

908

SS1

⑦

SERES JÓZSEF
EGY VIHARSARKI FALU
MÚLTJA ÉS ÚTJA
A FELSZABADULÁS UTÁN
(KUNÁGOTA)

908
551

Seres József
Egy viharsarki falu múltja és útja
a felszabadulás után
(Kunágota)

Kun-
A Kéz-
1987.

Szerkesztette: Dr. Köteles Lajos

Lektor: Dr. Szabó Ferenc

2000 AUG. 24

Kiadja:
A Békés Megyei Tanács VB. Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága
Példányszám: 1000
Készült a Békés Megyei Könyvtár nyomdájában

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

A szülőfalu népének nevelésétől az ország népének új kultúráját teremtő munkája irányításáig ívelő életút három jelentős alkotása kerül ebben a kötetben az olvasó elé.

Az időben egymástól távol álló alkotások egy kötetbe kíváncsítottak. Ezzel ösztönzött az, hogy témájuk közös: szerzőjük Kunágota társadalmát, népének sorsát vizsgálja, történelmének különböző szakaszaiban. Míg az első tanulmányban a 30-as évek megrekedt társadalmi fejlődését, útkeresését vizsgálja, 1947-ben a földosztás nyomán történt változásokat tárja fel, a 70-es években pedig az érdekli, hogyan élt (tudott élni) szülőfaluja a felszabadulás nyújtotta új lehetőségekkel. Mivel a közelmúlt cselekedeteiben (vagy azok elmaradásában) szinte mindig tetten érhetők a hajdani paraszti társadalom jó és rossz beidegződései – hagyományai, a szülőfalu felszabadulás utáni sorsáról írottak vissza-visszanyúlnak a 30-as évek világába, így az 1936-ban írott társadalomrajz folytatásának is tekinthető.

Éles szeme előtt nem maradnak homályban a történelmi átalakulás újkeletű ellentmondásai sem – a tényekre alapozott észrevételeit azonban minden esetben az értelmes, teremtő cselekvésre kész közösséggé válni remélt szülőfalu szeretete hatja át.

Mivel a szerző nem érthette meg, hogy három önálló munkája egy kötetbe kerüljön, a szerkesztő kötelessége volt, hogy a közelmúltról készült tanulmány egyes (az előző tanulmányokban részletesen közölt) fejezeteire való visszautalásokat a szükséges mértékig lerövidítse, illetve elhagyja. Ez a kényszerű beavatkozás azonban seholy érintette a mű lényegét, mondanivalóját.

A három tanulmány egy kötetben történő közreadása jelképesnek is tekinthető. A szülőföldről az első jelentős írással más életpályára lendülő író az utolsó írásával újra megtér szülőfalujába, tudásával és példamutató emberségével kívánja szolgálni az azt utolsó lehetéig.

„Szülőföldem népének bússáges fiától”

Bevezető helyett

Két évvel ezelőtt baráti társaságunkkal arra készültünk, hogy szépen, vidáman ünnepeljük meg *Seres József* 75. születésnapját, aki 1910-ben született a Viharsarokban, Kunágotán, paraszti családban. Végzettsége: tanító, tanár. Főbb tevékenysége: ifjúsági és pártszervező, szabadművelődési felügyelő, újság-folyóirat és könyvszerkesztő, író, kritikus. A magyar ifjúsági irodalom kitűnő szakértője.

Elemi iskoláit és a polgári iskola két osztályát Kunágotán végezte, majd harmadik és negyedik osztályát Szegeden fejezte be. Az olvasás szeretete már a szülői házban megmutatkozott. 1926-ban a kiskunfélegyházi tanítóképzőbe került, ahol az olvasás lehetősége megnőtt. Harmadikos korában rábízták a könyvtárosi teendőket. Külön helyisége lett, ahol a könyveken kívül folyóiratot is olvashatott. A képzőnek hivatalosan a „Napkelet” járt. Voltak azonban néhányan, akiket a haladó irodalom érdekelt (Székely Béla, Békés István, Darvas József, Szikes Ferenc, Seres József), s együttesen megrendelték a Nyugat-ot. Saját könyvtárába akkor vette meg Ady verseinek első gyűjteményes kiadását, és Szabó Dezső „Elsodort falu”-ját. A képző elvégzése után hazakerült. Onnan levelezett Békés Istvánnal, Székely Bélával, Darvas Józseffel. Békés István időközben levélben felhívta Budapestre egy szervezendő baloldali ifjúsági mozgalom megalakítása ügyében. 1932 őszén behívták katonának. (Orosházára) Minden szabadidejét az ottlakó Székely Bélánál töltötte és a nála lévő kommunista sajtótermékeket olvasta, ezekről jegyzeteket készített, naplót vezetett, amelyekre mások figyelmét is azzal hívta fel, hogy Marx tanain egy egész jövődő világ kell hogy felépüljön.

1933 februárjában kommunista szervezkedés vádjával Darvas Józsefet, Békés Istvánt, Veres Pétert letartóztatták. A levelezésük nyomán a nyomozás hozzá is eljutott. A szegedi Béke utcai fogházba került, ott ismerkedett meg az ugyancsak letartóztatásban lévő Erdei Ferencsel. Barátságuk döntőnek bizonyult későbbi pályáján is. A vádirat azt róta fel bűnéül, hogy a budapesti látogatása eredményeként részese egy kommunista szervezkedésnek. (Birki Ágnes és 32 társa) Terhelő adatok voltak ellene a jegyzetei, a naplójába tett feljegyzései, az öccséhez írt levelek lázító tartalma, a „Szabadság” című hetilapnak és a „Szivárvány” című folyóiratnak „Úr – rabszolga” és „Világbéke” címen írt imperialista háború és a horthysta hadsereg elleni lázító cikkei. Ezekért kétévi és nyolc napi szabadságvesztésre, négyévi hivatalvesztésre és ugyanilyen időre politikai jogai felfüggesztésére ítélték. A büntetés letöltése után természetesen állást nem kapott. A felszabadulásig Kunágotán élt csendőri felügyelet alatt. Felesége állami tanítónő volt, aki hűségesen kitartott mellette a nehéz időkben is, 1984 októberében hirtelen bekövetkezett hirtelen haláláig.

A tervezett baráti születésnap ünnepség a sors csapása folytán elmaradt. Helyette „Előszó”-ként ez a vázlatos visszaemlékezés idézi fel Kunágota nagy szülőtte életének, alkotásainak néhány mozzanatát, eredményét. Elsősorban a széleskörű irodalmi tevékenységet emeljük ki. *Első írása:* a harmincas évek elején Váradi István szerkesztésében megjelenő már említett „Szivárvány” című folyóiratban és az ugyancsak általa kiadott „Hajnali kürt” című antológiában jelentek meg. (Versek, tanulmányok) Az „Új idők” és a „Dárium” című folyóirat is közölte néhány versét. Írt cikkeket, tanulmányokat a Szegeden megjelenő „Nevelési Szemle”-ben, a „Szabad Szó” című lapban, a Mórincz Zsigmond szerkesztette „Kelet Népe”-ben. A „Nevelési Szemle” főszerkesztője, Krammer Jenő kérésére cikket írt a falusi tanítószeg helyzetéről. Megírta, hogy a falusi tanítószeg többsége tehetetlen, akivel azt csinálnak, amit akarnak. Nagy vihart keltett az írás, olyannyira, hogy a tantestületek mindenütt megvitatták, Krammer főszerkesztő pedig majdnem belebukott. Közben „A tékozló” címmel regényt is írt, amellyel egy amerikai pályázaton második díjat nyert. (A második világháború alatt Philadelphiában folytatásokban jelent meg az ottani „Szabadság” című lapban.)

Erdei Ferenc biztatására szociográfiai munkába kezdett, s megírta szülőfaluja társadalomrajzát – e mű első részét. A Magyar Társaság Falukutató Intézete adta ki 1937-ben, Széchenyi Éremmel tüntették ki, s 100,- pengővel díjazták. 1938-ban megírta a „Ciroktermelés szociális jelentősége Csanád megyében” című munkáját, mely a „Magyar Gazdák Szemléjé”-ben jelent meg.

Mivel bírói ítélettel a tanítástól is eltiltották, majd csendőri felügyelet alá helyezték, megélhetését felesége biztosította. 1940-től *magántanításból* eredő bevétellel igyekezett családját ellátásához hozzájárulni. Kezdetben lélekölő munkának tartotta ezt a tanítási formát, mert a tanulók egyetlen célja csak a sikeres vizsga volt, nevelésre nagyon kismértékben volt lehetősége. De ezeket az alkalmakat is igyekezett felhasználni. Közülük a legszegényebektől tanítási díjat sem kért, hanem még a saját könyveit is kölcsönadta nekik olvasásra. Az olvasott irodalom megbeszélése során mérte fel, ki mennyit ér és kivel érdemes tovább foglalkozni.

Főleg a magántanítás során szerzett tapasztalatait használta fel az iskolán kívüli művelődés terjesztésében. Ugyanis volt a faluban a főjegyző vezetésével úgynevezett Népművelési Bizottság és annak gondjaira bízva egy elárvult és elavult könyvtár, amelyet a községi esküdt őrzött. Maga sem volt nagy olvasó, de anyagilag felelősséget érezvén a könyvekért, öt év alatt összesen 24 olvasónak mintegy 60 könyvet adott ki olvasásra. Ez a bizottság 1940-ben lehetőséget adott Seres Józsefnek, hogy előadásokat tartson a népművelési esteken. Ezt követően a falusi népművelés keretében öntevékenyen is szervezhetett előadásokat, amelyeken könyvek, folyóiratok tartalmát ismertette. Ilyen előadásra hívott meg engem is. Az érdeklődés kezdetben nagyon kicsi volt: 10–15 fiatal vett részt. Nem is kívánta tovább bővíteni a résztvevők számát, mert nem lett volna elég termékeny és bensőséges a beszélgetés. Rendszeressé vált, hogy a Népművelési Bizottság tudta nélkül tartott *összejövéseket*. A legérdeklődőbb parasztfiataloknak is kölcsönadta a saját könyveit, majd ismét összehívta őket beszélgetésre, amelyeken elsősorban a forradalmi költők és a népi írók könyveiből olvasott fel részleteket, magyará-

zatokat fűzött hozzá és kikérte a hallgatóság véleményét. Természetesen szóba jöttek ezeken az összejöveteleken az irodalom-politikai kérdéseken túl olyan gazdasági, társadalmi kérdések is, amelyek felkeltették, majd fokozták érdeklődésüket, tovább foglalkoztatták mindannyiunk fantáziáját az ismertetett népi írók által sugalmazott társadalmilag igazságosabb rend megteremtésének igénye, lehetősége irányában. Foglalkoztunk az emberi értékekkel, melyik ember mennyit ér. Petőfi, Ady és József Attila, több forradalmi versének, továbbá Veres Péter: „Számadás”, Illyés Gyula: „Puszták népe” című műveinek ismertetésével, elemzésével nyakig benne voltunk az akkor égető társadalmi kérdésekben. Megértettük mit mondanak számunkra. „Föltámadott a tenger, (Habár fölül a gálya, S alul a víznek árja, Azért a víz az úr) vagy „A farkasok dala”, a „Magyar jakobinus dala”, az „Ifju életek indulója”. Kitűnő szolgálatot tett minden egyes ilyen alkalom ahhoz, hogy gondolatban, öntudatban gazdagabbak legyünk. Motoszkált bennünk, hogy mit hogyan kellene csinálni, hogy jobb legyen a helyzet.

Az ilyen megbeszélések eredményeként vetődött fel 1941–42-ben, hogy szélesebb körben, másoknak is fel kellene hívni a figyelmét a jó könyvekre, azok mondanivalójára. Ehhez azonban jó könyvtárra lenne szükség, s ebbe megvenni azokat a könyveket, amelyekről oly sokat beszélgettünk. Seres József ötlete volt, hogy *szervezzünk* szövetkezeti jellegű „Falukönyvtárat”. Két hét múlva kikiáltottuk a könyvtár megalakulását. A tagjai arra kötelezték magukat, hogy havi 50 fillér tagsági díjat fizetnek. Házról-házra járva szívós, aprólékos tagtoborzási munkát végeztünk. A befizetett tagdíjakból meg is vettük az első új könyveket, elkértük a Népművelési Bizottság őrzésében lévő könyvtárból a használható – Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Petőfi, Arany könyveket. De ez még kevés volt. Műsoros könyvtárnapot szerveztünk, amelynek műsorát Seres József állította össze, de úgy, hogy a mi véleményünket is kikérte, s így közös összeállítás lett. A könyvtár csaknem minden alapító tagja szerepelt: felolvasással, verssel, énekkel. Seres József a könyv, a könyvtár fontosságáról, jelentőségéről szólt. A műsoros est bevételéből és a befolyt tagdíjakból több mint száz könyvet tudtunk részletfizetésre rendelni. A megérkezett könyveket védőpapírba foglaltuk, a puhakötésűeket gyorsfűzéssel is megerősítettük, hogy ne menjenek hamar tönkre.

Most már nem volt akadály a *könyvtár* ünnepélyes *megnyitásának*, amely húsvét vasárnapján történt. Az érdeklődés oly nagy volt, hogy a könyvtárkészletünk nagy részét kikölcsönözték az olvasók. A könyveket hetente lehetett cserélni, amelyet a három kijelölt könyvtáros – köztük egy én voltam – végezte. Kezdetben Seres József is mindig jelen volt és tőle tanultunk, hogyan kell elbeszélgetni az olvasókkal, hogyan vezessük a csere nyilvántartását. A vasárnapi könyvtárórákon kívül is hetente egyszer összejöttünk a „Nagyiskolában” és Seres József igyekezett minden íróról valamilyen ismeretet adni, akinek valamilyen könyve volt a könyvtárban, hogy az olvasóknak – kinek kinek érdeklődése szerint – milyen könyvet ajánljunk.

Csoportunk száma nemcsak gyarapodott, hanem gondolkodásban, érzésben, akaratban eggyé kovácsolódott, még a helybeli Kalot-ból is sokan csatlakoztak hozzánk. A következő télen műkedvelő előadással folytattuk a Népkönyvtár életét. Műkedvelő gárda megalakítását határoztuk el. Seres József javaslatára Darvas József „Szakadék”

című színdarabja volt az első, amelyet irányításával betanultunk. A méltó betanulásra és előadásra nagy gondot fordított. Hónapokon át hetente több alkalommal is próbákat tartottunk. Az 1943. március 5-én megtartott előadás nagy sikert hozott, amelyet még a következő héten zsúfolt ház előtt meg is kellett ismételni. Az erkölcsi haszon mellett ezer pengőt jövedelmezett a két előadás a könyvtárnak. Közel ezer kötetre nőtt a könyvállományunk száma és több, mint százra a rendszeresen olvasóké. Seres Józsefnek már akkor további – Népfőiskola – szervezési tervei is voltak, de behívták katonának. Miránk könyvtárosokra és Seres József feleségére maradt a könyvtár működtetése és a felszabadulás utáni időre történő megőrzése.

Seres József 1944. december elején a fronton átszökve jött haza Kunágotára. Hazatérése pezsgést hozott újra a falu fiatalságának és a könyvtárnak az életében. Vártuk, hogy ő mit mond, mit csináljunk. Még december hónapban ifjúsági gyűlést hívott össze az akkori katolikus iskolában. Ennek eredményeként megalakítottuk a helyi „Demokratikus Ifjúsági Szervezetet”, amelynek Seres József lett az elnöke, én pedig a titkára. 1945 januárjában, amikor bejelentették a MADISZ ideiglenes országos vezetőségének megalakulását, a faluban aránylag jól működő, nagy létszámú, demokratikus ifjúsági szervezet volt. Csatlakoztunk a központhoz és mi is felvettük a MADISZ nevet. Rendbehoztuk a könyvtárt. A földbirtokosok kastélyaiban szétdobálva talált könyvek közül a könyvtár számára használhatókat behoztuk a könyvtárba. Seres József összejöveteleket szervezett, ahol rendszerint ő is előadó volt és fő tennivalóul a demokrácia megteremtését és a földreform előkészítését jelölte meg. Beválasztották a községi Nemzeti Bizottságba és a Földigénylő Bizottságba is, ahol igen aktívan tevékenykedett.

Mint a MADISZ helyi szervezetének titkára rendszeresen részt vehettem a Nemzeti Bizottság és a Földigénylő Bizottság ülésein. Ezeken az üléseken is tapasztalhattam fáradhatatlan aktivitását. Minden alkalmat megragadott az új rend megszilárdításának segítésére és hogy érvényesítse embernevelő, tudatformáló elképzeléseit. Ez – kunágotai parasztfiatalok tanulásának elősegítése – vezérelte akkor is, amikor az uradalmi kastélyok közül egyet, díszes parkkal és negyven hold földet megszavaztatott Népfőiskola céljára.

A kunágotai Népfőiskola terve bár nem valósult meg, de 1946–47-es években a falunkból többünket – továbbtanulni vágyó parasztfiatalt – segített ahhoz, hogy népi kollégiumokba kerülve, a különböző egyetemeken felsőfokú képzettséget szerezhessünk és felelős beosztásokban dolgozhassunk.

1945. májusában azonban Erdei Ferenc hívására Szegedre költözött családjával. Erdei Ferenc meggyőzte, hogy ott nagyobb szükség van rá. A szegedi Nemzeti Parasztpárt helyettes titkára és egyidejűleg a „Délmagyarország” című napilap újságírója, a „Szegedi Szabad Szó” állandó munkatársa, s politikai funkciója mellett szabadművelődési felügyelő lett. Irodalmi munkássága a publicisztika felé fordult. 1947-től 1949-ig kb. másfél éven át Péter Lászlóval együtt szerkesztették a „Szegedi Friss Újság” című lapot. Közben a szegedi egyetem bölcsészkarán 1950-ben magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett.

Mint szabadművelődésügyi felügyelő oroszlánrészt vállalt a „Tiszatáj” megindítá-

sában, s ehhez jelentős anyagi támogatást is biztosított. Már az első számban kitűnő társadalomrajzi tanulmányt írt a tápai földreformról. Később a „Kálmány Lajos kör füzetei” című sorozatban a „Röszkei paprikások társadalma” címmel írt tanulmányt. Az Alföldi Tudományos Intézet második könyvében pedig Sándorfalva szociográfiája jelent meg. 1947-ben a „Válasz” hozta a „Földreform Kunágótán” című írását. Ebben dolgozta fel azokat a tapasztalatait, amelyeket 1945 telén és tavaszán a falu földigénylő bizottságában szerzett.

1950-től rendszeresen jelentek meg tanulmányai, szociográfiai írásai, irodalmi kritikái, könyvismertetői (pl. „Emlékeim Erdei Ferencről”, amit három részben közölt a Népszava, „Hol tartunk a közművelődésben” megjelent az „Új Forrásban”; „Fúj süvölt a Mátra szele” – Mátraszentimre fejlődése és kultúrája, megjelent a Népszavában; „Madártávlatból a falum” megjelent a Népszavában.)

1950-ben került a Művelődésügyi Minisztériumba, mint az ifjúsági irodalom főelőadója. Ekkor lett az Országos Pedagógiai Könyvtár és Nevelés című lapnak szerkesztőségi tagja, amelyek rendszeresen közölték mindig segítő jellegű gyermek és ifjúsági tanulmányait, kritikáit. A szerzőkből is gyakran elismerést váltott ki. Pl. *Petrolai Margit* azt írta Seres Józsefről, hogy „Ügyszólván ő volt az egyetlen a gyermekirodalom kutatásának területén, akivel megbeszélhettem problémáimat, akinek tanácsai mindig segítségre voltak. Ő segítette tanulmánykötetem megjelenését is.”

Tbury Zsuzsa így írt: „Kedves Seres Elvtárs! Nagy örömet szerzett tanulmányaival, kritikáival sok szépet és jót írt könyvemről. („Francia kislány”) *Kárpáti Kamil*: „Köszönöm, hogy jó vélemény alakult ki írásaimról. („Trombitás Ali”). Egyébként éppen írásaid keltették fel érdeklődésemet a gyermekirodalomról tervezett könyvek iránt is.”

Szinte lehetetlen teljes kritikai munkásságáról írni. Kevés gyermekkönyv – versek, mesék – jelent meg, melyről ne írt volna: Csukás István, Zelk Zoltán, Palotai Boris, Pomogáts Béla, Szalay Lenke, Gerencsér Miklós, Gerő János, Kiss Dénes, Janikovszky Éva, László Gyula, Tamkó Sirató Károly, Kiss Anna, Nagy László, szovjet és bolgár költők versei, Baranyi Ferenc, Benjámín László kötetéről írt.

Egyéb kritikái: Molnár Géza, Harsányi Zoltán, Török Sándor, Pintér Lajos, Tamás Mihály, Kende Sándor, Nemeskürty István, Péter László, Csák Gyula, Thiry Árpád, Beke György, Juhász Gyula, Vasvári István, Gáll István, Balázs Béla, Tamás Menyhért, Tamás Aladár, Bába Mihály, Csanádi János, Hegedüs B. Dániel könyveiről jelentek meg.

Tanulmányai: Darvas Józsefről, Erdei Ferencről; A parasztsors felszámolása; A Nyugat stílus-forradalmának hatása a gyermekversek fejlődésére; Hogyan elemezzük a verseket; A gyermekversek modernsége; Széppróza gyermekeknek; Egy viharos falu múltja és jövője (Kunágota); Gajdár művészetének gazdagsága. Krúdy Gyuláról nyolc tanulmánya jelent meg. Kritikáinak két fontos jellemvonását kell kiemelni: körültekintő tárgyilagosságát és elvi szilárdságát. Ez még *Füst* Milánt is elismerésre készítette: „Köszönöm, hogy könyvem jó hatást tett Önre, és hogy ezt olyan szépen, meghatóan fejezte ki.”

1963-ban áthelyezését kérte a Tankönyvkiadóhoz. Irodalmi munkássága mellett

több általános iskolai magyar tankönyvet írt és szerkesztett. A hatvanas évek elején megírta Szappanos Balázssal a „Verselemzések” című kötetet; Seres József: Csokonaitól Vajdáig; Szappanos Balázs: Adytól – Juhász Ferencig (Tankönyvkiadó). Vajda János: „Szépprózai írások” – negyedik, ötödik kötetét sajtó alá rendezte. (Akadémia) Tanulmányait, cikkeit, amely sok százra becsülhető, leggyakrabban a Népszava; Magyar Hírlap; Népszabadság; a Forrás (Kecskemét); a Jelenkor (Pécs); az Új Forrás (Komárom); a Könyv és Nevelés; a Kritika; a Napjaink; az Életünk; a Kincskeresők közölte.

Már az eddig leírtak olvasásakor is önkéntelenül felmerül bennünk: ki volt ez a küllemre törékenynek tűnő, hatalmas munkabírású ember, aki az igaz ügyért félelmet, fáradságot, lehetetlent alig ismert. Egyik – 1975. évben megjelent – írásában azt vallotta magáról, hogy: „Félnék kisfiú voltam gyermekkoromban. Legalábbis azt hitte rólam mindenki. Pedig belülről egészen mást éreztem. Hősi tetről ábrándoztam mindig, amit ha már nagy leszek, végre fogok hajtani. Emlékszem, egy alkalommal meglátogatta szüleimet valamelyik tanítóm. Barátságos volt, még a fejemet is megsimogatta. Azután biztatásként megkérdezte: Mondd csak, kisfiam, mi szeretnél lenni? Ekkor én bátran kivágtam: hős!”

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy végrehajtotta azt, amit kisfiú korában elhatározott; bátorságával, művekben és emberekben nyomot hagyó kiemelkedő tetteivel, eredményeivel, töretlen helytállásával. Ezt bizonyítják azok a magas kitüntetések, elismerések is, amelyet 25 éves párttagsága alkalmából, a nép szolgálatában kifejtett munkájáért az MSZMP Központi Bizottságától, továbbá a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától és Minisztertanácsától a „Szocialista munkáért” illetőleg a „Szocialista kultúráért” elnevezéssel kapott. A kiváló szakszervezeti munkáját ezüst oklevélben, a 17 éven keresztül végzett tanácsügyi tevékenységét „Kiváló munkáért” oklevélben ismerték el. Az utolsó tíz évben már nyugdíjas volt, de haláláig fáradhatatlanul dolgozott. 1984. október 9-én délután a „Nagy Lajos kör” ülésén még lelkesen mondta el javaslatait, s onnan hazaérve pillanatok alatt szívinfarktus vetett véget küzdelmes, de eredményekben gazdag életének.

Egy nagy nevelő élete lobbant ki. Olyané, aki nemcsak foglalkozásnak, hanem hivatásnak is tekintette a pedagógiai pályát. Számára a sikeres nevelő, oktató és írói munka – melyet mindig szerényen, lelkiismeretesen végzett – öröm volt. Kevés szóval és jellemével nagy hatást gyakorolt tanítványaira, munkatársaira. Mindig a realitás talaján álló, gondolkodó, határozott, közvetlen ember volt. Megtanultuk tőle, hogy véleményt mondani, tanácsot adni, csak átgondoltan, felelősségteljesen szabad. A bírálatnak is mindig reálisnak kell lenni, mert különben hibát követünk el. Sohasem kapkodott, hanem inkább gondolkodott, mérlegelt, kereste a leghatékonyabb megoldást, s ezután cselekedett. Figyelembe vette, hogy minden embernek van egyéni képessége és ambíciója. Ezt kell kibontakoztatni, s ebben készségesen segített mindenkinek. Elsősorban a fiatalokkal próbálkozott, nem sajnálva időt, energiát, – ha siker mutatkozott. Kapcsolata az emberekkel, tanítványaival őszinte, közvetlen és pózmentes volt. Vonzódtak hozzá, „megnyíltak” előtte a tanítványok. A kezdeti tanító és tanuló viszony nem ritkán baráti kapcsolattá alakult át úgy, hogy azt a tanítvány megtiszteltetésnek tartotta és nem

élt vele vissza. Munkájával maradandó emlékeket hagyott az általa nevelt vagy vele kapcsolatba került emberekben. Írásaiban rögzített, okulásra hasznos, cselekvésre buzdító véleményeit, tanácsit – mint ahogy azt múltunk értékes eszmei, politikai, erkölcsi emlékeivel is tesszük – tartsuk számon, használjuk fel mindannyiunk épülésére, okulására.

Bárhol, bármilyen, – az egész országra kiható munkakörben is dolgozott, nem felejtkezett el sohasem a szülőfalujáról. Annak ellenére, hogy onnan „pálmát senkisémmé lengetett” tiszteletére. Nem is engedte, hogy elfelejtkezzen. Önmagától rendszeresen számonkérte a faluja iránti hűséget, – amint ezt olvashatjuk egyik 1964. november 7-én megjelent szép verséből is.

„Ki vagyok,
mondd, ki vagyok?
Csendes faluvégről
úgy indultam én el,
pálmát senki se lengetett,
parasztcsizmám kőbe botlott,
úgy ballagtam csak serényen.

Néha fölkaptam mégis a fejem,
s hittem: a falu küldöttje vagyok,
de hangomra senki sem felelt.

Ó, de hosszú is ez az út,
néha megbotlom ma is.
Félek, mert messzire kerültem,
s ha nem hallom hangotok,
eltévedek.”

Talán ezért nem véletlen az, hogy élete első jelentősebb írásművét (Kunágota község társadalomrajzát) és az utolsót is (Egy viharsarki falu sorsa és útja a felszabadulás után) szeretett szülőfalunkról írta, amelyek most e kötetben vannak egységbe szerkesztve, mint a kezdet és a vég. Elsősorban a szülőfalunknak ajánlva.

Ez utóbbi is gondosan megírt, széleskörű tényismereteken alapuló mű. Kierződik belőle a szülőfalu iránti szeretet, amely a legdöntőbben hatott a felcseperedő fiú jellemének alakulásában. De kierződik belőle a falunk jövője iránti aggodás és a segítő jellegű, figyelmet érdemlő tárgyilagos bírálat is. Figyelmeztet, hogy sok minden tenni és javítani való még úgy gazdasági – (gazdálkodási), mint szellemi – (tudati) élet fejlesztésében. Nem az elért eredményeket kevesli, hanem az adott lehetőségek nem kellő vagy elmulasztott kihasználását hiányolja. A mű egésze Kunágota felszabadulása előtti és utáni életéről madártávlatból, de életszerűen olyan adatokat, eseményeket, leírásokat tartal-

maz, amelyek nemcsak szülőfalunknak, – Kunágotának, hanem más településnek is tanulságul szolgálhat.

Jól érzékelhető az írásból – különösen ha összehasonlítjuk a könyv első részében írtakkal – az az óriási – gazdasági, társadalmi, kulturális, szociális, stb. eredmény, amelyet a falu felszabadulás utáni időszakában elért.

Az író nagy tárgyilagosságát, bölcsességét, önzetlen segítőkészségét gyermekkorom óta ismerem. Azonos a szülőfalunk. Tanítómnak tekintem és tanítványának vallom magamat is. A szüleink és a szűkebb családjunkon kívül e falunak lakói alakítottak és adtak emberi, erkölcsi, politikai indítást mindkettőnknek. Egyrészt magam is átéltem a Seres József által leírtakat, másrészt pedig később – a faluból elkerülésem után – hazalátogatásaim alkalmával, otthoni testvéreimtől, barátaimtól értesültem, és tapasztaltam is mindazokat, amit a szerző olvasmányosan, a tények sodró erejével leírt. Igaz, felelősségtől áthatott írás. Elsősorban a múltról szól, de a mának és a jövőnek is. Mégis mindenekelőtt azoknak a szülőfalunkban lakó és ma már „derékhadnak” számító földijeinknek, barátainknak, akik nem élték át a szerző által vázolt időszakot, eseményeket. De a kortársaknak méginkább magávalragadó, pedagógusoknak pedig tanulságul is szolgáló olvasmány.

Ne felejtsük el, hogy gyakran csak a múltunk ismeretében tudjuk helyesebben érzékelni azt a fejlődést, amelyet elértünk. Múltunkban – mint a fáknak a évgyűrűk – rajzolódnak ki életünk főbb állomásai, amelyet közvetlenül szülőfalunk közössége alakított a tágabb közösség – Békés megyében és az országunkban végbemenő változások – hatására. Az eredményekből és a tennivalókból kiindulva tudjuk felébreszteni és megvalósítani a reális igényt a jövőre vonatkozóan. Ehhez akart a szerző – Seres József, Kunágota hű fia – segítséget nyújtani. Betűben rögzített szavára feleljünk hálás köszönettel és emlékezzünk szeretettel „falunk küldöttjére”.

Dr. Szabó Pál

KUNÁGOTA KÖZSÉG TÁRSADALOMRAJZA
(1936)

1. ÁLTALÁNOS LEÍRÁS

Kunágota nagyközség Csanád-megye mezőkovácsházi járásában, a trianoni határ közelében fekszik. Lélekszáma az 1930. évi népszámlálás idején 6.964 főnyi volt. 13 237 kat. holdnyi határának közel fele a kisgazdák, többi része pedig 9 közép- és nagybirtokos család kezén van. Vasútállomása 8 kilométernyire van.

Kunágotának a régi Maros törmelékkúpján, a Maros és Körösök közti hátságon kialakult kitűnő termőtalaja kötött fekete réti agyag, részben pedig barna mezősegi föld, agyagos vályogtalaj, mely a Maros és Körös folyók szabályozása után lényeges változáson ment át. A talajvíz mélyebbre húzódott, eltűntek a vízállások és szántófölddé váltak az előbb nedves rétek, legelők, melyeken a kincstári uradalom egykori nagybérleti erős állattenyésztést folytattak. Az 1855. évi kataszterben szereplő 5 342 hold rét a kilencvenes évekig teljesen eltűnt, az 1073 hold legelő előbb 451, napjainkig pedig 330 holdra apadt, ezzel szemben a szántóföld utóbb már 11 900 holdra növekedett az 1855. évi 6605 holdról.

A termőföld mélysége majdnem egy méter, alatta fokozatos átmenettel agyagos sárga föld, 2 ½–3 méter mélységben pedig homok következik.

Utóbbi időben Kunágota és az egész Tiszántúl éghajlati és csapadék viszonyai szembetűnően megváltoztak és ennek okát a nép a folyók szabályozásában keresi. Kunágota vidékén egyidő óta átlag minden harmadik esztendő aszályos és ritka a normális év. A csapadék időbeli eloszlása is kedvezőtlen s vagy a búza-, vagy a tengeritermés gyenge. Meteorológiai megfigyelések sem helyben, sem a közelben nincsenek, ezért pontos összehasonlításokat nem lehet tenni. Emberemlékezet óta régebben csak 1886-ban volt nagyarányú fagy- és jégkár, azóta csupán pásztaokban fordul elő 20–30%-os kár. A legnagyobb elemi csapás 1935-ben érte a falut, amikor május 4. és 5-én mínusz 9 és 6 C, fokig süllyedt a hőmérő s elfagyott minden. Május 28-án pedig oly erős volt a jégverés pusztítása, hogy ki kellett szántani a búzavetést. Ami a tengeriből megmaradt, azt meg az aszály tette tönkre s az új vetések is alig keltek ki.

Kunágota határában nincs tó, sem folyó. A kutakban átlag csak 3 méter mélységben található víz. Ártézikút egy van a községben, a piactéren, de az 50–100 méter mélységű fúrott kutak száma 5. Sokan azonban a gémeskutak rossz ízű és egészségtelen vizét isszák.

A község határában csak 18 hold ültetett erdő van, a fásítás el van hanyagolva. Legtöbb az akác, az utak mellett pedig az eperfa, mert 50 család selyemhernyótenyésztéssel is foglalkozik. Pár év óta a méhészek arra törekszenek, hogy a pusztán álló helyeket mézelő fákkal ültessék be s máris sok japán akác és hársfa díszíti a községet. Újabban a gyümölcsfaültetés is megindult s megállapítást nyert, hogy e vidéken nagybani termelésre legalkalmasabbak az almafélék, elsősorban a Jonatán.

Vadak közül csak nyúl van nagyobb számban, aztán fogoly és fácán s néhány őz is. A nagymérvű ciroktermelés miatt erősen elszaporodtak és nagy kárt okoznak a verebek.

Kunágota kincstári pusztának 1828-ban 19 házban csak 101 lakosa volt, 1840 körül pedig 26 kath. és 47 gör. keleti vallású lakta. A kincstár e pusztát 1843 és 1875 körül

népesítette be telepésekkel s ettől kezdve a lakosságot szépen növelte egyrészt magas születési többlete, másfelől az uradalmak majorjaiba időnkint idegenből felfogadott sok cseléd és munkás. A lakosság számának hullámszását a tízévenkénti végrehajtott népszámlálások adatai alapján a következő táblázat mutatja:

Népszámlálás éve	Lélekszám	10 évi változás száma	%-a	10 évi termé- szetes szaporodás %-a
1869	2353	—	—	—
1880	3780	1427	60	—
1890	4999	1219	33	—
1900	5858	859	17	—
1910	5770	88	1,5	17,7
1920	6232	462	8	—
1930	6964	732	11,7	18,4

Míg az ország egész lakossága e 61 év alatt csak 73,3%-kal növekedett, Kunágotát éppen megháromszorozódott, aminek oka az erős természetes szaporodás (utóbbi évtizedekben is 18% körüli) és a történelmi részben leírt 1875 év körüli újabb betelepítés mellett a más községbeli mezőgazdasági munkásoknak és cselédeknek az uradalmi majorokba történt áttelepülése volt. A három évtizeden keresztül erős lélekszámnövekedés 1900–1910 közt – 1,5%-ra süllyedt, bár a születési többlet ezalatt 17,7% volt. Az elvándorlási különbözet tehát 19,2%-ot tett ki, aminek oka az volt, hogy gazdasági cselédek, munkások és dohánykertészek ebben az időszakban nagy számban költöztek át más községekbe. A lélekszámnövekedés 1910–20 közt a háborús születések elmaradása miatt volt alacsony, 1920–30 közt azonban megint emelkedett, bár a születési többletnél kisebb mértékben, ami arra mutat, hogy az elvándorlás a megromlott kereseti lehetőségek miatt tovább folyik.

A külterületen lakók száma 2357, ebből cca 400 a tanyáján kint lakó kisgazda, vagy cselédje és családtagja, a többi pedig az uradalmi majorokban élő cseléd és munkás. Minthogy ez utóbbiak száma úgy 1910-ben, mint 1920-ban 2100 körüli volt, tehát a mostaninál több, így az elvándorlás elsősorban a majorokból történt, a cselédek elbocsátása miatt, továbbá az öregeknek a faluba, vagy máshova való elköltöztetésével. Az uradalmi majorok tehát cselédségüknek 10 évenkénti 400–500 főnyi születési többletét csak úgy tudják eltartani, hogy ugyanannyi felnőtt cselédet bocsátanak el. A népszámlálás adatai szerint a majorokban élő 14 éven aluli gyermekek arányszáma sokkal magasabb, a 45 éven felüli, csökkenő munkaerőjű embereké pedig jelentősen alacsonyabb, mint a belterületen. A 13 237 kat. holdnyi határ felét elfoglaló uradalmak alig 700 keresőt tudnak munkához juttatni, hogy azok 1200 főnyi családtagjukat eltarthassák, ezzel szemben a határ másik felét elfoglaló kisbirtokok 2200 keresőnek, köztük 1600 mezőgazdának és 2800 családtagjuk részére tudnak kenyeret adni. Minthogy a majoroknak többnyire ide-

genből származó cselédsége és munkássága öregségére Kunágota belterületére, az Újtelepre költözik, ez a közsegélyre szoruló munkanélküliek számát is növeli.

Az összes lakosságból 3449 férfi és 3515 nő. Családi állapot szerint 26 elvált, 356 özvegy, 2767 házas és 3815 nőtlen vagy hajadon. Utóbbiak számaránya aggasztóan magas és arra mutat, hogy sokan későn, vagy egyáltalában nem házasodnak.

Kunágota lakossága 98%-ban magyar anyanyelvű, a többi német, tót és oláh. Vallásra 5703 róm. kat. 19 gör. kat. 850 ref. 122 ág. ev. 92 izr., 64 gör. kel. és 114 egyéb: többnyire baptista, akik felerészben a majorokban laknak. Az izraeliták száma azonban 1930 óta talán megkétszereződött, mert a veszélyeztetett helyekről újabban sokan települtek ide. A nép hangulata kezd itt is ellenük fordulni, amint a maguk növekvő nyomorúságát azok életmódjával vetik egybe. A nagyszámú cigányság róm. kat. vallású s a cigánysoron lakik, nagyrészüket zenéből vagy házalásból él.

A lakosság 79,4%-a őstermelő, 9,5%-a iparos, a többi kereskedő, stb.

Csak katolikus és református templomuk van, az evangélikusok utóbbiba járnak. Vallási súrlódások nincsenek. A szekták különösen a kevésbé gondozott külterületen terjednek.

A módosabb gazdák s a tisztviselők, kereskedők és iparosok a község északkeleti szélén fekvő régi és előkelőbb részen, a főtér körüli hat utcában laknak, a kisebb gazdák, továbbá a munkások és az újabban betelepülők pedig az attól délre eső Újtelepen 4 utcában. Utóbbinak népessége erősebben szaporodik és hullámszik. A kisemberek gyakran települnek onnan el munkára más községbe vagy a majorokba, azokból pedig kiszolgált cselédek költöznek helyükbe. A régi falurész, az Újtelep és a külterület közt a lakosság életmódja tekintetében is éles különbségek vannak.

Az Újtelep és külterület lakossága teljesen a paraszti munka nyűge alatt áll. Szórakozásokra alig van idejük, pénzük még kevesebb. A régi falu pedig a földművelésre nézve mostoha viszonyok mellett is halad a polgárosodás útján. Úgyszólván naponta érintkeznek az értelmiségi réteggel s ez magatartásukra is erősen hat. Az Újtelep és a külterület, illetve a régi falurész parasztsága élesebben különbözik egymástól, mint ez utóbbi az értelmiségi osztálytól. Nemcsak életmód és gondolkodás, hanem életkor és nemek tekintetében is nagy eltérések vannak köztük. A külterületen aránylag nagyobb számban élnek a fiatalabb, munkaerős lakosok, ezeket az uradalmak is szívesebben alkalmazzák. A külterületen egyformán dolgozik a férfi és a nő, míg bent, különösen az ófaluban igyekeznek felszabadítani a leányokat és asszonyokat a nehezebb és kellemetlenebb munka alól.

II. A TÖRTÉNETI FEJLŐDÉS

Kunágota neve régi okiratokban Mátyás király idején szerepelt először, mint Záránd-vármegyében fekvő falu. A törökidő alatt teljesen megsemmisült s a felszabadítás után a kincstár birtokába került, az pedig mint pusztalegelő és rétállattartó nagybérlőnek adta ki holdankint pár krajcárnyi bér ellenében. 1843-ban a kincstár a nagybérlőnek a határ egy részén megszüntette s oda az Alföld északi széléről és máshonnan 130 dohá-

nyos- vagy zsellér-családot telepített. Mindeniküknek 20,5 kisholdnyi földet adott haszonbérbe azzal a kötelezettséggel, hogy meghatározott területen tartoznak dohányt termelni s annak felét a kincstárnak beszolgáltatják. A telepítés a dohánytermelés fokozása és a kincstár bérjövödelmének növelése céljából történt, ezért amint a föld termőképessége a megmunkálás következtében fokozódott, a kincstár többször felemelte a béreket. 1875-ben az állam a kisbérlők részére öröktulajdonul engedte át a földeket, 20,5 kisholdanként fizetendő 3075 forint váltságösszeg ellenében, amit évi 246 forintos részletekkel törleszthettek. Ez az összeg azonban több mint kétszerese volt az eddigi 112 forint haszonbérnek s a pár év múlva országszerte bekövetkezett pénzügyi és gazdasági válság idején a tönkrement gazdák egyrésze nem tudta fizetni a magasabb évi díjat s földjét potom áron eladta. A 20,5 kisholdért, ha erősen meg volt terhelve adóssággal, a vevők neveltségesen kis összeget, sőt néha csak egy pár sonkát, csirkét stb. fizettek. Így vált lehetővé az, hogy az eredetileg zsellérsorsú telepesek közül az életrevalóbbak s a jobb jövőben és önmagukban bizakodók 60–80 kat. holdat is szerezhettek. A vevők egy része a környékről, többen pedig az Alföld északi széléről utóbb odatelepültekből került ki. Azok, akik e válságos években is földet szereztek itt, vagy szívósan ragaszkodtak birtokukhoz, abban bíztak, hogy az állam előbb-utóbb méltányosan rendezni fogja ügyüket. Arad-, Csanád- és Békés megye telepes-községei ugyanis beadványokban mutatták ki azt, hogy a leromlott gazdasági viszonyok miatt a magas váltságösszegeket és a felgyült hátralékokat képtelenek megfizetni. 1881-ben aztán az OMGE javaslata alapján rendezte az állam az örökváltságos telepesek ügyét s méltányosan leszállította a fizetendő összegeket. Ezzel Kunágota gazdáinak bizonytalan helyzete is jobbra fordult és megindulhatott a gazdasági és társadalmi rend kialakulása. Így aztán az 1880–90-es években az amerikai olcsó búza versenye miatt bekövetkezett mezőgazdasági válság súlyát is könnyebben tudták elviselni. Az örökváltság ügyében utoljára 1932-ben történt fontosabb fordulat, amikor a kincstár az örökváltság-tartozásokat koronánként 36 fillérré értékelte át. A váltságösszeget ekkor a legtöbben végleg kifizették s csak néhányan tartoznak még vele.

Az 1843. évi telepítés idején a határnak csak 14,3%-a került a kisbérlők kezébe, 85,7%-a továbbra is nagybirtok maradt. A későbbi telepítések és parcellázások és a háború után végrehajtott földreform során azonban idővel a földterületnek majdnem fele a kisgazdák kezébe került. A földreform 542 igénylőnek 625 kat. holdat juttatott, részben házhelyeket.

III. GAZDASÁGI VISZONYOK

Kunágota lakosságának 79,4%-a a mezőgazdaságból él, köztük 2327 a kereső és 3206 az eltartott. Iparral 9,5% foglalkozik és 260 keresőre 407 eltartott jut. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint az önálló birtokosok és bérlők száma 100 kat. holdon felül: 12, 50–100 hold közt: 10, 10–50 hold közt: 114, 1–10 holdig 464, 1 hold aluli és részes 37, segítő családtag 552. Mezőgazdasági tisztviselő 8, gazdasági cseléd 298, munkás 833.

Az ipari vállalatok és iparosok közül segéd nélkül dolgozik 84, 1-2 segéddel 45, 3-10 segéddel v. munkással 8, a tanoncok száma 40, a segédmunkásoké 93.

A gazdák szántóföldjüknek rendszerint 40%-án termelnek őszi búzát és ugyanakkora, vagy valamivel kisebb területen tengerit. 4-5% esik az őszi árpa vetésre s ugyanannyi a lucernára, valamivel kisebb területen pedig többnyire borsót vetnek. Cirokot rendszerint a szántó 10-14%-án termelnek igen jó eredménnyel. Baj azonban, hogy a cirok árában egyik évről másikra 50-60%-os ingadozás van s nem lehet előre számítást tenni. Az 1929-es jó és az 1934-es rossz gazdasági év kat. holdankinti termésátlagait (az 1934 évbelieket zárójelben) a következőkben adjuk: őszi búza 13 q (8), tengeri 15 (16), őszi árpa 11 (9), cirokszem 15 (13) és kalász mind a két esztendőben 8 q. Takarmányuk aránylag kevés, miután réjük nincs. A tengeriföldek végében 1-2 méter szélességben vetnek ugyan csalamádét s pár száz ölon takarmányrépát, azonban ez is kevés. Csaknem minden mezőgazdasági munka, így a cséplés is kint folyik a mezőn. A betakarítás csak a munka teljes elvégzése után történik. Kivételt talán csak a cirok képez, amelynek maglehúzását, bálázását és elraktározását mind az udvarban végzik. Ugyancsak a háznál történik az állatok nevelése és tartása is, mert a tanyarendszer itt nincs annyira kifejlődve, hogy a belterületen élő gazda kint a földjén tanyát is tartson. Van ugyan ilyen is, de kis százalékban, inkább csak egynéhány módosabb gazdánál.

Kunágotának tanyarendszerre nincs is szüksége, mert az egész falu határa nem olyan nagy, hogy ezt indokoltá tenné. Általában azt tapasztaljuk, hogy az állandóan tanyán tartózkodó ember kevésbé tud alkalmazkodni az idők követelményeihez és gazdálkodási módjai is primitívebb, célszerűtlenebb. A kunágotai tanyákon lakók azonban alig vannak hátrányosabb helyzetben a belterületiekénél, mert az elzárt, vasút nélküli falu kultúrát maga sem tudott kitermelni, másfelől Kunágot a legmesszebb fekvő tanyájáról $\frac{1}{2}$ vagy $\frac{3}{4}$ óra alatt kényelmesen be lehet sétálni a faluba.

Végül ami hátrányt a téli időszak alatt jelent, azt ellensúlyozza nyáron a gyorsabb munka lehetősége.

És mégis, talán mert nincs társadalmi rendje, mintha valami felsőbb hatalom nyomná a tanyára a maradiság, a primitív világszemlélet és könyörtelen egoizmus bélyegét.

Az összes lakosság 9,5%-át teszi ki az iparosság, de az ipari üzemek száma kevés, a lakosság ipari szükségletét tekintve még ez az arányszám is igen nagy, mert a lakosság egy része inkább városban, más része pedig vásárokon vásárol.

Egyéb foglalkozási ágakhoz tartozik:	kereső	eltartott
kereskedő	56	83
közlekedés	18	32
közszolgálat	62	106
véderő	9	2
nyugdíjas	55	54
házi cseléd	105	41
egyéb	28	68
Összesen:	333	386

Jövedelem és életszínvonal szempontjából azt a megállapítást tehetjük, hogy ma, habár a lakosság 79,4%-a őstermelő, a biztos egzisztenciájú egyének nagyobb százalékban nem közülük kerülnek ki. A kereskedők, közszolgálatban levők, nyugdíjasok és egyes iparosok jövedelme nagyobb, mint a gazdáké, akik közül alig egy-kettő tudta tehermentesen megőrizni a földjét. Legkisebb a mezőgazdasági munkások keresete, ami ritkán haladja meg az évi 300 pengőt, különösen mióta a munkanélküliség mind nagyobb méretet ölt. Bizonyos, hogy Kunágota természeti viszonyai és mai kedvezőtlen birtokeloszlása mellett nem tud eltartani ennyi mezőgazdasági munkást.

Hogy milyen a mai élet színvonala s az étellel szemben milyen követeléseket támasztanak, annak áttekintéséhez egy kis fejlődésbeli visszapillantás szükséges.

Tudjuk a parasztokról, hogy ősi elhatároltságukban nem voltak illúziós vágyaik. Osztálytudatos szemléletük is megőrizte őket attól, hogy a nagyobb jövedelmű polgárság életigényeit utánozzák. A jobbágysorsból kiemelkedve is külön, zárt parasztosztályt képeztek, melynek külön kultúrája és évszázados hagyományain keresztül kifejlődött kíváncsi voltak az élettől. Csak egyféleképpen lehet ezt kifejezni: öntudatosan és önként vállalták paraszt sorsukat. A vagyonosodó paraszt sem futkosott polgári életideálok után, mert nem látta azokat szebbnek a magáénál. Külső kép: paraszti lakás, öltözetlegfőljebb kurtanemesi kúria. Erő, bátorság, duhaj virtuososság, betyáros nemtörődomség, ezek is magyar paraszterények voltak. A polgársággal, az úri réteggel szemben mindent fölhasználtak a gúnyolódásra, különösen a divatos öltözködésüket és idegenből hozott szokásaikat.

Ilyen körülmények mellett az életnívó is két élesen elhatárolható szinten mozgott: parasztság és a polgárság. A polgársághoz számítottak az iparosok és kereskedők is, mert azok között már inkább éltek a polgári ideák. Lakásukat és azok berendezését ők már igyekeztek kényelmesebbé, városiasabbá tenni. Ez a réteg általában könnyebben hagyta faképnél a falut és ha alkalma nyílt, szívesen utazgatott, míg a parasztság nem igen mozdult ki megszokott életmódjából. Ebben az időben az életnívó nem volt oly szoros kapcsolatban a jövedelem megoszlásával, mint később, mikor az éles osztályhatárok kezdtek eltűnedezni s a parasztság is kezdett megbarátkozni a polgári életideálokkal s a civilizációt mindinkább befogadta.

Ma már az életszínvonal vizsgálatánál főképpen a jövedelem eloszlására kell figyelemmel lenni. A legegyszerűbb munkáscsalád is nagyobb jövedelemhez jutva, azonnal igényesebb életmódot folytat. Osztálytudatos időkben a vagyonosodás a tekintély emelkedését jelentette ugyan a faluban, de az előbbi életmód megváltoztatását csak igen ritkán.

Kunágotán azonban igazi osztálytudatos életmód sohasem volt, ilyenrel csak hagyományokra visszatekintő régi falvakban találkozhatunk. Mint minden újabb telepés község, Kunágota is jó talaj a városi civilizáció részére. Az életszínvonal itt teljesen a jövedelem nagyságától függ s a lakosságot négy csoportba lehet osztani: az elsőbe tartoznak azok, akiknek évi jövedelme 3000 pengő, vagy annál több. Ebbe a csoportba tartoznak: a tisztviselők egy része, a papok, az orvos, a gyógyszerész, több kereskedő és iparos, akiknek lakás, ruházat, étkezés és szórakozások iránti igényeik csaknem egyezők.

Ezek a községekben a legmagasabb szintet képviselik. Az idesorolható 6–8 nagyobb jövedelmi gazdacsalád, életmód szempontjából inkább a következő csoporthoz tartozik. Ebbe oszthatók azok, akiknek évi jövedelme 1000 P-től 3000 P-ig terjed. Ilyenek 20 holdtól fölfele a kisgazdák, mintegy 40 család, továbbá a kisebb jövedelmű tisztviselők, kereskedők és iparosok egy része, 1 vendéglős és a mozitulajdonos. Ma ugyan a katasztrófális gazdasági helyzet ezt a csoportot erősen sújtja, de külső színvonalát még igyekszik az önntartani. A harmadik csoportbeliek évi jövedelme 300—1000 pengő közt mozog. Ide tartoznak a kisgazdák 20 holdig (kishold), a mezőgazdasági és más munkások egy része, az iparos és kereskedelmi alkalmazottak s a mezőgazdasági cselédek. Ezeknek igényei már igen alacsony fokra kényszerültek. Sajnos, az utóbbi években mind népesebbé válik a negyedik csoport. Az abba tartozóknak csak alkalmi kereseti lehetőségeik vannak s nagyobb részt mezőgazdasági munkások. 1935 év tavaszán 600 ilyen családot írtak össze, akiknek a nyári munkájuk se volt biztosítva. Életigényeik azonban ezeknek se kisebbek az előbbi csoportbelieknél, amit már összébb szorítani nem is lehet. Amenyiben mégis különböznek azoktól, hogy sokkal inkább hajlandók szélsőséges kirobbanásokra minden téren. Szórakozások és élvezetek keresésében is féktelenek, ha olykor-olykor pénzhez jutnak. De nem szabad nagyon felróni nekik, ha hónapokig felgyülemelő keserűségek alól így keresnek legalább pillanatnyi szabadulást!

Hozzávetőlegesen számítva a négy csoport százalékos megoszlása sorrendben a következő: 4%, 14%, 46% és 36%. A legszomorúbb és leginkább gondolkodásra készítő adat az utolsó csoport 36%-a.

A kilencvenes évekig Kunágótának jó útja nem volt, a vasút pedig távol esett. Nem tudták értékesíteni a gabonát, mert drága volt a fuvar. Aradra (32 km), vagy Orosházára (36 km) szállították be szekereken és rendezetlen utakon. A kettő között épült később az 1890-es években Kunágota első műútja. De még ez is több, mint egy kilométernyire esett délnyugatra a településtől. Külön utat kellett tehát a falu szélétől addig építeni. Most már valamivel nagyobb becsülete lett a földnek. Felényi idő alatt felényi fáradsággal szállították a gabonát. Lassan kialakult a község régi településű hat utcája.

Kunágota a vasút hiánya mellett is szépen fejlődött, mert földje a legkiválóbb, legjobban termő talajok közé tartozik az egész országban. Többnyire kitűnően jövedelmező különleges terménye is van, a cirok, elemi csapások pedig az utóbbi évekig csak ritkán látogatták. Mindez azonban nem volna elegendő a nagy elzártságában is észlelhető fejlődés magyarázatára, ha nem vennők tekintetbe különösképpen belső életerejét. Értelhetjük ezt a vitalitást emberekre és földekre egyaránt és érdemes elgondolkodni azon, hogy a külső körülmények segítségével, amik közül a vasút és közlekedés a legfontosabb, mivé fejlődhetett volna ez a színmagyar falu.

IV. TÁRSADALMI TAGOZÓDÁS

Legjelentősebb úgy számbeli, mint akcióképességi fölényénél fogva a kisgazdacsoport. Előbbit természetesen csak úgy lehet kimutatni, ha a 2–10 holdasokat már a kisgazdákhoz számítjuk. De nem is lehetne ez másképp, mert hiszen ők maguk is odaszá-

mítják és minden ténykedésükben igyekeznek ehhez alkalmazkodni. Az ilyen kisgazdacsaládok száma a községben mintegy 400-ra tehető. Jelentőségükre vonatkozólag érdemes megemlíteni azt a különleges bánásmódot, amivel őket az országos politika kezeli. A gazdasági bajokon segítettő, elsősorban a kisgazdáknak igyekeznek a hónuk alá nyúlni. Erre a most már külön társadalmi osztályként kezelhető néprétegre számítanak legjobban a társadalmi és gazdasági bajok orvoslásánál. Vele akarják megteremteni az új, egészségesebb társadalom alapját. Valóban, úgy testi, mint lelki meghatározottságánál fogva alkalmassá lehetne tenni ilyen országépítő munkára is, de föltétlenül kell mellé egyes hibáinak ellensúlyozására a mezőgazdasági munkásság. A kisgazdák földet áhító csoportjában természetesen kifejlődött bizonyos – nem is önmaga személyére, hanem inkább a földre irányuló egoizmus, ami ha bizonyos szempontból tiszteletreméltó is, sok egészséges társadalmi megmozdulásnak lenne kerékkötője.

Talán ez az oka, hogy kisgazdáink bizonyos ellenszennvel viseltetnek a falu másik csoportjával, a mezőgazdasági munkásokkal, zsellérekkel szemben. Nem tudják megérteni, hogy ezek a jóformán máról-holnapra élő munkások nem követik az ő tartózkodó életmódjukat. Pedig éppen ezen munkás- és zsellércsaládokból lett kisbirtokosok mozgékonyasága és újításokra hajlamosabb mentalitása bizonyítja, hogy a föld szeretetének túlzásba vivése a társadalom szempontjából nem kívánatos, mert a cél nem a föld, hanem a rajta előállott javak. Az viszont természetes, hogy minden mezőgazdasági munkásnak hő vágya a föld és minden mezőgazdasági munkás, amikor földhöz jut, vérbeli kisgazdává vált, csak a régi kisgazdacsaládok földre vonatkozó egoizmusát nem vette még át. Meg van tehát a lehetőség, hogy a mezőgazdasági munkásokból jó kisgazdacsaládok kerüljenek ki, mert erősebb határvonal – legalább Kunágotán és az alföldi falvak nagyrésztében – nincs közöttük. Most mégis külön csoportba kell sorolnunk, mert a megélhetés, a kenyérharc miatti ellentétek meg vannak közöttük. Kunágotán a gazdasági munkások, cselédek és a közéjük sorozható z holdon aluli törpebirtokosok száma 1036. Tehát valójában számbeli fölényt mutatnak a kisgazdacsoporttal szemben, mégis ez a csaknem háromszoros fölény sem tud nekik jelentősebb szerepet biztosítani a község életében, mert minden idejüket a megélhetési gondok veszik igénybe. A kisgazdák sincsenek ma olyan helyzetben, hogy kellőképpen fizethetnék munkásaikat.

Az iparos és kereskedő réteg között rendszerint lényeges eltérések vannak, mégis ily falvakban, ahol számbeli alárendeltségüknél s a község mezőgazdasági jellegénél fogva nem nagy szerepet játszanak, egy csoportba foglalhatjuk. Iparos 260, kereskedő 56 kereső. Ezek közül azonban mintegy 136 csak mint segéd, tanonc vagy szolga dolgozik. Kunágotán nagyobb arányú iparosodása külső elzártsága miatt belátható időn belül nem is lehetséges. Ennyi iparos is alig tud tisztességesen megélni. Sajátos dolog, hogy ez a réteg alárendeltsége mellett is rendszeresen úgy tekint a földművelőkre, mintha őket amazok nagyobb tisztelettel tartoznának kezelni. Ilyen módon ellentét áll fönt e két csoport közt, ami azonban külső jelekben csak az előtt tűnik föl, akik hosszabb ideig közöttük élnek.

Külön falusi csoportot alkotnak végül a tisztviselők. A falu ügyeinek intézésében nekik van legtöbb szavuk. Kisebb községekben pl. a jegyző korlátlan úr s ez nagyon könnyen érthető, mert hiszen a parasztság, sőt az iparosság is nem igen ismeri a törvény

legelemibb rendelkezéseit se. Mindenben a jegyzőhöz kénytelenek fordulni fölvilágosításért, tanácsért. Ez az erős ráutaltság érzése erős tekintélyt ad a jegyző és más tisztviselők személyének a nép előtt. De másfelől nekik fizeti az adót, tőlük kapja hivatalos ügyekben a felszólítást, tanítóhoz jár tanulni a gyermeke, azonkívül a külső megjelenésbeli különbség, stb. mind nagyon érthetővé teszik a falu tisztviselő- és egyéb néprétegei közötti különbséget és áthidalhatatlan űrt. Pedig éppen ez az oka a sokszor gyűlölködő magatartásnak, amivel a nép ezt a réteget nézi, mert csak a jobb módban élő urat látja benne, akinek nem fáj az ő baja. Persze nem minden községben ilyen a helyzet, különösen jobban polgárosodó falvakban, mint amilyen Kunágota. Itt kevesebb már az úrgyűlölet, mert nincsenek annyira elhatárolva egymástól, a belső, gondolkodásbeli eltérések is kisebbek és a parasztság is nagyobb részt kap a község ügyeinek intézésénél.

Tudva azt, hogy e község lakossága a legkülönbözőbb vidékekről verődött össze, sokkal nagyobb széthúzást és szerkezeti különbségeket várnánk. Lakossága csaknem színmagyar s az orszálycsoportok közötti ellentét csekély. Ez utóbbi ugyan éppen ebből a sokféle összetevődésből, hagyománytalanságból magyarázható legkönnyebben, de annál kevésbé magyarázható ezzel a vallási és politikai egyetértés. Pártpolitikai gyűlések, képviselőválasztások nagyobb zavart, izgalmat sohasem okoztak.

Néhány egyesület is működik a faluban. Ezek közül legrégebbi talán a Kunágotai Dalkör. Ez azonban csak télen működik; nem is egészen határozott formája az egyesülés, egységes vezetés sincs benne, azért nagyobb eredményt nem tud fölmutatni. További egyesületek: Hadirokkantak Hadiárvaik Országos Szövetsége, Kunágotai Gazdák Olvasóköre, Kunágotai Iparoskör, MANSz, Sportegyesület, Úri Kaszinó, Tenisz Klub, Polgári Lövészegyesület és Tűzoltó Egyesület. – Ezek a legutóbbi hónapokig egymással teljes egyetértésben igyekeztek dolgozni. A különböző osztályok közötti ellentéteket nem kiélezni, hanem eltüntetni igyekeztek. Most azonban mintha elsöpörték volna ezt a szolidáris szellemet. Az ifjúság körében bomlasztó aknamunka indult meg az egyesületi élet szétzüllesztésére. Egymással ellenséges szervezkedések veszélyeztetik a már előbb megkezdődött egységbe tömörülést, aminek előrelátható következménye az, hogy az emberek kénytelenek lesznek határozottabban állást foglalni és többet foglalkozni politikai és társadalmi kérdésekkel.

V. A CSALÁDOK ÉLETE

A régi patriarkális családnak ma már csak itt-ott akadunk nyomára. A család természetes feje ugyan most is az apa, de a család többi tagjainak függése a kor és öregség tekintélyének alábbszállásával mérséklődött. Mióta a tudás alapja nem föltétlenül a személyes tapasztalás, amihez sokszor hosszú évek, évtizedek kellettek, az öregebbek kénytelenek belenyugodni, hogy tudásban nem állanak föltétlenül fiaik fölött. A kor mindinkább mozgékony szellemi tulajdonságokat kíván s ez mégis inkább a fiatalság sajátja. Érdekes a gyermekek jövőjéről való gondolkozás. Parasztcsaládok is, hacsak módjuk van, igyekeznek taníttatni fiaikat, szeretnék őket kimozdítani földhözköttöttségükből.

A jelszó: nyugdíjas állás. A föld az utóbbi időkben olyan válságokon ment keresztül, hogyha szeretik is, nem bíznak annyira hatalmában. Legfeljebb egy fiút hagynak otthon, hogy folytassa apái mesteriségét. Ennek aztán igen káros következményeit láthatjuk. A falvakban mindig többen szereznek oklevelet, de mivel álláshoz nemigen juthatnak, előbbi életmódjukból pedig kizökkentek, céltalanul és mindig nagyobb elkéséssel vetik magukat a teljes testi és szellemi vegetálásra, olcsó szórakozásokra. Az apák pedig megdöbbenve látják, hogy fiuk jövője, amiért áldoztak, kilátástalan. A leány helyzete más. Módosabb szülők ugyan taníttatják leányukat, de csak kivételes esetben érettségiztetik vagy küldik tanítónőnek. Leginkább a négy polgári iskolát végeztetik el vele, ami után környezetétől függ, hogy megmarad-e parasztlánynak kisgazda- vagy iparos társaságban vagy pedig szerencsés férjhezmenetel útján az értelmiségi rétegekbe kerül. A szülők óhaja természetesen ez utóbbi.

A házastárs szerepe polgári családokban a háztartási munkák és gyermeknevelés irányítására szorítkozik. Maga aránylag keveset dolgozik s városi módon ráér önmaga és közvetlen környezete csinosítására. Ráér a divattal és külső társadalmi szokásokkal törődni s ezek jórészt elvonják attól, hogy helyesen ítélhesse meg a körülötte folyó küzdelmes életet. Falun nem nagy az ilyen családok száma és a házastársak ily élete semmi különösebb veszélyt nem jelentene, ha gyermekük lelkének irányítása nem volna elsősorban az ő kezükbe letéve és ha később nem épp ezekből válnának ki a vezetésre szánt egyének. Nagyon is szükséges volna hát bekapcsolni a nemzet szellemi életébe a nőket: foglalkoztassák őket is a nagy nemzeti és emberi problémák, hogy helyes úton, helyes szellemi és lelki nevelést adhassanak gyermekeiknek: a jövő társadalmának.

A paraszt- és iparoscsaládokban a házastárs háztartásvezető és gyermeknevelő szerepe mellett rendszerint munkatársi szerepet is vállal. Ez természetes is, mert a családfő keresete sokszor a gyermekekével együtt sem elegendő a család tisztességes fönntartásához. Az ok, amiért a feleség munkatársa is férjének, nemcsak ez. A parasztszaládok egyetlen munkaközösséget alkotnak, ahol minden családtagnak megvan a munkaköre. A munkáscsaládok életében van legnagyobb szerepe a feleségnek. A csekély kereset helyes beosztása tőle függ. Sokszor lehetne felelőssé tenni a feleséget a családfő, a férj kocsmázásai miatt is, mert a parasztasszonyok a külső fizikai munkában sokszor egészen elfeledkeznek a családi otthon melegségének, meghittségének szükségességéről. Igaz, ez már nem is annyira a feleségek hibája, mint a társadalomé. Módot kellene adni, hogy az asszonyok megmaradhassanak feleségi hivatásuknál s igazi erős, egészséges magyar családok megteremtői lehessenek.

A családok egymáshoz való viszonya három szempontból érdekelhet bennünket:

a) szomszédos családok egymás melletti élete, b) egymással házasságok útján rokonságba kerülő családok és c) az egész faluközösség szempontjából.

A szomszédos családok természetsszerűleg közelebbi érintkezésben állanak egymással, különösen az asszonyok, akik egymásnak szokták elpanaszolni ügyes-bajos dolgait s kisebb vagy nagyobb örömet. A férfiak is tartják még az úgynevezett „komasági” viszonyt, aminek természetes következménye, hogy egymásnak kisebb dolgokban segítoi is. Régebben eljárattak egymáshoz a hosszú téli estéken elbeszélgetni, kártyázgatni,

nyáron, ünnepdelutánokon pedig az utcára, fák hűvöse alá helyezett asztal körül gyűltek össze néha öt, hat helyen is egy-egy utcában. Ma ezekkel a jelenségekkel igen ritkán találkozunk. A különféle egyesületekkel és a mozival a szórakozási lehetőségek meggyapodtak. A városi differenciáltság is kezd tért hódítani, emellett az egyéni gondok, bajok megnövekedtek, s nem csoda, ha a szomszédsági, komasági kapcsolatok is erősen lazulnak.

Falun még mindig nagy esemény a házasság. A lakosság nagy része élénk figyelemmel kíséri, milyen családok kerülnek egymással rokonsági kapcsolatba. Kutatják az okokat s csóválják a fejüket, ha a párválasztás már új elvek alapján történik. A fiatalok önállóbban, saját akaratuk szerint nőülnek, a jóvendőbelit pedig nem a szülők, hanem maguk választják. Ha így kevesebb is a bölcs előrelátás anyagi téren, bizonyos, hogy az érdekházasságok azóta csökkentek. A házasulandó fiatalok a sok nyomorúság ellenére is romantikusabbnak, szebbnek, reményteljesebbnek látják a jövőt, mint szüleik.

A belső együttérzés és a kollektív munkára való hajlam a régi jobbágyfalvak népében is gyenge, Kunágota lakossága azonban az ország legkülönbözőbb vidékeiről verődött össze s ennek tulajdonítható minden közös munkától való idegenkedése. A városi civilizáció azonban ezen hagyománytalanság miatt annál könnyebben talál csaknem olyan jó talajra, mint magában a városban. Egy új lelki kultúra megteremtése azonban az ilyen falvakban bizonyára könnyebb lenne, mint a hagyományokkal rendelkezőkben.

VI. NEMZEDÉKC SOPORTOK

A nemzedékcsoportok között Kunágotán igen élesen megvonhatók a határvonalak, annál is inkább, mert e csoportok még mind közel esnek hozzánk: 100 év se telt el azóta, hogy letelepült itt az első nemzedék. Egy nemzedék életét, vezető és irányító szerepét 40-50 évre tehetjük. Ezalatt mindazt a termelőerőt, társadalomalkotó és formáló képességét kifejti, amire elhivatott. De már legalább tíz évvel előbb kezdődik az átszámolás. Pozícióikhoz ugyan még ragaszkodnak s a következő, sokszor már türelmetlenkedő nemzedékekkel ellenszenveznek, ami természetes is, mert egy újabb nemzedék valódi körvonalai akkor bontakoznak ki igazán, amikor végleg elszámolva az előző nemzedék munkáját, a maga külön feladatainak megvalósításába kezd. Sokszor megtörténik, hogy nemzedékek sorozata csak beilleszkedik elődeinek korszemlébe és kényelmesen gyalogol végig az általuk már letaposott sima utakon. Ezek az úgynevezett megelégedett korban élő boldog nemzedékek, de a XIX. és a XX. századbeliek nem élnek ilyen szerencsés, nyugalmas kort. A legmozgalmasabb életforma és világszemlélet forradalmain mentek ezek keresztül és a most készülő újabb nemzedék előtt káosz kavargó, amiből neki kell megtalálni a kivezető utat.

Kunágotán egymásra szabályosan és pontosan elhatárolhatóan következő három nemzedéket találunk. Az elsőbe az 1843-tól idetelepített családokat számíthatjuk 1875-ig, amikor az örökvtársággal egészen új helyzet állt elő. Az első családok merőben különböző körülmények között kezdték meg itt az életet, mint a későbbi nemzedékek. Mint-

egy 130 család volt ez, jórészt a felvidékről. Életlátásukat, törekvéseiket kikerülhetetlenül irányította az a tény, hogy mint szegény zsellérek kerültek ide és kapták bérbe a 20,5 kishold földet. A jobbágyfelszabadítás ugyan még nem történt meg, de a liberális szellem már ott élt az emberekben és Széchenyi gróf munkái mindenütt kikezdték a rendiség életformáit. Az idetelepített 130 jobbágy és zsellér család itt már mint önálló bérlő szerepelt, akik ha valójában nem is viseltek kisebb terheket jobbágy testvéreiknél, de azok megkötöttségéből kiemelkedtek. Földesuruk maga az állam volt s az szerződésileg biztosította jogaikat. Ez a nemzedék a bérlők egyetlen osztálya volt. A szomszédos nagybérlőkkel semmiféle kapcsolatba nem kerültek, még akkor sem, mikor területük községgé alakulva, annak határába a nagybérlők is belekerültek. Igen hamar, már 1844-ben tanítója, jegyzője, papja és temploma volt a községnek, bár a kincstár nem törekedett erre. Ez a „települő nemzedék” az új viszonyok bizonytalanságában élt, de a község-szervezésben kifejezésre is juttatott ama vágygal, hogy rendezett életkörülmények közé kerülve, a jobbágyfelszabadító 48-as eszmék szerint teremtsen meg a maga új életét.

A második nemzedék csak apáinak megkezdett munkáját folytatta s nagyobb ellentét sem világnézeti, sem gazdasági szemlélete közt nem volt. A demokratikus és liberális szellem, a szabadverseny lehetősége fölébresztette bennük az egyéni ambíciókat s a gazdagodás lehetősége, különösen az örökváltság enyhítése után, mindenki előtt nyitva állt. Valóban az idekerült életképesebb családok szép vagyont tudtak maguknak szerezni. Igaz, hogy könnyű volt a dolguk, ha az akkori gazdasági helyzetet és a zsellérektől hirtelen földtulajdonosokká lett települők igénytelenségét számításba vesszük. Az eredetileg mocsaras föld is egyre javult az országszerte megindult folyórendezések következtében. A második nemzedéket nem is fenyegette még a föld kiszáradása, ami bizonyos pontig szükséges volt e vidéken. A búzaár emelkedésével fokozott mértékben a gabona-termelésre tértek át az addigi dohánytermelésről és minden a lehető legjobb úton haladt itt a világháború végéig. Panaszok, bajok voltak e nemzedékek életében is, de általános válsággá sohasem mélyültek: mindnyájan emlékeztek még apáik szavaiból a régi zsellérsorsra, míg most már éhez, fázó, robotoló emberek nem éltek köztük. Meg is szokták úgy tekinteni a világba, mint amely megadja mindenkinek munkája kellő jutalmát s ha valaki mégis szegény marad, az csak restsége, haszontalan henyélése vagy tékozlása miatt történhetik, az ilyen pedig megérdemli sorsát.

Természetes dolog, hogy a világnak ilyen szemlélete nem vezetett nagy társadalmi összetartásra s a kollektív érzés csaknem teljesen kiveszett ebből a nemzedékből.

Ilyen mentalitású emberek fejlődtek a második generációban, a korszellem és a hely gazdasági meghatározottsága termelte ezt ki. Ezek mellett azután igen sok változás, alakulás következett be. Az addig egyetlen, úgynevezett települő osztály a község kiépülésével különböző társadalmi csoportokká tagozódott. Elkülönült a község szellemi életét irányító értelmiség és megjelent az iparos és kereskedő réteg, amelynek száma csekély, de nem jelentéktelen volt. Nagy baj, hogy ez a réteg is a parasztság második generációjának életszemléletét vette át. Az értelmiség pl. tömegek vezetésére, irányítására hivatott, de csak azt a munkát végzi, ami egyéni léte fenntartásához kötelessége. Így aztán egészen az utóbbi időkig a faluközösségnek igen csekély jelét láthatjuk. Két nagy

vallási közösség ugyan mindjárt a településtől kezdve fennállt, de Kunágota társadalmi életében nem nagy hatóerővel rendelkeztek. Tagjaik társadalmi együttérzés szempontjából nem kerültek közelebb egymáshoz. Szerencsés gazdasági viszonyai miatt megelégedett, önző világszemléletű, nyugodt életet élő csoportta fejlődött a második generáció. És ebben az életvágányban még sokáig haladhattak volna, ha a nagy világrázkódás, a háború nem jön. Az a csendes, megszokott mederben folyó életműködés, ami más hasonló falvakban is folyt, magába szívta volna a már munkára készülődő harmadik nemzedéket is.

Ez azonban hirtelen veszélyes, kilátástalan jövő elé torpant, ami teljes zűrzavarrá változtatta a lelkében már kialakulni kezdő világszemléletet. A háborúból visszakérvül nemzedék úgy érezte, hogy ezzel a háborús szolgálattal mintegy életfogytig tartó jogot szerzett magának a vezetéshez, a hivatalokhoz, hiszen hivatkozhatott öt évi szenvedésre, forradalmi krízisre s mindenre, ami keserűség egy nemzedék életében előadhajta magát. Hivatkozhattak arra, hogy őket vasvesszővel verte már meg az élet és alaposan megtanulhatták, hogyan tekintsenek a világba. Ilyen okok alapján később se vették komolyan a felnövekvő harmadik nemzedék újfajta törekvéseit. Ostoba, fiatalos, forrongó hajlamúaknak minősítették őket, ha nem voltak megelégedve az általuk kirajzolt életkeretekkel. A világháború után mintegy tíz évig valóban úgy alakult minden, mintha csak igazolni akarná ezt a szűkkeblű individualista világszemléletet, amelyben nagy nemzeti együvértartozás, testvéri szolidaritás, tudatos nemzetépítés mind ismeretlen fogalmak maradtak s helyüket trianoni szónoklatok és nemzetiszínű zászlólobogtatások foglalták el.

Mindezek a vádak ugyan főképp a vezető réteget, a magyar értelmiséget érik, amely nem tudta meglátni, mennyire lélektelen, ingoványos útra sodorja az egész magyar társadalmat a vakság, süketség és önzés. Nem törődtek a háború után felnövekvő nemzedékkel, pedig most valami egészen különleges történt. Az a nemzedék, amely apától annyira elhagyottnak, talán lenézettnek is érezhette magát, itt-ott már maga kezdte vizsgálni saját sorsát. Ez a nemzedék már saját jövőjét tekintve se láthatta olyan megnyugtatónak apái útját. Egyelőre erőtlenül, de szembehelyezkedtek, azután bekövetkezett a gazdasági konjunktúra vége. Az öregek megzavarodva még hangosabban kiabáltak „Trianont”. Sajnos azonban, a fiatalok ettől még nem jutottak rózsásabb helyzetbe és nem tekinthettek biztosabb jövő felé. A háború utáni fiatalabb nemzedék értékesebb tagjai szükségét érezték, hogy valamerre teret biztosítsanak maguknak, de sem idejük, sem módjuk nem volt arra, hogy alaposan körülnézzenek és megismerjenek mindent, mielőtt valamibe kezdenének. Így megtörtént az, – sajnos, hosszú éveken keresztül – hogy ebből a generációból épp a legtegyékezebb, a leghatékonyabb szellemi erő képviselői hamis utakra tértek. Nem csoda, mert a polgári társadalmi rend teljesen kiéltnek, a változó koroakkal, koreszmékkal szemben érzéketlennek mutatkozott. Ezzel szemben bolsevista, kommunista utakon kollektív, testvéri eszmék megvalósításának reményei csábították a kiutat kereső fogékony, fiatal lelkeket. Egymásután leplezték le itt is ott is a különböző kommunista mozgalmakban való részvétellel gyanúsított ifjakat. Szinte kárörömmel hirdették, hogy íme a szűznek, tisztának hirdetett vidéken még a falvakban is nyomára bukkantak ilyen mozgalmaknak, de irgalmatlanul ki fogják irtani. Dühvel

vagy kárörömmel tárgyalgatták az ügyüket, pedig bizony meggondolhatták volna azt is, hogy ennek komoly társadalmi okának kell lenni. Falun élő, paraszthagyományokban nevelkedett ifjak nem mozdulnak ki ok nélkül békés nyugalmukból. Meggondolhatták volna, hogy vajjon gondoskodtak-e ők eléggé a fejlődő új generáció lelki neveléséről, legalább gondoskodtak-e arról, hogy megismerhesse ez a jövőjével nem ok nélkül elégedetlen fiatalság legalább a való tényeket, amin szilárdan megállhat. Hazugságot, ámitást, társadalmi agóniát és féktelen önzést látott mindenütt s önmagának kellett ki-termelni a helyesebb világnézetet, fölnevelni önmagát. Közben a tapogatózás ideje alatt elbuktak az élharcosok, akikre már csak követ dobnak, pedig minden bűnük az volt, hogy magukra maradvá a zűrzavaros eszmék közt, nekik jutott a földerítő szerep.

Mindezeknek elmondása pedig azért vált szükségessé egyetlen falu nemzedékproblémáinak elmondásánál, hogy megértsük azt az űrt, ami a két nemzedék közt van falun is. A falu szélesebb társadalmi természetesen nem vett részt aktíve az előbbi szellem vajúadásban, de a fiatalabb generáció ösztönösen megérezte azért, hogy változás következik. Idegesen várt és vár ma is valamit s elkapta a jelszót: új életet kell teremteni, mert a régi elavult. Hallotta azt is, hogy törődni akarnak a néppel, tehát vele s parancsolás helyett kezét fogva vezetni akarják. Soha jobbkor nem jöhettek volna az ilyen jelszavak, mert ők maguk érezték leginkább a szükségét. Saját sorsuk bizonytalansága ébresztette erre őket.

Három csoportra oszthatók Kunágotán ezt a telepítés utáni harmadik nemzedéket: a) kiscgazdaifjak, akinek kenyérgondjaik nincsenek, de nem érzik olyan biztosnak talpuk alatt a földet, hogy ne kívánnák a testvéri összefogásban rejlő erőt, ha arra kezdeményezést és önzetlen példát látnak. Ezek a legkevésbé bizalmatlanok. b) Munkásifjak, a nincstelenek, korán nősülők és egész életükben kenyérgondokkal küzdők csoportja. Civalakodó, rosszul táplált, rossz lakásban lakó családok nagyrészt, akiknek minden okuk megvan arra, hogy bizalmatlanok legyenek minden ígérettel szemben, különösen akkor, ha az nagyon szép. Mindezek ellenére vagy talán éppen ezért az összetartozás érzését csak a sorsközösség, a külső életkörülmények azonossága tartja bennük. Anyagi helyzeten felülálló, nagyobb társadalmi együttérzés természetesen olyan messze áll tőlük, hogy velük mindaddig ilyesmiről beszélni sem lehet, míg saját mostoha sorsuknak nyomása alól föl nem szabadulnak. Addig minden kollektivitás, testvéri együttérzés, csak abban az esetben számít valamit előttünk, ha ebből személyükre nézve anyagi előnyt remélnek. c) Az iparos és kereskedőifjak jórésze mindkét előbbi csoportnál individuálisabb, liberálisabb szellemben él, kivéve azokat, akik baráti és egyéb kapcsolatok révén a kiscgazdacsoporttal kerültek közelebbi összeköttetésbe.

E három csoporton kívül még külön vehetnők a középiskolát végzett fiatalokat, akiknek talán egyetlen korban sem volt kilátástalanabb jövőjük, mint most. Ezekről azonban részletesebben beszélni se kell már, mert rájuk is vonatkoznak a legújabb nemzedékekről, kialakulásukról, törekvéseikről és küzdelmeikről mondottak. Mivel azonban vidéken élve, távol minden gócponttól, hozzájuk a nagy szellemi forrongásból csak ízeltő jutott, aktíve csak kevesen vettek részt eddig az új helyzet megteremtésében. Egy

részük némán csüggedez az állástalanságban, de a tettekresebbek falun is megmozdulnak, hogy kezükbe vegyék sorsukat és jövőt teremtsenek nemzetüknek komoly, kollektív munkával.

VII. BELSŐ TÁRSADALMI ALKAT

Kunágota társadalmának belső alkatát vizsgálva és a régebbi községekkel összehasonlítva, lényeges eltérésekre találunk. A régi jobbágyközségek különböző, zárt csoportokban éltek, melyek mindenkében külön osztályöntudat és elzárkózás nyilvánul meg más csoportokkal szemben. A jobbágyok megszokott, szűk kereteik közé szorítva, minden ténykedésükben önmagukra voltak utalva. Kifelé a nemesekkel való találkozásuk, e kettő közötti viszony szigorú szabályokhoz volt kötve. Nem is csoda, ha ily körülmények közt egész sajátosan különálló, primitív viszonyaiknak megfelelő jobbágy- vagy parasztkultúra és művészet fejlődött ki. Nem csoda, ha szokásaikban, életmódjukban, gondolkodásukban egy-egy külön kis egységet képeztek, mert hiszen a legegyszerűbb ember lelkében is élnek kifejezésre vágyó eszmények s oly elfoglalt, nyomorult életmódot elképzelni is nehéz, amiben az ember, ha hosszabb időre belekényszerül, meg ne találná énjének valamilyen formában való kifejezését. Az pedig, aki bizonyos életformába beleszületett, arra az életformára hangolódik s kényelmesen, otthonosan érzi benne magát. Csak ilyen megfontolások mellett válik érthetővé az a tény, hogy a különböző társadalmi osztályokban s így a jobbágyokban is társadalmi osztályöntudat fejlődhetett ki, mely önmaga is határokat szabott szokásokban, életmódban, s amely határokat öntudatosan igyekezett mindenki betartani. Hiába lett esetleg gazdaggá, a jobbágyság életkereteit csak ritkán dobta el magától, mert kényelmetlennek, fárasztónak találta volna, hogy a megszokott formáktól eltérőleg éljen. A jobbágy nép nem is annyira a jobbágysors, mint inkább egyes földesurak vagy tisztjeik visszaélései miatt lázongott. Felszabadításuk, mint a tömegeket magasabb életnívóra emelni szándékozó eszme, felülről indult. Egy megállapodott társadalom mindig osztályöntudatos, amiben vallás, szokások és a gyermekkor óta az osztály minden egyes tagjában kifejlődő tradíciók egyensúlyban, nyugalomban tartják az életfolyamatokat. Csupán az osztályok fölött hömpölygő korszakváltozásai nem engedik az osztályhatárok végleges megmerevedését. E változásokat pedig sohasem a tömegek érzik meg először, hanem mindenkor egy kisebb csoport, mely szellemileg mindenféle osztályhatáron kívül él. A jobbágyfölszabadításkor egyaránt voltak ebben nemesek, költők és olyan jobbágyifjak, akiket az iskola kiközösített őseik életszemléletéből.

A jobbágyfelszabadítással megindult egy még ma is tartó átalakulási folyamat. Jogilag fölszabadult a jobbágyság és ezt nyomon követte a gazdasági függetlenülés folyamata. Belsőleg azonban annál nehezebben ment az átalakulás. A parasztradíciókat nem lehetett oly könnyen eldobni. A kialakult életformák, beidegzett osztályszokások ott éltek a tudatukban. Természetesen azért ez nem állíthatta meg a megindult folyamatot. Ott volt előttük az új kép, a város individuálisan törtető emberének képe. Nagy szerep

jutott tehát az átalakulásban az utánzásnak. Eltűnt az éles határ paraszt és nem paraszt közt, a társadalmi ranglétrák közötti különbségek köztudatba kerültek s megindult a versenyfutás. Legalacsonyabb ranglétrának a parasztok helyzetét látták, azok tehát, ha tehették, igyekeztek kimenekülni ebből vagy ha az egyelőre nem sikerült is, legalább a paraszthagyományt dobták el maguktól. Ennek következménye az lett, hogy a parasztkultúra és művészet helyét lassan a városokból kiszivárgó civilizáció foglalta el. Ha primitívebb, sokszor tarka naivitásban pompázó volt is az a kultúra, mégis egy nép belső lelki világát, teremtőerejét fejezte ki, összetartó, közösséget mutató motívum volt, aminek elpusztulását sajnálhatjuk. A parasztság energiájának jó részét most már az utánzás foglalja le. Ruházat, lakás, beszéd, szórakozások, nagyrészt városi polgári mintákat követnek. Mindezekben nincs többé társadalmi korlát és sok családot tönkretesz anyagilag az utánzás, ami csaknem teljesen a külső életformák átvételére terjed. Mindenki magasabb fokra vágyik a társadalmi ranglétrán. A gazdák a tisztviselők polgári életnívójára, a törpebirtokos, zsellér pedig egyelőre a gazdák szerepére kívánczik. Öt-hat évvel előbb még a városi munkásság szintjét is magasabbnak tartották, de azóta annyi rémhírt hallottak az ottani munkanélküliségről, hogy ismét a föld után vágyakoznak inkább.

Mindez az átalakulási folyamat Kunágotán egyszerűen ment végbe. Ebben nagy előnyére volt a telepítés s az, hogy a nagy jobbágyfölszabadításkor itt már nem volt jobbágyosság: a telepesek a bérbe kapott földeken teljesen önállóan dolgozhattak. Akkor ugyan még nem tudhatták, hogy 30 év múlva örökváltságba kapják azokat a földeket, de a jobbágykötelezettségeket itt már nem ismerték és észrevétlenül itt már a letelepüléskor, 1843-ban, megindult a zárt osztályhatárok széthullása. Ha ma városi gócpont lenne közelében, semmi sem akadályozhatná meg gyors fejlődését. Így azonban ez a nem régi településsel járó tradíciótlanság egészen másban nyilvánul meg.

Milyen volt ebben az aránylag kevés összetartozandóságot érző kis társadalmi közösségben a presztizs kérdése? Kik voltak azok, akiket jobban elismert, becsült ez a nép? Jó ideig, úgy látszik, a különböző vidékekről származó telepesek előbbi lakóhelyük tekintélyeit őrizgették magukban. Azokra hivatkoztak beszédükben, vitájukban s csak hosszú évek múlva tudtak nagyobb tekintélyre szert tenni egyes módosabb telepesek, kik fáradhatatlan szorgalmukkal, kitartó élniakarásukkal nem veszítették el munkakedvüket akkor sem, amikor valóban kétségbeejtőnek mutatkozott a helyzetük s képtelen terhek alatt nyögtek. Ekkor szerezték meg tekintélyüket és vezető szerepüket a későbbi módosabb gazdák. Bizonyos presztizst jelentett később a köztisztviselői, papi, tanítói állás is, ezek a tekintélyek azonban nagyon sokban különböztek a módosabb gazdákétól. Míg azok példáit közülükvalónak, követhetőnek érezték, emezeket csak mint tanulmányuk után többet tudó egyéneket tisztelték, de különben távortartották tőlük magukat. Tanácsaikat meghallgatták, de csak akkor követték, ha ők maguk nem találtak más megoldást. Általában nemigen tűrtek maguk fölött olyan vezetőt, irányítót, akire mindenben hallgattak volna. Ha később mégis akadt ilyen, az nem annyira állásának, mint kitűnő alkalmazkodóképességének köszönhette tekintélyét. Egyéni ambícióknak, gyöngeségeknek kellett kedvezni, legalább szép szóval, hogy úgy érezze mindenki: itt az történik, ahogy ő akarja.

Vezetőszerpet az a csoport szerezhhet magának, amelyik legelőbb be tudja bizonyítani életképességét. Különösen ily társadalmi összetevőkből álló községekben igaz ez, mint Kunágota, ahol a letelepült, csaknem kivétel nélkül nincstelen zsellércsaládok egyforma eséllyel indultak harcba a földért. Egyéni törtetés, ravaszság ugyan itt is közbejátszottak bizonyára a versenyben, de mégis elfogadhatjuk, hogy az a gazdacsoport, amely rövid 30 év alatt kézzelfoghatóan bebizonyította életképességét, küzdenitudását, jogosan tartja még ma is vezetőnek magát. Ma különben országSZerte érzik, hogy csakis ezt tekinthetik a falvak élcsoportjának és ha szükséges az, hogy erős bázissá tegyűk a falut, úgy az csak velűk eszközölhető.

Nézzűk, miben is áll e réteg vezetőszerpe? Főntebb említettűk már, hogy életképességűket, erejűket bebizonyították akkor, mikor egyéni képességeikkal ki tudtak emelkedni sorstársaik közül. Ez a tény egyűttal követendű példaképpen állt az alulmaradt zsellérség előtt. Jobb és buzdítóbb példa volt ez nekik, mint a régi gazdacsaládoké, mert itt nem érezték az osztályhatárokat. A közülűk jobb életviszonyok közé lendűlt kigazdák életnívóját olyannak tekinthették, mint amelyet szorgalommal, egy kis ügyességgel vagy szerencsével űk is elérhetnek. Csak természetes ezek után, hogy a nincstelen munkásság a kigazdák életeszmenyeit tekintette követésre méltónak. Ez a társadalmi alakulás azután egész saajátságosan materiális életszemléletnek lett kialakítója. A vezető kigazdaréteg földre, a vagyon gyarapítására összpontosította minden életerejét, mert csak így tudta kiharcolni magának ezt a szerepet és a jobb életkörülményeket. Nem jutott ideje kiszakadni ebből az eszmezőrből. A téli hónapok alatt pedig amikor megpihenhettek, élvezni akarták az előnyöket, melyeket a gazdagság nyűjt: henyétek, ittak, ettek, mulattak. Régi hagyományuk nem volt s ilyen életszemlélet mellett a művészetek szükségét sem igen érezhették. A régi jobbágyközségek parasztkultúráját és művészetét, – ha az űregek meséltek is róla – nem sokra becsűltek. Sokkal jobban talajra talált a városi civilizáció, mert ez közvetlenebb összefűggésben volt a gazdagodás nyűjtotta előnyökkal. Az űregebbek ugyan, a régi világra emlékezve, sokszor tiltakoztak ellene, de a fiatalabbak nem sokat töűdtek ezzel. Az ű eszmenyekűk már a városi polgárság és a falu szellemi életét irányító polgárság lett. Valahogy alacsonyabbrendűnek kezdték tekinteni a földművelést. Aki csak tehette, menteni igyekezett alóla utódait. Mindig többen küldték városba, különböző iskolákba fiaikat és elképzelhetetlen volt, hogy a fiú iskoláit elvégezvén, majd otthon maradjon a gazdaságban. Még akkor se, ha történetesen épp mezűgazdasági iskolát végzett. A tulajdonképpen vezetőréteg tehát a polgárság lett, mert annak életműdja után vágyakoztak.

Most újabb átalakulás várható. Az anyagi jólét megszerzésére irányuló eddigi utak kátyuba vezették a társadalmat s kitanult fiaik állás nélkül maradtak. Kunágota paraszttársadalmja materiális életszemlélete mellett se folyamodott olyan erőszakos eszközökhöz, mint pl. az egykézés. Ennek oka azonban semmi esetre se az, hogy belátnák ennek a társadalomromboló passzív ellenállásnak veszélyét, sem pedig vallási vagy erkölcsi fék, hanem csupán az, hogy eddigi életűk a telepűléstől kezdve csupa küzdelem volt, aminek azonban eredményét látták s mindezeideig passzív ellenállásra nem is gondoltak. Ennek köszönhetűk csupán, hogy Kunágota még csak hírből ismeri az egykét. Előbb-

utóbb azonban itt is odajutunk, ha nem sikerül fölébreszteni bennük a nagy összefogás, nemzeti újjáépítés vágyát, itt is jelentkezni fognak azok a tünetek, amelyeknek szomorú hirdetői a dunántúli egykés falvak.

Falu és város között többféle szempontból húztak már határvonalat. Társadalmi szempontból azonban minden másnál lényegesebb a társadalmi ellenőrzés. A falu lakossága nem vált még oly ezerszínű tömeggé, mint a városé. Itt az illető falu sajátos köntösét kell magára venni mindenkinek, ha nem akar a feltűnést keresés hírébe kerülni s ha nyugodt mederben akarja élni életét. Városi nagy házakban megtörténik, hogy például a földszinten lakók nem ismerik az emeletieket. Városi ember ismeretségi köre társadalmi csoportok, társadalmi hovatartozása pedig foglalkozása szerint alakul. Falun ez nem így van. Igazi falusi ember csaknem úgy ismeri faluját, mint a saját háza környékét. Mindenki személyes ismerősnek számít, nagyszerűen igazolja ezt az, hogy nem mehetnek el az emberek egymás mellett köszönés nélkül. A fiatalabbaknak köszönteni kell az idősebbeket. Azt senki se keresi, hogy vajjon ismeri-e egyáltalán, vagy beszélt-e vele valaha. Ma az a látszata ennek, mintha ez tisztán az öregebbek, tehát a kor megbecsülése lenne, de a tulajdonképpeni alapja sokkal mélyebben van. Eredete nem más, mint az, hogy minden falu kezdetben kevés családból állt s azok természetesen legbensőbb viszonyban, sorsközösségben éltek egymással. Később is minden új családot a nagyobb közösség új tagjaként tekintettek, maguk közé fogadtak s az elsőbbség jogán megkívták, hogy az új család mindenben alkalmazkodjék a régebbiek szokásaihoz, életmódjához. Önkénytelenül megfigyelték annak minden mozdulatát s nemcsak az újonnan jöttét, hanem az egymás életmódját is folytonos ellenőrzés alatt tartották. Ez nem szűnt meg akkor se, mikor a falu lélekszáma ezrekre szaporodott. Itt tovább is mindenki mindenki ismerősének számít. Ha nem köszönsz valakinek az utcán, nem mentség az, hogy nem ismered, azonnal kevélynek, kényeskedőnek „felvágós”-nak mondanak. A városiak által sokat gúnyolt falusi pletykálgatás valójában nem más, mint a társadalmi ellenőrzés egy eszköze. Közmondás szerint „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél” s a pletykának is rendszerint van alapja. A falusi társadalomnak megvannak a maga külön eszközei, azokkal kényszeríti minden tagját a falu kialakult szokásaihoz, életformáihoz való alkalmazkodásra. A falu, mint egy nagy egységes szervezet, nyilvántartja minden tagját, s ha méltatlannak ítéli életmódját, kiközösíti magából. Pár hónap, sokszor pár hét alatt olyan egyedülállóan, mindenki által mellőzötnek találja magát az ilyen kiközösített, mintha vadidegenbe került volna. A társadalom, mint egységes és megfellebbezhetetlen bíróság ítél s ez a pletykában jut kifejezésre, aminek sokszor súlyosak a következményei. Igen komoly jellemzést adunk egy falu népéről, ha megmutatjuk, hogyan ítél egyes esetekben s mi az, amit megenged és mi az, amit elítél.

A köszönéssel vezettük be ennek ismertetését. Láttuk az eredetét, s azt, hogy az idősebb, tapasztaltabb embereket ma is tiszteletben óhajtják tartani. A köszönés valóban értékelést is jelent, mert a köztiszteletben álló egyéneket vagy azokat, akiknek nagyobb tudását elismerik, az idősebbek is előre köszöntenek. Ez azonban, legalábbis a falu gerincesebb részétől, csupán megtiszteltetés és nem gyáva hajlongás a hatalom előtt. Nem azért köszön pl. a jegyzőnek, mert az esetleg segíthet rajta valamiben, hanem mert arra

érdemesnek tartja. Persze nem kell azért azt gondolni, hogy a falu csupa ilyen gerinces egyeneslelkű emberekből áll, de vigasztaló, hogy vannak ilyenek is és ezeknek köszönhető, hogy szélsőségektől mentes, aránylag nyugodt mederben folyik itt az élet.

Erkölcsei dolgokban a falu mindig szigorú bíró, de az erkölcsi elveket mindig ő maga szabja meg s nem igen bízza az általános morálra, sőt a vallásra sem. Külön elvek szerint ítél társadalmi osztályok szerint is. A nők öltözködése sokáig volt megítélés tárgya. A divatok gyors követését mindenképpen erkölcstelennek tartották s évekig elkeseredett ellenségei voltak a nők selyemharisnyáinak és rövid hajviseletének. Ma már beletnyugodtak abba, hogy ilyen eszközökkel hívják fel a férfiak figyelmét. Régebben nem azt kívánták a nőktől, hogy mindenki előtt tetszetős külsőben jelenjenek meg, mert a paraszttársadalomban a feleséget munkatársnak tekintették. Aki nagyon sokat adott a külsejére, ha asszony volt, könnyen abba a hírbe keveredett, hogy „kikapós”, aki másvalakinek akar tetszeni, nem az urának, ha pedig leány volt, könnyen megtörténhetett, hogy nem kapott kérőt. A tetszenivágyást sokszor erkölcstelenebbnek tartották, mintha nyíltan szeretője lett volna valamelyik parasztleánynak. Ez utóbbinak semmi különösebb következménye nem volt, csak akkor, ha kitudódott, hogy egyszerre többnek is a szeretője. Ez ellen aztán teljes szigorral lépett fel elsősorban a család s nem egyszer megtörtént, hogy kitagadás lett a vége. Az ellen alig szól valaki, ha egy parasztleány eljegyzés előtt, sőt házassági ígéret nélkül viszonyt kezdett egy legénnyel. Ennek magyarázata az, hogy csaknem minden esetben házasság szentesítette az előbbi viszonyt. De ez a viszony se volt olyan gyakori, mint külső látszatra. Ha polgári szokások és erkölcsök közt élő ember figyeli meg a parasztlányokat, szörnyen szabadszájúaknak találja őket. Nemigen válogatják meg a szavakat beszédükben, sőt a beszédtemákat se. Szavaik erkölcsi és magatartásuk között azonban sokszor óriási különbség van. Főképpen ez különbözteti meg őket a polgári családok leányaitól. Az idősebb paraszttasszonyok és emberek szemében egy testhez símuló, jószabású ruha most is erkölcstelenebbnek tűnik a legmerészebb szabadszájúságnál is. A szót csak szónak, de a ruhát már csaknem tettnek tekintik. Természetesen a modern táncokat valóságos parázsnaságnak minősítették eleinte, mint-hogy azonban Kunágota könnyen alkalmazkodik a városi szokásokhoz, ezeken is könnyen keresztülnézett. Ami megmaradt a népi erkölcsökből, az főleg a külterületeknek a polgársággal kevesebbet érintkező s moziba nemigen járó lakossága közt él. – A lakosság többi része átvette a polgári erkölcsöket s ezek szerint ítél. A különböző bűnesetek megítélésénél a törvény állásfoglalása az irányadó. Csupán a nyilvánosság nagyobb. A társadalmi ellenőrzés falun azt jelenti, hogy titkos útjai nemigen lehetnek senkinek. Kíméletlenül meglátják és kitergetik egymás dolgait.

Különösképpen enyhe megítélésben részesülnek a mulatozó, kocsmázó legények és egész délutánokat, estéket átkártyázó emberek. Igen elterjedt az utóbbi években a kártya a fiatalság körében is. Ha szabadidejük van, mindjárt a kártyaasztalhoz menekülnek. Ki elől, mi elől? Talán saját gondolataik, jövő kilátástalanságuk űzi őket! Állásnélküli érettségizettek, iparosifjak és fiatal gazdák, akiket súlyos adósságok terhelnek, egyaránt kártyáznak és a közösség, a falu ítélete hallgat. Ha rosszalólag beszélnek is róluk, megértőleg bólogatnak: mit tegyenek! Íme, itt a sok szép erőteljes fiatalember, adjon neki

kenyeret a kormány, hogy családot alapíthassanak és erős, egészséges utódokat adjanak a magyar államnak. Adjon nekik munkát az állam, hogy ne kelljen a kártyaasztalok mellett agyonütni az unalmat, elfeledni a jövő bizonytalan sivárságát és kiölni magukból minden ambíciót. Így ítélt fölöttük a különleges helyzethez alkalmazkodó közvélemény. Csak a nyomorgó és zsellérsorsban robotoló munkások kelnek ki ellenük. Ezek már távolról sem olyan megértőek. Csupán dorbézolást, henyélést látnak abban az előttük úri-nak, előkelőnek tetsző életmódban. És el kell ismerni nekik van igazuk. Mert bizonyos hogy senkinek sincs joga semmittevésével, kártyacsatákkal, céltalan pénzpocsékolással tölteni az időt, amíg vannak, akik kenyeret sem ehetnek mindennap s amíg kilátástalan fekete rémként telepszik ránk a magyar jövő. Azoknak van igazuk, akik nem tudnak bölhintani megértően az ifjúság üres semmittevéséhez, szellemi vegetálásához, mert kik teremtsék meg az új életet, ha nem azok, akiké a jövő lesz majd?

Társadalmi életműködések. Egy társadalom életképessége nem a jelen vagy a múlt fejlettségéből állapítható meg, hanem az ezeken keresztül jövőbe induló nyílt, vagy rejtett erőiből. Hanyatló az a társadalom, amely megszűnt gyarapodni, ha jelenleg magas fejlettségi fokon áll is egyébként.

A népszámlálások népesedési adatai szerint Kunágota lélekszáma rohamosan növekedett, ez azonban gyarapodásának csupán külső körülményeit mutatja. Az odatele-pülés, bevándorlás ugyanis nem a falusi társadalomnak belső erejére, hanem a hely természeti adottságaira utal. Figyelembe kell azonban venni, hogy az ilyen módon való gyarapodás nem lehet állandó, másfelől a természeti adottságok nem teremthetik meg a társadalom egységét, haladásra irányuló közszellemét, mert ezek csak belső kapcsolatok révén jöhetnek létre. Régebbi időben nemcsak a parasztosztálynál, de máshol is a házasság elsősorban gazdasági kapcsolat volt. Gazdasági szempontok vezették a szülőket, mikor leányaiknak, fiaiknak a jövőbeli férjet vagy feleséget keresték. A szépség és vonzódás nem sokat számított, az ellenben igen, hogy egészséges, erős és munkabíró legyen a választott. Meg kell figyelni, milyen tetszéssel nézegetik most is az öregek a széptermetű legényeket és az erős, fejlett testű lányokat. A házasság gyümölcse, az eljövendő gyermek, van ilyenkor a szemük előtt. Ez a szempont teremtette meg a házastársak között az egységet.

A házasság alapja pár évtizeddel előbb főképpen gazdasági színezetű volt, ma már azonban mindinkább a fiatalok vonzódása a döntő, tehát szerelmi térre terelődik át. A kettő közötti átmenet még tart, de nagyon hátráltatják e folyamatot a rendkívül rossz megélhetési viszonyok. Bizonyos azonban, hogy a házastárs megválasztásánál ma kevesebb szerepet játszik a gyermek. Mindig többen vannak, akik ha nem is akadályozzák meg, de nem kívánják a gyermekáldást.

A fiatalok között mindjobban tért hódítanak a polgári erkölcsök. A nehezebbé vált gazdasági helyzet megakadályozza a rendes időben is a fiatalok házasságát. Attól félnek, hogy gyermekeiknek nem tudnak oly életet biztosítani, aminőt a megnövekedett igényeik szerint szeretnének. A gazdaifjak egy része későn, 28–30 éves korában kezd komolyan foglalkozni a nőülés gondolatával. A falun lévő nagy ellenőrzés miatt pedig házasságon kívül nemi viszonyt kezdeni csaknem lehetetlen annak, aki a jó hírre és a

társadalom becsülésére is ad valamit. A régi paraszttársadalom nem zárta ki magából azokat, akikről ez kiderült, a mai azonban féltékenyebben vigyáz a tisztességre. Ennek az a következménye, hogy ma nagyon sok házasság megteremtője tisztán a nemi vágy: 28–30 éves korukban a fiatal emberek megunják a megítélés elől való folytonos büjkálást és megnősülnek, de ilyen korig rendszerint már elégnek a gyermek utáni vágyak az öncélú nemi kielégülésben. A jövő társadalmát tekintve, igen szomorú ez. A régi paraszttársadalom gazdasági szempontú házassága gondolt a jövő társadalmának gyarapítására, az erős, egészséges utódokra. Igen nagy különbség a régi és újabb gondolkodásmód között az is, hogy régebbi családokban a szülő nem esett kétségbe akkor se, ha nem hagyhatott semmit gyermekére: harcoljon, küzdjön, dolgozzon és nem vesz éhen! Ma lehetőleg minél nagyobb vagyomba akarja mindenki a gyermekét s ha nincs hozzá módja, meg kell akadályozni a több gyermek születését. Legyen csak egy, de az legalább jobb módban éljen.

Az egyke a legáltalánosabb védekezési mód az életszínvonal süllyedése ellen, de van egy másik mód is és Kunágótán ez a másik divatos: nem nősülnek meg. A kisjövedelmű, de civilizáltabb családok fiai között sok az agglegény és szaporodnak a vénlányok. Makacs ragaszkodás ez a már megszokott nagyobb életszínvonalhoz, amiből sokat kellene feladni, ha megnősülnének. Előre átgondolják, hogy bizonyos általánosan elterjedt polgári élet fenntartásához mennyi jövedelem szükséges és ha ezt nem látják biztosítva, nem nősülnek. Hogy erkölcsileg mi ennek a következménye, azt az előbbi részekben fejtegettük. Bátran tekinthetjük ezt az egykezéshez hasonlóan káros társadalmi tünetnek, csak ez mégsem annyira elterjedt, mert kényelmetlenebb. A munkásság körében azonban ma is korán nősülnek és mennek férjhez, a 19 éves vőlegény és 16 éves menyasszony is gyakori. Nekik gazdasági szempontból mindegy: házasság előtt is dolgoztak mind a ketten, házasság után is dolgoznak. Más sorsot úgy sem remélnék később se, mire várnának? A gyermeket meg, ha már küldi az Isten, fölnevelik valahogy, amíg az is mehet dolgozni, folytatva tovább szülei életét. Kétségtelenül rossz ez a mindenmindegy állapot is, de a jövő emberanyagát tekintve az előbbi meg hátrányosabb a köz szempontjából.

Nevelés. Parasztlányoknál talán egyetlen nevelő eszköz a példa. Minden külön oktatás, tudatos irányítás nélkül nő föl a gyermek, de ott van előtte állandóan a példa. Hivatása is olyan, hogy annak elsajátításához alig van szükség külön oktatásra. Éppen ezért sokáig fölöslegesnek is tartották gyermekeik iskoláztatását. A lovat iskola nélkül is megtanulja hajtani, szokták mondani. Ismeretkörük és életszükségleteik annyira egyszerűek voltak, hogy 18–20 éves korukra valóban azoknak minden csinját-bínját ismerték.

Nevelési rendszerük csak egyetlen irányban mutat külön törekvést. A falusi parasztember eszménye az erős, munkabíró férfi, aki nem ijed meg a saját árnyékától s aki, ha kell „legény a gáton”. Életkörülményei, munkaszerepe olyanok, amelyek rendszerint nagy fizikai erőt, kitartást, szívósságot követelnek. Testi nevelésükben tehát ezeket tartják főszempontoknak. Nevelési elveket ugyan nem állítanak föl, de ha megfigyeljük, egyes közmondásszerű megnyilatkozásait, tudatosnak kell mondani az ilyen nevelési

irányt. A munkáscsaládokban nem kényeztetik a kisgyermeket se. Ha van olyan munka, amit el tudnak vele végezteni, már 6–7 éves korban befogják. Nem öltöztetik melegen akkor se, ha módjuk lenne hozzá: hadd szokjon az időjárás viszontagságaihoz. Béresnek, cselédnek adják, mikor az iskolából kikerül és ahhoz edzettnek kell lennie. Erősen ki van fejlődve e néposztályban a hajlam a virtuskodásra. Ki az erősebb, ki a bátrabb? Sokszor azonban szomorú következményekre vezet ez. Régebben a verekedés valóban a testi erő és az ügyesség megmutatására, kipróbálására szolgált s nem volt annyira elítélendő. A legények rendszerint szabad helyre vonultak és öklük erejével intézték el egymást. A „falu első legénye”-ként azt becsülték, aki erejével, ügyességével legnagyobb tekintélyt szerzett. Ez azután a lányok előtt is előnyt biztosított a többiek fölött. A virtuskodás azonban később rendszerint közönséges bicskázássá fajult. A testi erőben alulmaradtak ilyen módon bosszulták meg magukat. Ma már a csendőrség, rendőrség elejét veszi az ilyen veszekedésnek, de évtizedekig tartó munkába került, míg valamennyire ki tudták verni a legények fejéből ezt a szellemet. Még egy más következménye is volt ennek a testi erőre, bátorságra irányuló nevelésnek. A virtuskodásokkal kifejlődött a kocsmai duhajkodásokra való hajlandóság. A borivás is hozzátartozott a virtushoz s a különben is fegyelmezetlen legények féktelenné váltak a bortól. Nem éltek bennük lelki gátlások s utána se éreztek semmi megbánást. Ma már a terjedő civilizáció és a törvények, társadalmi intézkedések mérséklék ezeket, de egy-egy népesebb bál, pl. az úgynevezett „búcsú bál” még mindig megmutatja az elfojtott tulajdonságokat. Kunágotta nem a Mikszáth Kálmán és Gárdonyi-féle életképek idillikus, romantikus életszemléletét igazolja. De különösen nem az a helyzet a lányokkal szemben tanúsított magatartásukban. Az a bámuló, ellágyuló hódolat, ami egyes népdalokban nyilvánul és amit a népdalok által elragadott költők a paraszt nép lelkületének általános kifejezőjéül használnak, a valóságban csak ritkán látható, azok a szentimentális ömlengések pedig, amiket a műdalok fejzenek ki, soha. A nép sokkal inkább telítve van egyszerűbb, belső erővel, és lelki tartalmuk sokkal közvetlenebb kifejezést kíván ezeknél. Ha pedig sokan vannak együtt, akkor kimondottan durvák. Beszédükben tetteikben nincsenek tekintettel arra, hogy lányok is vannak a társaságukban és szenvedélyeiket se fékezik le miattuk.

Mindezek természetesen életkörülményeiknek és a nevelésnél követett elveiknek egyenes következményei. De lehetnek-e mások ezek az elvek? Nem nevelhetik másképpen gyermekeiket, mert életkörülményeik mostohasága, a látástól-vakulásig való munka a nyári időszakban mind ezt követelik tőlük: erőt, szívósságot, kitartást a nélkülözésekben és minden finomkodástól való mentességet. („Uraknak való az”, szokták mondani.) Csak így tudnak mindent elviselni. Együtt van náluk a szilaj és a vallásos lélek és különösképpen ez a kettő nem zárja ki egymást. Az imádkozás óráiban hisznek és őszinték is, de a komplikált hangulatokat, lelki folyamatokat nem ismerik: a templomban csak vallásosak, kocsmában csak duhajok, szerelmeskedésükben pedig nem bántják őket erkölcsi törvények. Vannak közöttük sokan, akik úgyszólván a bűn tudata nélkül képesek nagy bűnöket véghezvinni.

Nekik azonban ilyeneknek kellett lenniök, saját sorsuk tette őket ilyenekké. Minden korban, amikor nagyobb öntudatra ébredtek, lázadás lett a következménye, föl kel-

lett lázadniok saját életsorsuk ellen s ha leverték őket, visszasüllyedtek előbbi állapotukba, mindaddig, míg az öntudat újra föl nem lobbant. A rabszolgaság, majd a jobbagyság megszüntetése végül is ezen föllobbanások következményei lettek, ami azonban még korántsem tüntette el az életviszok és ennek következményeképpen a nevelési eszmények közötti különbségeket. Ma az a helyzet, hogy az öntudatraébredést politikai pártok, folyóiratok, újságok, költők és írók állandóan ébrentartani igyekeznek, de egyúttal tudnak is bennük a jövőre irányuló annyi reményt ébreszteni bennük, hogy erőszakosabb lépésektől visszatartsák őket. Sőt a merev társadalmi osztályhatárok széthullásával élet- és nevelési eszményeik is mindig polgárosodnak. Mivel azonban külső életkörülményeik még alig változtak, sőt az utóbbi években még romlottak, az elégedetlenség, elkeseredés általános. Magasabb életszínvonalat követelő eszményeikkel nem tudnak beilleszkedni életlehetőségeikbe. Öntudatraébredésük most nem hirtelen, robbanásszerű, hanem egy általános folyamat, amely valószínűleg nem is fog befejeződni, hanem egy általánosabb társadalmi fejlődés állandó előidézője lesz. A parasztság ma még egyszerűen megmutatkozó életszemlélete megfigyelhető olyanformán, ahogy arról előbb beszéltünk s azt meg is kell tenni a téves következtetések elkerülése végett, de megfigyelhető már benne a kezdődő átalakulási folyamat is.

VIII. ÉLETMÓD

Ha vizsgáljuk az emberek napi életét s a külső jelenségeket, talán a legjellemzőbb képet kapjuk a megfigyelt társadalmi egységekről is. Az életberendezkedés, lakás, ruházat időbeosztás stb. mind az emberek vagyoni helyzetére, ízlésére, kulturáltságára s a lényeges és lényegtelen dolgokról vallott felfogására enged bepillantást. Ismerve a falu egyes rétegeinek anyagi helyzetét, az ezek alapján megfigyelt életberendezkedése elsősorban ízlésére stb enged következtetni.

A ház, a lakás nagy egységbe foglalja az emberek külső életműködését, a különösen régebben tipikusan mutatta a társadalmi osztályok közötti különbségeket. Parasztkok és a munkások házai teljesen a munkájuk szolgálatában állottak. Nem is jutott eszükbe, hogy a lakástól kényelmet követeljenek, mert hiszen a ház nem a pihenést, hanem a munkát szolgálta olyan időben, mikor a szabadban nem lehettek. Mivel azonban faluhelyen az évnék ez csak kis részét teszi, ilyen szempontból sem fordítottak nagy gondot a lakóházra. Rendszerint kicsire építették. Berendezésében is csupán a hasznosság játszott szerepet. Mindenütt megvolt pl. a kemence körül a vályogból rakott padka, ami szemükben csaknem fölöslegessé tette a széket is. Nekivetették hátukat a meleg kemencének, szóttek, fontak, vagy morzsolták kézzel a kukoricát. A tél vége felé bent keltették, nevelték a csirkét az ágy alatt. Sokan a malacot is a szobába vitték a hideg elől. Világosan mutatják ezek, hogy a lakóház mennyire nem azt a célt szolgálta, mint amit ma.

Sajnos, a legszegényebb néposztálynál még nem sokat változott a helyzet s a csirkét ma is sok helyen nevelik a szobában.

A parasztosztálynál általában a lakóház beosztása a következő: szoba, konyha, kishozza. A szobát nagyrészt ma is „ház”-nak nevezik. Az első szoba mindig az utcára nézett, ez volt a nagyobb s ha mind a kettőben laktak, ami ritkán történt, mert a kishozzát rendszerint kamrának használták, ez volt a tisztaszoba, ahova a vendégeket vezették és ünnepi alkalmakkor ezt használták. Később kitoldották a ház eresztét, hogy legalább másfél méter folyosószerű, esőtől védett hely legyen, ahogy kilépnek a házból. Ha lovat, tehenet tartottak, az istállót rendszerint a kishozza folytatásaként hozzáragsztották. A házhoz hozzátartozott épp úgy mint ma, a kert, egy vagy fél hold terjedelemben s eszerint nevezik egész, vagy félportháznak a házat. A házak előtt többnyire nagy udvarok vannak, néhol egy kis virágoskerttel és hatalmas eperfákkal. Kisgazdacsaládoknál a gazdasági épületek: magtár s „góré” a kukorica behordásához, ólak a sertés és baromfiak számára, valamint a kocsi és gazdasági szerszámok védelmére az ún. kocsiszín foglalják el a hatalmas udvar területét. Persze mindezek szegény munkáscsaládoknál hiányoznak.

Kijegecesedett paraszthagyomány, amit az alföld régebbi települési falvaiban találunk még ma is, itt nem volt soha. Nem ragaszkodnak tehát a már megszokott formákhoz és ma csak a szegénység tartja vissza őket, hogy a gazdasági munkától, portól, szennytől egészen különválasszák a lakószobákat s a legszegényebb munkást is csak az anyagiak gátolják abban, hogy szobáját kényelemmel, sőt polgári ízlés szerint rendezze be. Kunágotán népművészet nincs, nem is volt soha s mindent a polgári és tisztviselő családoktól igyekszenek ellesni. Arra azonban gondolni sem lehet, hogy a ház berendezése, díszítése összhangzatos legyen. Ehhez kellő érzékük sem pénzük sincsen.

Ugyanígy vannak a ruházkodással is. Jellegzetes népviseletük nincs, mert az, hogy a parasztleányok leginkább csizmában járnak, nemcsak erre a vidékre jellemző. Régen a csizma szárára ráomlott a rojtos szélű, bő gyolcsgatya, ma azonban csizmanadrágot csináltak a szabóval. Valamikor a háziasszony maga varrta meg a ruhát, fehérneműt, de a mai ruházat elkészítése már sokkal nagyobb szaktudást és gyakorlatot kíván. Félcipőt és hosszú vasaltnadrágot csak a jobbmódú gazdák fiai vesznek magukra. A ruházkodásban azért mégis fölfedezhető némi ragaszkodás a régi időhöz, amikor az ízlést főképp a célszerűség és hasznosság irányította. A leányok legbüszkébbek az erőre és virtusos bátorságra voltak, s finomkodáshoz nem volt érzékük. Hagyományképpen fennmaradt a hófehér gyolcs ing, a tarkát csak munkában használják, s a nyakkendő most is fölösleges cifrázkodásnak, uraskodásnak tartják. Sokkal inkább alkalmazkodnak a polgári réteghez a lányok. A régi bőszoknyás, pruszlikos ruházkodásból ma már csak a fejkendő maradt meg s akinek módja van, finomabb, divatosabb ruhákat varrat. Tíz éve lehet, hogy a parasztlányok is viselni kezdték a selyemharisnyát az öregek nagy fölháborodására, akik ezt sokáig erkölcstelennek, bűnnek tartották. Ugyanilyen fölháborodással nézték a kalapot és a rövid haját is. Ma már mindebbe szépen belenyugodtak, s a fiatalok ízlését tovább vezetik a polgárság meg a divatlapok és moziképek. Mindenben behódoltak a polgári ízlésnek, csak a nők kalapviseletében nem: parasztlányok és

fiatalasszonyok most is kendővel kötik be fejüket. A polgári és parasztrétegek közötti külső ismertetőjel tehát a kalap és a kendő. A kettő között mintegy átmenetet képez a fiataloknál a sapka, ettől már nem idegenkednek a jobbmódú parasztlányok se.

Az étkezés igen egyszerű s a parasztasszonyok korántsem olyan mesterek a főzésben, mint ahogy azt romantikus leírásokban olvashatjuk, sőt, igen sok itt a kívánni való. A feleség segítőtársa férjének, és ha mezei munkára nem is megy, a ház körül mindig akad elég dolga, a főzést így csak mellékesen végzi. Meleg ételt rendszerint csak egyszer, délben esznek. A reggeli és vacsora szalonna, nyerstej, vagy valami más hideg étel, a szegényebknél legtöbbször csak kenyér. Este gyakran fogyasztják el a déli maradékot hidegen. Változatosságról szó sem lehet. Zöldfőzeléket alig esznek s nem is ismerik az elkészítési módját. Gazdagabb családoknál, ahol hús, tej, vaj, tojás, stb. rendelkezésre áll a háziasszonynak, nem vehető észre ez a primitívség, sőt inkább az állandó bő táplálkozás kellemes meglepetésként hat arra, aki csak rövid ideig figyel, de azonnal szembetűnik a szerényebb viszonyok közt élő családoknál. A falu népének táplálkozása ma nem kielégítő. Csak meg kell figyelni az iskolás gyerekeket, lerí arcukról a hiányos és egyhangú táplálkozás. Községünk tantestülete 1935-ben részletes adatfelvételt készített 680 gyermek táplálkozásáról és szakorvos közreműködésével a tanulók egészségi állapotáról. Ötszáz iskolásgyermek megbízhatónak talált adatközlései alapján megállapítást nyert az, hogy a lakosság többsége naponta háromszor étkezik ugyan, de rendszertelenül és táplálkozása egyoldalú. Túlnyomó a tésztales és száraztészta minden nélkül, továbbá a bab és burgonya. A szegényebb családoknál máltát vagy puliszkát esznek búzakenyér helyett. A családok 40%-ának évi cukorfogyasztása alig 2-3 kilogramm és sült tésztát vagy cukros süteményt karácsony és húsvét kivételével az 500 közül alig 80 gyerek szokott enni. Igaz, hogy az adatfelvétel az elemi csapások miatt különösen szűkös 1935 évében történt, de a szegényebb néposztály legkevésbé az ételen takarékoskodik. A hiányos és egyoldalú táplálkozás mellett az is baj, hogy kevesen tudnak ízletesen főzni. A lakosság fele, különösen azok, akiktől távol esik az ártézi kút, vagy az 5 fúrott kút, gémes házikutak gyakran fertőzött vizét issza, s ezért a falu valóságos tifuszfészek.

Az orvos felvétele szerint a tanulók mellbőssége megfelelő ugyan, de 80%-uknak testsúlya és magassága a normálnál kevesebb. A módosabb családokhoz tartozó gyermekek fogai általánosságban rosszabbak, mint a szegényeké.

IX. SZELLEMI ÉLETMŰKÖDÉSEK

Életszemléletüket tekintve az emberek kétféle típusba sorolhatók. Az egyik, ha jobb gazdasági helyzetbe kerül, elsősorban civilizációs, külsőséges igényeit igyekszik minél jobban kielégíteni. Eközben természetesen mindig új meg új igényei keletkeznek, végül is belső művelődési vágyai egészen elhallgatnak. Nem tud különbséget tenni kultúra és civilizáció között és a maga civilizációs igényeit a finomkodó társadalmi szoká-

sokat, sima modort stb. tekinti kultúrájának, pedig a civilizáció külsőségeivel szemben a kultúra a belső lelki erők kifejezése. Egy nép lelki tartalmának kifejezései mutatják az illető nép kultúráját. A második csoportba, ahol a jobb anyagi helyzetbe kerülők első-sorban kulturális szükségleteiket emelik és elégitik ki, alapos vizsgálat után valószínűleg csak kis százalék kerülne, de kétségtelenül élnek ilyen hajlandóságú egyének is. E két típus közötti arányszám dönti el végeredményben, mennyire értékes egy-egy társadalom.

Nyilvánvaló, hogy a kulturális életműködés vizsgálatának igen tág köre van. Bele tartozik a falu társadalmának egész szellemi művelődése, gondolkodása, művészeti, gazdasági, stb. ismerete, egyszóval minden, ami a falu belső lelki tartalmának, erejének kifejezése.

Mint ősi szemléleti forma, elsősorban fontosak itt a vallási élet jelenségei. A falusi embert általában vallásosabbnak tartják a városinál. Falun mindig nagyobb tekintély a pap szava, mint a városban s ez érthető is. A földművelő ember közvetlenebb és állandó kapcsolatban érzi magát a természettel. Munkájának eredménye jórészt az időtől függ, amit egy rajta kívül álló csodás hatalom intéz. A parasztember állandóan érzi magán a végzet súlyát, ami ellen nem segít emberi erő. Ezek az élmények vallásos alapszínezetet adnak lelkének és Istentagadó parasztembert nehéz elképzelni. Csakhogy vallásossága nemigen jut kifejezésre a mindennapi életben. Valahogy különállónak tekinti a vallásos életet és a napi dolgait.

Hiába a vallásnak minden tanítása, legtöbbször úgy vélik, hogy eleget tettek, ha hetenkint egyszer elmennek a templomba. Persze vannak kivételek, de a többség vallásos élete ilyen ebben a faluban is. Régen, mikor még esténként a fonóban kukoricafosztáskor mesékkel szórakoztatták egymást, jobban élt lelkükben a miszticizmus, míg ma sokkal inkább leköti őket a földi élet. A két nagyobb vallásfelekezet közül mégis a katolikus, különösen nagyobb ünnepi alkalmakkor, jobban föl tudja buzdítani híveinek miszticizmusra hajlamos lelkét.

Mik a külső vallásos jelenségek? Beszédben élnek még az Istenre való hivatkozások és sóhajtások. A nők szokták mondani: imádkozom, hogy sikerüljön s általános köszönés búcsúzaskor: Isten áldja meg, vagy Isten vele. Régen szigorúan tartották a katolikusok a böjtöt, de ma nem tulajdonítanak neki nagy jelentőséget. Általánosságban az ünnepnapok nem annyira az áhítat, mint a pihenés, szórakozások ideje. Ilyenkor mindenki ráér, inkább mehetnek társaságba. Multságokat vasárnap, vagy ünnepnapokon rendeznek. Régebben azonban a parasztcsaládoknál az ünnep az áhítat, a templombajárás és az imádság napja volt, este pedig vallásos éneklésre, csendes beszélgetésre ült össze a család. Ma már mindezek csak az öregek emlékezetében élnek s a temetések is sokkal kevesebb megrendülést hoznak az emberek szívébe. Kunágotán különösen feltűnő a részvétlenség. Olyan közömbösen, minden külső meghatódás nélkül néznek a koporsóra vagy gyászmenetre, mint akármi más természetes és misztikum nélküli eseményre. Régen ha halottnak harangoztak, az egész falu felfigyelt, nagy részvét kísérte az elhunytat, míg ma, hacsak nem különösebb egyénről van szó, tudomást se szereznek róla a közvetlen rokonságon kívül. Megtörténik, hogy halottas menettel találkozva meg se kér-

dik, ki az, aki elköltözött az élők sorából? A régi siratások, virrasztások mind a múlté. Mi történhetett ezzel a néppel? Csakugyan olyan kevésre értékeli az életet és közömbös előtte élet vagy halál s nem érintik lelkét a vallás dolgai és az elmúlás rettenetes érthetlenségei? De igen, sőt az életnek tán még nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint régen, csakhogy a múlt századvégi liberális kor szelleme őket is sokkal inkább egyéniségekké formálta, hogysen közösségi érzésükben ez megmutatkozhatna. Vallási eszmék, hitek, élet és halál miszticizmusa egyéni üggyé vált. Az élet súlyára csak akkor döbben rá igazán, ha saját személyéről van szó. Ez lehet az oka a látszólagos közömbösségnek.

Utóbbi években a feszült nemzetközi helyzet és bonyodalmak, majd az olasz-abiszsin háború híreivel kapcsolatban sok szó esik a háborúról. Hadviselt emberek különben is szeretik elmesélni háborús élményeiket és akaratlanul is erre terelődik a szó. Szívesen beszélnek róla, de ha egy minket is érintő háború lehetősége merül fel, kijelentik, hogy nekik bizony elég volt egyszer. A fiaikat is úgy nevelték, s elmesélve sok különös kalandot, utána tették: bizony kutyának való élet azért az, Isten mentsen meg bennünket egy újabb háborútól! Rettenetesnek, ördögibbnek képzelik el azt a világháborúnál is. A katonáskodás se ad nagy örömet. Az előbb említett okon kívül figyelembe kell venni a kifejlődött individuális hajlamokat, melyeknek túlságos kordába szorítása a katonáélet. Nem buzdítja, nem hajtja őket semmi, s egyéni életritmusukat nem szívesen áldozzák fel a katonáskodásért. Valamikor dicsőség volt jó katonának lenni s az egyenruha bátorságot, önértetet öntött az emberekbe, míg ma nem tulajdonítanak neki nagyobb jelentőséget. Azt azonban elismerik, hogy a katonáskodás mégis kell: hadd emberesedjenek meg a legények és bizonyos lenézéssel vannak az iránt, akit alkalmatlannak nyilvánítanak a sorozásnál. A „vagyok olyan legény, mint te” mondás még most is jellemző a népre.

A parasztember elsősorban azt ismeri, ami közvetlen környezetében van s amit mindennap használ, ismeretköre tehát gyakorlati. Mindent, amit felnőtt koráig eltanult, mint magától értetődő dolgokat ismerte meg s azokról vitatkozni nem igen hajlandó. Megtanulta hosszú évek nehéz munkáiban a szántást, vetést, aratást stb. s az ilyen tapasztalati, gyakorlati ismeretekről nem volt hajlandó egykönnyen lemondani és azokat újjal felváltani. Ha jól átgondoljuk a dolgot, természetesnek találjuk az újításoktól való idegenkedést s az időnként módosuló gazdálkodási rendszerek iránt megnyilvánuló bizalmatlanságot. Ennek eloszlatására egyetlen mód van: nagyobb gazdasági műveltséggel rendelkező, vagy legalábbis vállalkozó szellemű gazdákkal elfogadtatni az újításokat s ha azok beváltak, a példa már sokakat vonz. Nem is olyan régen, egy évtizeddel ezelőtt Kunágótán még a nemesítetlen tiszavidéki búzát termelték túlnyomórészen s öt esztendő is eltelt, mire a vállalkozó szellemű gazdák állandóan kimutatható jobb terméseredményei meggyőzték a többséget. Az általános bizalmatlanságnak oka az is, hogy nem bíznak a felülről jövő jószándékban s nagyrészt ingyenélőknek, csalóknak tartják azokat, akik a megszokott fizikai gazdálkodás helyett pl. kísérleti telepeken magnemesítéssel, stb. foglalkoznak. Olyanformán gondolkodnak róluk, hogy gyorsan akarnak meggazdagodni, azért csinálják s becsapják vele a népet. Az újságok nagyhangú reklámjai, hirdetései vezették őket ily okoskodásra és valljuk meg, sokban igazuk van. Hogyan

tudnának ők különbséget tenni komoly tudományos kísérleti munka és a felelőtlen találmányreklámozók között? Sokkal nagyobb műveltség, szervezettség és összetartás kellene ehhez.

A nép általános gazdasági tudásához tartoznak még az állattartás és a konyhakert megmunkálása közben szerzett ismeretek. Ló, szarvasmarha, sertés és baromfiak kicsiben való tenyésztéséhez szükséges ismeretekkel csaknem minden parasztember rendelkezik. Ha itt-ott hiányosak is ezek, mégis kielégítőnek mondhatók. Sokkal nagyobb hiányok vannak azonban az értékesítés körül s a kereskedők és kupecsek nagyon könnyen kihasználhatják a kereskedelmi téren való tájékozatlanságukat. Csak az újságban és a rádió által leadott napi árakhoz igazodnak és nincsenek értékesítő szövetkezeteik, melyek a termelők érdekeit szolgálnák. A tojás- és baromfiértékesítést többször megkísérelte már a „Hangya”, de az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy nagyon nehéz lesz népünket a szövetkezeti mozgalomnak megnyerni. Nincs benne hajlam közös megmozdulásra, összefogásra. Ha pl. a gazdasszonynak van 25 drb. eladó tojása, szívesebben eltölt vele egy fél napot a piacon, minthogy egyszerűen átadná a Hangya-szövetkezetnek. Cirokértékesítő szövetkezetünk még most sincs, pedig a cirok igen jelentős terménye Kunágotának és környékének s a zsidó kereskedők csaknem tetszésük szerinti árban vásárolják össze azt. Kénytelenek olcsón is eladni, mert rá vannak szorulva az árára. Az elmúlt évben pl. a ciroktermés 80%-át 20 pengős áron vásárolták a gazdáktól és 40–50 pengős áron adták tovább.

Újabban gyümölcsstermeléssel is foglalkoznak néhányan s a kertekbe mind több fát ültetnek. Az iskola, népművelési előadások és egy-két példa nyomán ma már némi ápolásban, gondozásban is részesítik a gyümölcsfákat. Persze, hogy ez még nem elég, de azért ennek is örülhetünk. 1935. év tavaszán pl. 600-nál több nemes gyümölcsfát ültettek el Kunágotán a kertekben.

A falu lakossága ismeri a gazdasági életben használatos gépeket és eszközöket. Ismerik azok működését, külső szerkezetét és okait ma már nem kutatja olyan csodálkozva mint a technikai korszak elején. Arra ritkán van pénzük, hogy messzibb városokba menjenek. Ehelyett azonban ellátogat hozzájuk a város mozifilmeken, újsághasábokon s a borbélyüzletekben található „Tolnai Világlap” képeiben. Az elemi iskolában tanítják őket fizikára, kémiára, történelemre és földrajzra is, amiből ugyan nem sok marad meg az emlékezetükben, de valami homályos alap mégis él mindegyikben. A gyógyítás terén akkor is voltak már ismereteik, mikor az orvos ritkaság volt még faluhelyen.

Kunágotának különleges népművészete nincs. Zenei életében legnagyobb szerepet játszik a cigánymuzsika. Az igazi népköltészetet azonban nem ismeri, s csak a külterületi lakosság körében él néhány eredeti, többnyire duhaj parasztdal. Furcsán hat, mikor a parasztleányok egyes alkalmakkor beülnek a kocsmákba és vegyesen éneklük a régi magyar nótákat a két-három éves jazz-dalokkal. Mindez arra mutat, hogy bizony a tanulatlan parasztleányoknak nagyon kevés érzékük van az értékesebb dalok kiválogatására. A legközönségesebb jazz-szövegeket csaknem úgy fogadják, mint a legszebb régi magyar dalokat. A jellegzetes magyar táncok közül csak a csárdás él, az egyszerűbb nép nem is tud mást és legszívesebben táncol a fúvószenekar muzsikájára. Bizony itt a pa-

rasztbálnem szép. Tömegbe verődve a legények durvák és valahogy azt a látszatot keltik, mintha nevelés nélkül nőttek volna fel. Tömeg, amelynek sorsával kevesen törődtek s amely nem tudott és nem tudhat nehéz sorsában önmagától kultúrát kitermelni, mert lelkét senkise művelte.

A belterületen lakókat ezen a téren is inkább a városi civilizáció irányítja, sajnos azonban, hogy emellett nem jutott el hozzájuk az igazi műveltség, a lelki kultúra. Fontos náluk is a cigányzene, rádión főképpen azt hallgatják és jazzt. Nagyrészüik jár tánciskolába s ott a modern táncok háttérbe szorítják a csárdást.

Általában a község népe fogékony és akar művelődni: a rádiónak 78 előfizetője van s ha olcsóbb lenne, hamarosan megnőne ez a szám. Az elmúlt télen 200–250 ember látogatta a népművelési előadásokat, hetenként kétszer: vasárnap a régi, csütörtökön pedig az újtelepen. Legkedveltebb szám volt mindig a közös újságolvasás. A gazdák közül csak néhányan járatnak drágább hírlapot, az olcsóbb újságokat naponként vásárolják, főképpen a Függetlenséget 70-80 s az Új Nemzedéket 30-40 példányban. Folyóiratot csak egy pár tisztviselő s más értelmiségi foglalkozású járat. A folyton erősödő nemzeti szellem, másrészt a pénzhiány miat ma már egy-két példányszámra csökkent a régebben igen elterjedt Színházi Élet.

Művelődésre hajlamos nép lakik Kunágotán, sajnos azonban a művelődés pénzbe kerül. Ezért elsősorban jó könyveket kellene rendelkezésükre bocsátani ingyenes, tartalmas népkönyvtárak útján. Ma olcsó, 10–20–30 filléres ponyvaregényekkel kénytelenek beérni, mert nincs pénzük drágábbakra. A községi könyvtár nem népkönyvtár: könyvnapok nincsenek, ötször-hatszor is el kell menni a község házára, mire egyszer ott találjuk a könyvtárkezeléssel megbízott esküdtet s mikor kiválasztottuk a könyvet, kitűnik, hogy 10 fillért kell fizetni kötetenként a használatáért. Ez nem népkönyvtár, de még ha megfelelően kezelnék is, nem elegendő egy ilyen nagy községbe. A Gazdák Olvasókörének nincs könyvtára s lassankint elveszti a kör célját, nem azt a hivatást tölti be, amire hivatott lenne, mert pusztán szórakozóhellyé vált. Van ugyan rádiója, de jóformán csak híreket és néha cigányzenét hallgat rajta néhány ember. A nép újságolvasására jellemző, hogy társadalmunk valóságos helyzetének megismerése nem igen érdekli, a parlamenti vitákból csak azt olvassa, ami közvetlen kapcsolatban van vele, minő pl. a gazdaadósságok rendezése, hitbizományi reform, telepítés. Mivel azonban a valóságos helyzetet s a különböző lehetőségeket nem ismeri, semmivel sem elégedett. Mindenben becsapást, szemfényvesztést lát és a vezetőkben nem bízik most sem.

A világháború előtt a falusi népnek nagyon gyér és naiv fogalmai voltak más nemzetekről, népekről s azok nem is igen érdekelték őket. Azóta azonban látóköriük sokat bővült. Nem azt mondom, hogy a hallomásokból, innen-onnan fölszedett hírekből merített ismeretek elegendők lennének ahhoz, hogy nagy történelmi összefüggéseket meglássanak, de mindenesetre ma már tovább látnak a saját falujukon, valamit megéreznek a nemzetek, fajok harcából is és oktalan, alaptalan gőgjük, elbizakodottságuk csökkent. Elismerik, hogy előrehaladottabb, nagyobb népek is vannak nálunk s érzik, hogy nekünk nagyon sokat kellene dolgozni, művelődni, hogy el ne maradjunk. Megérik raj-

tuk az a néhány év, amit a világháborúban, a fronton, vagy valahol fogságban idegen országban töltöttek. Ezt az élményt nem lehet letagadni.

Külön részt kell szentelni Kunágota intelligenciájának ismertetésére. Számuk szűken véve 70, de ehhez itteni számítás szerint még hozzáadhatunk 30–40 embert s így 110-en számítanak a falu intelligenciájához. A szűkebben vett 70 ember érettségizett, okleveles, vagy már felsőbb iskolát végzett egyén. Ez a szám, többi falvaink helyzetét és e község elzárt voltát tekintve feltűnően nagynek mondható. Kevés hasonló népességű alföldi faluban találnók ezt meg. Most vizsgáljuk: milyen munkát végez társadalmi szempontból ez a 70, illetve 110 ember? Ráérnek-e, módjuk van-e és akarnak-e együtt haladni a kor művelődésével? Ráérnek és akarnak-e könyvet olvasni és figyelemmel kísérik-e a világ eseményeit? Sajnos ezen a téren sok a kívánni való, mert a községi hivatalnokokat teljesen lefoglalják a hivatalukkal járó kötelezettségek, sokan pedig egyszerűen nem érzik szükségét annak, hogy művelődjenek s bekapcsolódjanak egy nagy szellemi közösségbe, együtt haladva a tudományokkal, művészettel és kultúrával. Az igaz, hogy a falun lakó intelligencia nagyon háttérbe van szorítva a városival szemben. Azoknak helyben vannak a könyvtárak, múzeumok, különböző szemináriumok, kultúrelőadások, stb., úgyszólván mindehhez fillérekért jutnak. Ezek egy falusi embernek szinte elérhetetlenek és könyvekért, folyóiratokért itt súlyos pénzeket kell kiadni. Ha színházat, operát, múzeumot, képtárlatot akarunk megnézni, csak a vonatköltség 10–15 pengő. Havonkint 4–5 könyv szerencsés esetben is 15–20 pengő, mert nincs más mód, meg kell venni, ha el akarjuk olvasni és bizony az újságok is drágák, nem is beszélve a falusi rádióról. De nem kell azért azt gondolni, hogy lehetetlen volna itt a művelődés. Ha sorban vizsgálat alá vesszük a 70 intelligens embert, mintegy 10–15-öt találunk, akik minden nehézségek, akadályok ellenére is igyekeznek megszerezni a korszerű műveltséget, sőt aktív társadalmi művelő és szervező munkára is marad idejük és kedvük. Kevés magyar faluban találunk 10–15 ilyen intelligens embert, akik előtt nem ismeretlenek a legújabb társadalmi, művészeti stb. problémák s akik nem zárkóznak be a maguk kis egyéni világába. Szomorú dolog azonban, hogy az értelmiségi osztály legtöbb tagja csak apró hiúságait legyezgeti vagy kártyával tölti a szabadidejét. Van, akinek havonta a bor, cigány, kártya belekerül 30–40 pengőbe s ezt rendjén valónak találja, de elképzelhetetlen, hogy könyvekre, újságra, folyóiraatra havi 15–20 pengőt kiadjon.

A néppel leggyakrabban érintkező jegyzők és hivatalnokok nagyon elfoglalt emberek. Szívesen segítenének mindenkin, a szegény népréteg bajain azonban keveset tudnak segíteni, s a lakosság különösebb bizalmát nem élvezik. A tanítók sincsenek valami szerencsés helyzetben. Nagy társadalmi nevelő hivatásuk lenne, de a község belterületén levő két áll. elemi iskolában 14 tanító közül 9 nő, akiktől legjobb akaratuk mellett sem várhatók azt a társadalmi komoly munkát, amire itt szükség van.

Az intelligencia szereti magát külön számítani a néptől. Nem mutatják ki, de meglátni itt-ott az idegenkedést. Az utóbbi években ugyan történtek kísérletek, hogy őket az egyszerűbb lakossággal való együttműködésre bírják, mindezideig azonban ez nem sikerült.

A község földterületének fele 9 nagybirtokos kezében van. Ezek teljesen külön él-

nek a községtől. Birtokukon majorságuk és kastélyuk van, s ott töltik az időt, ha hazajönnek a városból. Egy részük úrgazdag, de a történeti osztályhoz számítja magát. Semmiféle közösséget nem vállalnak a falu népével s törekvésük csak arra irányul, hogy földbirtokukból minél nagyobb hasznot húzzanak. Munkásokat is ilyen elvek mellett fogadnak. A falu életének, művelődésének nem előmozdítói, s a nagy vagyonból amit a határból bírnak, a község fejlesztésére vajmi keveset áldoznak.

Egészségügy. Jelenleg három orvos él a községben. A nép nem babonás, elismeri az orvosok tudományát, de sokszor mégis csak az utolsó esetben fordul orvoshoz, mert 600 olyan család él Kunágotán, akinek kenyérre se jut mindennap, fűtött szobáról pedig csak álmodni szoktak, miből fizessék hát az orvost és a gyógyszert? A hatóság a szegényeken segít ugyan, de nem részesülhet segélyben az, kinek háza és lova van, bár az ilyen embernek ritkán telik orvosra, patikára.

A munkások lakásai egészségtelenek, részben az építésmódjuk miatt, másfelől mert túlsokan laknak egy szobában. Télen alig szellőztetnek, mert nem akarják kiengedni azt a kis meleget, ami egész napi benntartózkodásuk alatt összegyűl. 100–150 házat föltétlenül újból kellene építeni, mert azok kis vályogputrik. Különösen az OFB-s telkeken találni ilyeneket nagy számmal, itt lakik a legszegényebb népcsoport. Nagyrészt nem azért építették úgy, mintha nem ismernék az egészséges lakás elemi követelményeit, hanem mert ilyenre is alig jutott pénz.

Ősszel rendszerint tifuszbajná van a faluban. Ennek oka már a nép hiányos egészségi ismerete is. Még mindig használják ivóvíznek a gémeskutak vizét, amit megfertőz a közeledő pócegdör és szemétdomb. Nehezen tudják megérteni, hogy ennek és a sok légynek köze lehet a tifuszbajnához.

Nyári szárazságban nincs kétségbeejtőbb látvány a nép egészségéért aggódó előtt a rettenetes pornál, amely a legkisebb szélre sűrű ködként úszik a levegőben s egy-egy kocsi után a lélegzet majd eláll tőle. Az elmúlt évben fölvetették az eszmét, hogy a főutcát, legalább a kövesút mellett fával ültetik be. Nagyon sokat jelentett volna úgy az egészségügy, mint a község szépítése szempontjából, de nem sikerült, mert a többség nem tudja meglátni, milyen nagyjelentőségű, fontos dolog lenne ez. Így nincs egyetlen fásított része se a falunak. A sok por a meglehetősen elterjedt tüdőbajnak egyik oka, a munkásosztálynál az egészségtelen lakás és gyenge táplálkozás is elősegíti e szörnyű betegség pusztítását.

A tanyák egészségügye még szomorúbb, azok népére igazán csak a jó Isten vigyáz.

Játékok és sport. Az ember életében a játék kisgyermek korában kezdődik, amikor még a komoly életküzdelmek messze állnak tőle és nem tudja mi a munka. Akkor az élet s a világ még a mese formájában él lelkében. A gyermek játékában a felnőttek életének küzdelmeit utánozza: a leánygyermek babával játszik, süt, főz, stb., a fiú katonásdit játszik s oly dolgokat utánoz, amelyek legjobban megragadják a képzeletét. Nagyon elterjedt pl. Kunágotán a „rabló-zsandár” játék, amit az öregek sok rablómeséjének tulajdoníthatunk. Azok még emlékezve az alföldi rablóvilág egyes jelenségeire, elmesélgetik unokáiknak, de valami üdvösnek nem mondható az, mert bizony az öregek meséiben

a rablóvezérek sokszor igen szimpatikus „szegény-legények” s a gyermekek játékaiban is rendszerint a rablóvezér a hős.

A paraszttársadalom sokáig őrizte a felnőttek játékaiban is a komoly életküzdelmek utánzásait, vagy a komoly küzdelmekre való készülést. A legények legkedveltebb játéka a virtuskodás, vetélkedés volt, – leányért, vagy csak erejük, ügyességük megmutatására. Később elterjedtek a szerencsejátékok, de ezeknek már semmi közük nem volt a komoly életküzdelmekhez. Persze mindezek kizárólagos ideje a vasárnap délután és az ünnepnapok. Egyébkor nem érnek rá ilyesmire.

A városiasodással új játékok terjedtek el, mint pl. a billiárd. Sakkozni is tudnak már sokan, de ezt nem becsülik valami nagyra: türelemjáték s nem szeretik annyira egy pontra koncentrálni a figyelmet. A világháború után jelent meg mint tömegsport a futball. Az idősebbek ma is nagy ellenszenvvel viseltetnek iránta, semmi értelmét, célját nem látják a labda rugdosásának, mert nem találnak összefüggést benne a valóságos életküzdelmekkel. A fiatalok azonban megkívánják ma már a tömegsportot, elfeledkezni akarnak ezzel is a szürke napi gondokról. Fő lendítőereje végül is hasonló a régebbi játékokéhoz: a verseny és a mérkőzés.

Ünnepek. Az emberek életében általában külön jelentősége van az ünnepnek. Nemcsak vallási és hitbeli lelki kielégülést és áhítatra rendelt napot jelent az, hanem a pihenést, üdülést is. Lerázza a terhet és emberibb, szabadabb életet nyújt az az egy nap a hétből.

Az ünnepnap szerepe különösen külsőleg, sokban különbözik a paraszt- és polgárosztálynál. A parasztság vasárnap valóban igyekszik ünnepi lelket önteni és a hétköznapok emlékeitől is szabadulni. Öltözete külön ünneplő, amit semmiért se venne föl hétköznapon. Ez az öltözet viseli magán mindazon jellegzetességeket, amelyek egy-egy társadalmi csoport lelkiségéből fakadó, népdíszítő művészetet jelentettek. Mennél egyszerűbb és zártabb volt a paraszttársadalom, annál inkább különbözött az ünnepi viselet a hétköznapitól. Utóbbi csak a munkát s a célszerűséget szolgálta, míg az ünnepire minden művészi értéket, szépséget ráraktak. Ünnepen tiszta és szabad akart lenni mindenki. A polgári osztálynál nem tesz ilyen különbséget az ünnep. A parasztnak nagyobb áhítattal is várták, különösen régebben a vasárnapot. Akiknek lelkében jobban megmaradt még ez a lelkiület, azoknál most is egyetlen programja van a vasárnap délelőttnek: a templom. Utóbbi időben azonban a vasárnapi piacok a szomszédos Medgyesegyházán, disznó- és gabonaszállítás stb. egyre szűkülő keretek közé szorítják az ünnepet s a lelkekben az áhítatot. A napi robot és a pénzszerzési vágy terpeszkedik rájuk; nincs idejük ünnepelni.

Az ünnep délutánok a szórakozást jelentik általában, a parasztosztálynál, azonkívül a kultúrával, művészettel való élés idejét... Ekkor érnek rá nyugodtan olvasni, beszélgetni, vagy moziba menni. – A parasztember vasárnap utazik, ha éppen kell menni valamiért. Mivel ma kitűzött életideája a polgárok életmódja, vasárnap legalább igyekszik azt megvalósítani s úgy él és szórakozik, ahogy azt a városiaknál látta.

FÖLDREFORM KUNÁGOTÁN
(1947)

FÖLDREFORM KUNÁGOTÁN

Földreform előtti állapot

Kunágota földreformproblémái többféle szempontból emelkednek ki az általános földreformproblémák fölé: A község egyike Kelet-Csanád telepés községeinek s így a hatások, következmények törvényszerűségei többé-kevésbé azonosak a többi telepés községekével.

A másik lényeges szempont az, hogy a Tiszántúlon aligha volt még egy község ennyire körülveve nagybirtokkal és középbirtokkal.

Mindkét helyzeti adottságot szükségesnek látom röviden bemutatni: Az, hogy Kunágota telepés község sok mindent jelent. Jelenti azt, hogy más, régebbi településű községekkel összehasonlítva, eleve szabadabbnak, társadalmi szokásoktól mentesebbnek tűnik. A telepítés, vagy település 1842-43-ban kezdődött és 1870-ig tartott. Igaz ugyan, hogy még utána is rendkívül élénk a népmozgalom, mert hiszen 1869-től, amikor lakosainak száma 2353 volt, az 1930-i népszámlálásig a lakosság megháromszorozódott, de ez a gyarapodás már mégsem telepítés, hanem részben természetes szaporodás, részben lassan, bevándorlás útján történt. Kunágotának tehát – éppenúgy, mint a csanád-, csongrád-, békésmegyei telepés községeknek *nincsenek, mert nem is lehetnek megközelítő hagyományai, sem gazdasági, sem szellemi téren*. Azok a hagyományok, amiket az ország legkülönbözőbb részéről jött telepések magukkal hoztak, egymást közömbösítették. Nem ragaszkodnak tehát atyáinktól rájuk maradt gazdasági formákhoz, nincsenek néprajzi érdekességeik, népművészetük stb.

Ez a szabadság, sok jónak és sok rossznak is lehetett volna a forrása, a valóságban azonban a község társadalmi életében hiába keresnénk mint formáló, ható erőt. Nem formálta a község társadalmát, nem lendítette előre a fejlődés útján s ennek oka éppen az a másik szempont, amit említettem: nagy és középbirtok gyűrűjében senyvedt. A nagybirtok cselédsége duzzasztotta állandóan a falut, akik elkeseredésükben megkísérelték a cselédsorsból való fölszabadulást. Beköltöztek rendre a faluba. 1920-tól lassan még hat utcát – az ún. „újtelepet” – építették a régi hat mellé, de földhöz nem juthattak. Nagy volt a földéhség, ezt látták, észrevették a régi gazdák is, akik a településkor megszerezték a rendelkezésükre álló szabad földterületeket s így most ellenségüknek érezték a földre leső zselléreket.

Mindez természetesen 1935-37-re értendő, de még később is, amikor a háborús konjunktúra annyira éreztette hatását a mezőgazdaságra, az általános kép nem sokat változott. Kevésbé éheztek, jutott egy-két rongy, vagy bakancs a zsellérnek is, de a strukturális kép ugyanaz maradt. Ugyanaz a feszültség, egymással szemben álló tagozódás maradt fenn a parasztságon belül.

Talán ez az oka, hogy kisgazdáink bizonyos ellenszenvvel viseltetnek a falu másik csoportjával, a mezőgazdasági munkásokkal, zsellérekkel szemben. Nem tudják megérteni, hogy ezek jóformán máról-holnapra élő munkások, nem követik az ő tartózkodó életmódjukat. Pedig éppen ezen munkás- és zsellércsaládokból lett kisbirtokosok mozgé-

konysága és újításokra alkalmasabb mentalitása bizonyítja, hogy a föld szeretetének túlzásba vevése a társadalom szempontjából nem kívánatos, mert a cél nem a föld, hanem a rajta előállított javak. Az viszont természetes, hogy minden mezőgazdasági munkásnak hő vágya a föld és minden mezőgazdasági munkás, amikor földhöz jut, vérbeli kisgazdává vált, csak a régi kisgazdacsaládok földre vonatkozó egoizmusát nem vette még át. A gazdasági munkások, cselédek s a közéjük sorozható 4 holdon aluli törpebirtokok száma 1036. Tehát valójában számbeli fölényt mutatnak a kisgazdacsoporthoz szemben, mégis ez a csaknem háromszoros fölény sem tud nekik jelentősebb szerepet biztosítani a község életében, mert minden idejüket a megélhetési gondok veszik igénybe.

A birtokon uralmon aluli réteg, akár paraszt, akár iparos, kereskedő stb. megszokta úgy tekinteni a világba, mint ahol minden rendjén van. Megadja ez a világ mindenkinek munkája kellő jutalmát s ha valaki mégis szegény marad, az „csak restsége, haszontalan henyélése, vagy tékozlása miatt történhetett, az ilyen pedig megérdemli sorsát”.

Természetes, hogy ilyen szemlélet mellett sohasem tudott eljutni maga a gazdálkodás sem a modernebb, fejlettebb formáig. A parasztgazda egoizmusában fittyet hányt a szövetkezetekre, műtrágyára, belterjességre. Azt azonban mégis el kell ismernünk a telep községek gazdáirol, hogy a régi hagyományokkal rendelkező községek gazdáihoz viszonyítva könnyebben kísérleteztek. Nem öntudatosságból, vagy meggyőződésből, hanem mert nem voltak megrögzöttségeik. Ha azt tapasztalták, hogy a cirok termelése jövedelmező, akkor azt termeltek, ha egy év múlva a magvak termelését reklámozták, azt is megkísérelték. Közösségi és osztálytudat és kellő ismeretek hiánya miatt azonban minden csak véletlen, esetlegesség, kísérlet maradt anélkül, hogy jellemző, komoly gazdasági kultúra fejlődhetett volna ki közöttük, s ugyanezt mondhatjuk a kultúrára, szellemi életre is. Korlátlanul özönölhetett errefelé a városi kultúra. Semminek nem vetett határt semmi, de az eddigiek már külön bizonyítás nélkül is érthetővé teszik, hogy mégiscsak a selejt kultúra befogadására volt képes. Természetes, mert hiszen nem volt közösségi szervezettsége.

A nagy változás

A nagy változást az orosz fölszabadítás és a nyomában járó földreform hozta. A közvetlen megelőző hetekről vagy hónapokról számot adni nem a feladatomban. Benuult tehetetlenség és a nagy élményeket váró kíváncsiság volt az. Félelem a gazdák, félelem, remény és kíváncsiság vegyüléke a szegényparasztság részéről.

1944 decemberében, mikor hazavergődtem a háborúból, még a legteljesebb tanácsalanságban élt a falu. Annyi látszott csak biztosnak az emberek előtt, hogy valami szörnyű katasztrófa történt s csak kevesen érezték még, hogy talán nem is a katasztrófa a fontos, mert az nem az oroszokkal kezdődött, hanem az a visszavonhatatlan fordulat a lényeg, ami társadalmi berendezésükben történt. Általában azonban még csak sugdostak, tanácskoztak és nem akartak kezdeni semmibe. Féltek, hogy baj lesz belőle akár így, akár úgy tesznek. A Kommunista Párt, amely néhány titkos kommunistából és 8-10 olyan emberből alakult, akik úgy érezték, hogy nekik nincs veszteni valójuk, volt az

első, amelyik igyekezett valamiképpen szervezni a falu életét. Megszervezte a rendőrséget, fölvette a panaszokat, kívánságokat, munkára küldte a népet, de természetesen eleinte mindezt igen csekély eredménnyel.

A földesurak mind elmenekültek, üresen hagyva kastélyaikat s betakarítatlanul a föld terményeit. Senki nem ment feléje, de nem is csoda. 1944 ritka bő termést hozott, egyelőre nem szűkölködött senki, másrészt az Arad–Orosháza felé vezető műút az orosz és román csapatok átvonuló helye lett. El kellett szenvedni az ezzel járó minden kellemtelenséget (elszállásolás stb.). Azonkívül az üresen maradt majorok több ezer orosz ló üdülőhelyévé váltak. 60–80 ember járt ki naponta robotra.

Az agyúk még közel dörögtek. Félték az oroszoktól, félték a kommunistáktól, napi-
renden voltak a tolvajlások, erőszakoskodások s mindezek cseppet sem voltak alkalmasak a megnyugtatóshoz, s a békés munka megkezdéséhez.

Közhely volna annak a sokféle rémhírnek, a megriadtságnak, ellenszenvnek, tanácsatlanságnak, tájékoztatlanságnak leírása, amiket itt is éppen úgy lehetett észlelni, mint az ország legtöbb községében. Nagyon felkészületlenül ért bennünket a változás. Az emberek nem hitték, vagy nem tudták mit kezdjenek vele. Társadalmi téren teljes volt a magyar nép tájékoztatlansága, s igazán nagy szerencse, hogy ebben a nagy tájékoztatlanságban a földreform egycsapásra célt, lelkesedést, bizakodást adhatott a parasztság többségének. Olyan tett volt ez, amely kellő súllyal zuhant a demokrácia mérlegére, megindította az eszmélkedést, pezsgésbe, munkába lendítette az egész parasztságot. A földreformban tehát és annak hatásában lemérhetjük egy falu egész életét s jelen állapotát úgy gazdasági, mint szellemi síkon.

A földosztás

Kunágotán 1918 óta hagyománya volt a földosztásnak. Erről föltétlen meg kell emlékezni, mert ez a nagy hagyomány – érdekessége mellett – ösztönző hatású volt 1945-ben.

1918-ban egy Tolnai Gábor nevű lelkes munkásember vetődött Kunágotára s agitálásának hatására semmi utasítást nem várva kezdték meg az előkészületeket. Tolnai gyűléseket tartott, amelyeken, bár rossz szónok és meglehetősen primitív gondolkodású ember volt, megnyerte a maga számára a szegényparasztságot. Ismerte az agrárszocialista mozgalmak követeléseit és azokat most szépszerével akarta megvalósítani. Összeírta azokat, akik földet szeretnének, megalakított egy bizottságfélét is és összehívta a földesurakat. Rá akarta bírni őket, hogy önként mondjanak le birtokukról a szegénység javára. Ötszáz holdat meghagytak volna mindegyiknek, a többit pedig szét akarták osztani. A földesurak húzódoztak és fogcsikorgatva hallgattak. Végül is nem lett semmi az egészből, jött az ellenforradalom. A szegényparasztság azonban nem felejtette el. 1945-ben megalakult a Földmunkások Szakszervezete s kidoboltatták, hogy földet lehet írtni. Írattak is. Elsősorban az uradalmak volt cselédei. Egy hét alatt 600-nál többen igényeltek földet s hogy csak ennyien, annak oka az, hogy a Kommunista Párt az alkalmat tagtobor-

zásra is fölhasználta s azt híresztelte, hogy, aki földet akar kapni, egyúttal a Kommunista Pártba is iratkozzék be.

Komoly jelentősége lett ennek, amikor látva a törvény késlekedését, az összeírt földigénylőknek a község nevében egy évre bérbeadták a földeket 137 kg búzáért, kötelezván a bérlőket, hogy az adót is kifizetik. Az adófizetésből természetesen semmi sem lett s így magának a községnek sem volt semmi jövedelme. Hiába fordultak akárhova. Végül a befolyt földhasznobérekéből fedezték a község kiadásait.

A földreformrendelet megalkotása, a Földigénylő Bizottság megalakítása után természetesen mindenkinek újból kellett igényelni a földet, de a korábbi megmozdulás népszerűbbé, gyorsabbá tette a munka megindítását. A gazdák természetesen meg voltak rőkönyödve, hogy nem tisztviselők, mérnökök végzik, hanem „buta” parasztok. Mondogatták is mindenfelé, hogy ebből úgy sem lesz semmi, de a nincstelen parasztság nem törődött már a gazdák véleményével. A Földbirtokrendező Bizottság megalakulásakor már megalakult a Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt is. Elsőbbségi jogot természetesen a Kommunista Párt követelt, a már ismertetett okokra hivatkozva. Így elnöknek a Kommunista Párt elnökét választották. Legkevésbé vett részt benne a Szociáldemokrata Párt, mert összesen egy parasztember tagja volt. Azt küldhették csupán be a bizottságba. További beszéd helyett azonban nézzük a tényeket. Igaz ugyan hogy a statisztika önmagában nem érzékeltetheti azt a harcot, az érdekek és indulatok által összekuszált probléma megvalósítási folyamatát, de mégis a számokat kell előre bocsátanom, mert ha önmagukban idegen személy részére nem tárnák is föl a helyzetet a problémák fölvetésénél nélkülözhetetlenek.

A földigénylők száma Kunágótán több mint 1600 volt. Mivel a Bizottság az összeírásnál megjegyzés nélkül beírta ki mennyit szeretne, érdekes képet ad az így nyert végeredmény a megnyilvánuló földéhségről. Az 1600 földigénylő összesen több mint 12 000 holdat igényelt. Természetesen erről szó sem lehetett, hiszen a község egész földterülete alig több. A Bizottság lázasan dolgozott. Úgy hitték 2–3 hét alatt vége az egésznek s már előre kihirdették a napot, amikor mindenkinek kimérik az öt megillető részt. Részben ebből származtak a későbbi elkeseredett viták, mert a földek egy részét valóban ki is osztották még mielőtt pontosan tudták volna mennyi földet oszthatnak szét s kinek mennyi jut belőle. Elégedetlenségek, gyanúsítások, rágalmozások sorozata kezdődött. Kitűnő alkalom volt ez a földreform a demokrácia ellenségeinek arra, hogy az egész földreformot s rajta keresztül a népi demokráciát támadják.

Az ötös Bizottság azonban zavartalanul dolgozott. Vállalta a mindig nehezebb, hálátlanabb munkát. 1946 év végéig be is fejeződött a munka. Most minden egyszerű statisztikává vált, ha papíron nézzük, de eleven életté, egészséges birtokmegoszlássá, sok-sok új kisbirtokká, ha kint a szántóföldeken szemléljük.

A statisztika tanulsága szerint, miután mindent pontosan számbavettek a felosztható földek száma a következőképpen alakult:

Elkobzott föld: 1239 kat. hold.

Megváltott föld: 2879 kat. hold.

Összesen: 4118 kat. hold.

A Földrendező Bizottság munkájára és a nehézségekre jellemző, ha ezt a végső eredményt egy kissé értékelni, elemezni próbáljuk. Előbb a 100 holdon fölüli birtokokat írták össze, majd azokat a kisebb birtokokat, amelyeket rendelet értelmében megváltásra vagy elkobzásra javasoltak. Megváltás útján számba veendő birtokot 14-et találtak, összesen 3880 kat. holdat, elkobzandó birtokot 54-et 1292 kat. hold terjedelemben. Megindultak a föllebbezések, visszaperlések. Végeredményben a megváltandó birtokokból:

visszamaradt 1000 kat. hold

felosztottak 2879 kat. hold

az elkobzandó birtokokból:

visszamaradt 53 kat. hold

felosztottak 1239 kat. hold.

A felosztásra kerülő földek átlagos kataszteri tiszta jövedelme 18,9 aranykorona, tehát jó földek.

Komoly gondot és harcokat idézett föl az is, hogy a szomszéd községek is igényt tartottak bizonyos területekre, részben, mert hozzájuk közelebb esik, másrészt mert azokban a községekben kevesebb volt a felosztható föld. Nagy nehezen sikerült az igényeket lefaragni annyira, hogy Dombiratos megelégedett 370 kat. holddal, Magyardomb-egyháza 200, Almáskamrás 150 kat. holdat kapott. (Ez a föntebbi 4118 holdba már nincs beleszámítva.)

Második, nem kisebb jelentőségű munka volt az igénylők igényjogosultságának és a juttatás mértékének megállapítása. Az ötös bizottság tagjai hamarosan a legnépszerűtlenebb emberekké váltak. Vállalniok kellett a szidást, gyalázást és rágalmazásokat. Hogy rokon, ismerős és jóbarátság szerint osztották a földet, hogy csaltak, harácsoltak. Voltak, akik négy szemkőzt odasúgták nekik, hogy hamarosan „lőgni” fognak, mert visszajönnek az „urak” vagy fordul a helyzet. Mikor látták, hogy evvel nem érnek cél, följelentették őket: együttesen és személyenként. Majd mikor így sem értek cél, ismét a személyes ostromláshoz, könyörgéshez, szitkozódáshoz folyamodtak.

Mindent figyelembe véve, az 1600 igénylőből 1119 igénylőnek jutott föld. A juttatás mértékére vonatkozólag bizonyos normát kellett megállapítaniok. Alapul vettek egy házaspárra (ha saját földje nem volt), 3 holdat s minden gyermekére még 1-1 holdat. A juttatás felső határát 14 holdban állapították meg, de valóságban 10 holdnál többet senkinek sem adtak. Nem volna értelme a részletes statisztikai adatok közlésének. Elég, ha tájékozódás céljából azt vesszük figyelembe, hogy 4 holdat vagy annál többet 411-en kaptak s az átlagos juttatás 3 hold.

Későbbi juttatások (hazatérő hadifoglyoknak) céljaira tartalékoltak 75 kat. holdat. Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy a rendelet szellemének megfelelően az egyes uradalmak volt cselédségét elégítették ki először, tehát ennek a cselédségnek bizonyos előjogokat biztosítottak azon a földön, amelyen cselédeskedtek s ezt a előjogot nem kísérelte meg senki kétségbe vonni.

Főlszabadult cselédek. A kastélyok pusztulása

Sajnos, senki sem tud pontos adatot mondani arra vonatkozólag, mennyi volt az utóbbi években Kunágotán az uradalmi cselédség száma. Talán össze lehetne szedegetni a községközi iratokból, de ha a harcok alatt megindult nagyarányú költözködések figyelembe vesszük, kitűnik, hogy nem arra van szükség. A földreform adataiból kihámozható, hogy a földhözjuttatottak fele volt cseléd s még 25% lehet olyan, aki az utóbbi évtizedek alatt az uradalmakból, tehát a cselédségből költözött be a faluba és próbálkozott a maga gazdája lenni.

Nem kis dolog ez. A cselédség nagy része azért maradt a múltban cseléd, mert nem merete eldobni a biztos cselédi komenciót a bizonytalan napszámos életért. Családos, többgyermekes emberek voltak többnyire, akik ott nőttek föl a pusztán, akiket kisgyerekkoruktól fogva rémítettek, riogatták az intézők, ispánok, béresgazdák – akik gyámoltalanul álldogáltak a községköze előtt, ha olykor születés, haláleset, házasság stb. miatt mégis ki kellett mozdulni a pusztáról. Semmi biztatót nem tapasztaltak, amiből erőt meríthettek volna, mert hiszen, ha meglátogatták, vagy találkoztak merészebb társaikkal, akik nagy elszánással mégis búcsút mondtak a cselédségnek, csak nyomorúságukat látták. A cselédség tehát belefáradva tűrte az igát „A grófi szérűn” tán föl-fölrémlett előttük egy más, új világ képe, de csak úgy, mint aminek a valósághoz semmi köze nem lehet. Ma is érthetetlen előttük, ma sem hiszik még egészen, hogy megtörtént. Mintha csak a szemük káprázna, mikor a volt uradalmi kastélyok előtt elhaladva senki sem kiált rájuk s a volt földesúr, ispán stb. nem győzi keresni a barátságukat.

Hej! furcsa is ez az élet! – De azért nem csoda, hogy a főlszabadult cselédember most sem szíveli a kastélyt, s ha szántás közben meg meg csóválja a fejét mikor feléje néz. Pedig immár a saját földjét szántja. Emlékszem, mikor egyszer egy gyűlés alkalmával arról beszéltem, hogy az üresen maradt kastélyokból milyen kitűnő üdülőhelyek, népfőiskolák, szövetkezeti telepek stb. lehetnének, a jelenlevő cselédek rosszállólag rázták a fejüket:

– Jobb az, ha eltűnik – mondogatták egyértelműleg. És talán igazuk van. Legalábbis az ő szempontjukból tekintve. Úgy érzik talán, hogy nagyon is közélről kísért még bennük a múlt. Az a múlt, amit soha többé nem tűrhetnek.

A kastélyok elpusztítása így érthető igazán. Barbár műveletlenségnek, kapzsiságnak, sőt rablásnak minősítik a faluban, hogy lerombolták, falait, deszkáit s mindent, mindent széthurcolásztak s a Bizottság, amelyre bízták itt a kastélyok sorsát, engedte. Lehet, sőt bizonyosra vehető, hogy sokan saját jogtalan hasznuk gyarapítására tették. Lehet, sőt bizonyos, hogy illetéktelen kezekbe került egy része és sokkal több haszna lett volna, ha mindent épen hagynak és alkalmas célokra használják, de amint láttuk, nemcsak az emberi kapzsiság, ésszerűtlenség pusztította rabolta ki a kastélyokat. Láttuk mennyire komoly alapja volt a romboló ösztönöknek. S ami igaz, igaz, sok új földhözjuttatott épített új tanyát, otthont a kastélyok romjaiból akkor, amikor sehonnan sem várhattak volna különben segítséget, építőanyagot.

Jelenleg a hét kastélyból már csak négy van meg, abból is egy már bontás alatt

s a megmaradó háromból egy igen rongált állapotban van. Egy kastélynak van már határozott célja: szakszervezeti munkásüdülő lesz. Egynek még nincs meg a rendeltetése, pedig többféle célra is kellene, csak az nincs itt, aki törődni tudna vele.

A lebontott csonka kastélyok a cselédség felszabadulásának jelképei, a megmaradók gazdátlansága az újjáépítés bajait mutatják. Azt, hogy még nincs kellő öntudat, nincsenek vidéken egészséges tervek, nincs elég tetterő, de reméljük, hogy az elkövetkező évek kimozdítják majd a vidéket nehézségéből. Mert most még csak körvonalban látunk bizonyos megindulást. A lelkek még nem formálódtak, még nem teltek meg a szabadabb, szebb, gazdagabb, emberibb világ megteremtésének lázával. Tétovák, botladozók, kételkedők. Tele vannak gátló rémképekkel, aggályokkal, valóságos és vélt sérelmekkel s nekünk most meg kell világítanunk ezt a földreform utáni társadalmat, hogy számba vehessük egy falu szűkebb közösségében, hol milyen erők és hogyan formálódnak. Mert ezek a formálódó erők jelentik a jövőt, az új magyar társadalmat s belőlük fakad az új magyar élet.

Termelési lehetőségek és szervezeti kérdés

A földbirtokmegoszlás Kunágótán a földreform után a következő:

terjedelme	A birtok	összesen
kat. hold	száma	kat. hold
0- 5	887	5250
5- 20	745	4395
20- 50	42	1170
50-100	11	1265
Összesen:	1685	12080

Bátran mondható ezek alapján a megoszlás egészségesnek. Helyi szempontokat tekintve persze rengeteg keserűséggel, izgalommal, irigységgel, igazságtalansággal járt, amint előbb már láttuk, de általánosságban tekintve, célját maradéktalanul elérte. A többi már az idő kérdése, mely feledteti azt, ami rossz és meghozza azt ami elkerülhetetlen következménye lesz a földreformnak, a parasztság öntudatosulását. Azt a célt már eddig is biztosan elérte, hogy megteremtette az alapot a további munkához. Megkapta a parasztság a szabadságot, lehetőséget, hogy a földön saját hasznára keresse meg a lehetőséget a többtermeléshez, gazdasági és szellemi fölemelkedéséhez.

Már közhely, hogy a parasztság mennyire fél a kolhoztól s e miatt mennyire nem mer kísérletezni új termelési formákkal s mennyire ragaszkodik a kitaposott utakhoz. De másrészt éppen ez az újítás gondolatától való állandó visszarettenés bizonyítja, hogy mennyire érzik már a szükségét az újításnak. Nem vált még eléggé élményükké ez a kényszerűség, de a termelési lehetőségek emelkedésével a gazdasági élet föllendülésével hamarosan élményükké válik, utána nem kell majd biztatni őket, hogy alakítsanak szervezeteket, nem kell nógatni, hogy tanuljanak, fejlesszék készségeiket.

Kunágótán s általában a falvakban ezek a problémák, hogy úgy mondjam, a levegőben vannak. Mindenki érzi, hogy bekövetkezik, csak még egy kis idő kell hozzá.

Föl kell szívódni az emberbe előbb a problémáknak. Az, hogy nagyon is egyoldalúan mezőgazdasági vonalúnak látszik ez a problémafölvetés, természetes. A falu lakosságának százalékos megoszlására kell csak egy pillantást vetnünk.

Földművesek:	97%
Iparos és kereskedő:	2%
Tisztviselő:	1%

A múlthoz viszonyítva nem hogy több lett volna, lényegesen csökkent nemcsak a kereskedők, de az iparosok száma is. Kereskedő így is elég van, a kereskedelem ki tudja elégíteni a szükségleteket. Legalább kevesebb akadálya lesz a születendő szövetkezeteknek. Iparoskodásra azonban igen nagy szükség lenne. A régen vajúdo villanykérdés úgy látszik most már ez évben csakugyan megoldást is nyer, de amint látni fogjuk igen szép lehetőségei volnának az iparosodásnak egyébként is.

*

A parasztember általában megadással túri a paraszti munkával járó csalódásokat szenvedéseket, nélkülözést. Nem lázadzik a rossz termés miatt. A jégverést a szárazsághoz hasonlóan Isten büntetésének tartja s megnyugszik Isten akaratában. Csodálatos mennyire nem akar perbe szállni az éggel, a természet mostohaságával. „Legfőbb gazda az Isten” mondogatják gyakran. Ezért ezen a ponton, a termelés kérdésénél nehéz feléje közelíteni. Nehéz őket bármilyen közösségi megmozdulásra bírni. A szabadság gondolata náluk abban nyilvánul elsősorban, hogy a földön, amelyik az övé, azt termel amit akar és úgy termel, ahogy akar. Kora reggeltől késő estig robotol a szükség kényszerítő hatása alatt (ő azt hiszi, hogy saját szabad elhatározásából) s nem tudja elviselni a gondolatot, hogy valami más, valaki más írja elő mit, mikor és hogyan csináljon azon a földön. Igaz, valóban van komoly alapja is ennek a szabadságérzetnek: ha éppen nagyon nem akar dolgozni, heverni, vagy vásárba menni van kedve, hát megteheti, senki felelősségre nem vonja miért nem szántotta föl vetette be, kapálta meg stb. idejében a földet. Senki nem kéri számon, miért nem nézett utána, hogy mit érdemes termelni a földjén, hogy jövedelmezőbb legyen. Egyszóval hát korlátlan úr a maga vagyonában, a maga földterületén. Ez valóban a földtulajdonosok a parasztnak kiváltsága s ehhez a kiváltsághoz még a földnélküli zsellérparasztnak nagy része is annyira ragaszkodik, mint 48 előtt a nemesség a maga kiváltságaihoz.

Nézzük meg közelebbről ezt a problémát, mert bármennyire túlhaladott, elavult elvnek tűnik is föl a mai modern, gondolkodó ember előtt, a valóság azt bizonyítja, hogy a parasztság milliói ehhez ragaszkodnak és többek között ez az alapja a „kolhoz”-tól való rettegésnek, ez az alapja a szövetkezéstől való idegenkedésnek. Évszázados megszokásról, életforma beidegződésről van szó, amit súlyosbít az, hogy az uralkodó rétegnek, a feudalizmus és kapitalizmus urainak is roppantul megfelelt a parasztság konzervatív, nem üzleties szelleme s minden módon (törvényekkel és a hit álarcájában) erősítették bennük.

A parasztember tehát lázadás nélkül viselte a termeléssel járó küzdelmeket. Ezen

az oldalon vértézve volt a nyers újítások ellen. Nem kellett félni a parasztság gazdasági előretörésétől.

Sebezhető pont azonban az értékesítés és fogyasztás kérdése. Mindkettő szembeötlő volt. Ezen a területen folytonosan becsapottnak, kijátszottnak érezte magát. Ezek ellen folyton lázadozott is. Természetes tehát, hogy a fogyasztási szövetkezet előnyeit szívesebben vallhatta, sőt még a szövetkezeti úton való értékesítéshez is volt egy-két pártoló szava. A fogyasztási szövetkezet nem korlátozta főntebb vázolt szabadságában. Egyes helyeken megkísérelték az értékesítést is, de ez már nehezen ment. A parasztember itt is korlátozva érezte magát szabadságában. Ő maga szerette vásárba vinni az áruját. Kereskedői, nyereszkesedési hajlamai a „kupeckedés”-ben nyilvánultak. És kétségtelen, hogy így az ügyesebbek, méginkább a tág lelkiismeretűek meg is gazdagodtak. Meg volt rá a lehetőség. Persze, az már művelődéspolitikai kérdéssé tehető, hogy hosszú évszázadokon keresztül mért nem tudott kimozdulni parasztságunk ebből a primitív életszemléletből. Tény azonban, hogy nem mozdult ki, most ilyen az adottság. Ilyen itt Kunágótán is és ezt kell számba venni.

Szívesen meghallgatja ez a parasztság mindazt, amit többtermelésről, okszerű gazdálkodásról stb. beszélünk neki s tán meg is fogadja. De csak bizonyos keretig mehetünk ezzel. Hol van ennek a keretnek a határa? Ott, ahol a korlátlan szabadságát érinti. Ott, ahol fegyelmetséget, egyéni elgondolásainak alárendelését kívánná. Akkor egyszerre gyanakvó lesz, diktatúrát érez. Nem hiszi tovább egyetlen szavukat sem, vagy legalábbis kételkedik benne és ez elég ahhoz, hogy többé semmi sem sikerüljön. Hozzájárult ehhez még, hogy Magyarországon a szövetkezetek csakugyan nem voltak igazi szövetkezetek. Így a dán szövetkezetekről is hiába meséltünk. Ők a hazait látták s azok nem csábították őket.

De nehogy belevesszünk a szövetkezeti kérdés itteni hínáraiba, azt kell megállapítanunk, hogy miután a termelés szövetkezeti szervezésétől mereven elzárkóztak, sem az értékesítési, sem a fogyasztási szövetkezet nem is erősödhetett meg. Nem erősödhetett volna meg akkor sem, ha álszövetkezeti apostolok helyett igazi szövetkezeti apostolok szervezték volna.

Mindez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy reménytelen helyzet előtt állunk. A fejezet elején rámutattam, hogy bármennyire rugódoznak is ellene, a változás szükségyszerűségét, elkerülhetetlenségét már érzik, csak éppen nem vált még eléggé élményükké. Nem hiszem, hogy nagyon soká kellene várunk, éppen azért jó minél előbb fölmérni a lehetőségeket.

*

Főtermények Kunágótán még mindig a búza, kukorica és cirok. Magvak: cukorrépa, dohány, olajosmagvak, takarmányfélék stb. termelése se nem állandó, se nem jellemző. Jellemzőnek mondható talán az, hogy annyi mindennel kísérleteztek már eddig is. Ez kétségtelenül haladóbb szellemet jelent.

Kunágota gazdasági lehetőségeit vizsgálva, igen kedvező helyzetet találunk. Meg kell állapítanunk ugyan, hogy a búzatermelés nem jövedelmező, mert rendszerint éppen

április, május hónapok aszályosak, de annál jövedelmezőbb a kukorica és ciroktermelés. Nem alkalmas terület víz- és vasúthiány miatt, valamint minden nagyvárostól elzárt fekvése miatt a konyhakertészetre, de a kukorica és cirok intenzív termelése és feldolgozása önmagában óriási lehetőségeket rejtene magában.

Nézzük előbb a kukoricát:

Veres Péter egy régebbi cikkében a búza termeléséről szólva megemlítette, hogy az alföld kötött, jó fekete földjein a kukorica jelentheti a belterjességet. Kunágota talaja csakugyan olyan, hogy ha a földet kellő időben szántják, trágyázzák és idejében kapálják, száraz esztendőben is jó kukoricatermést ad. Szemléltetés céljából talán meg is említem, hogy kunágotai viszonylatban közepes termés kisholdankint (1100 négyszögöl) 12-14 q szemes kukorica. Az a baj csupán, hogy ilyen adottságok ellenére még mindig mint kukoricát, cirkot stb. adják el terményeiket. Nincs egyetlen szövetkezeti sertéshizlaló, pedig egy ilyen szövetkezet, különösen, ha sertésfeldolgozó telepet is létesítene, bámulatosan föllendítené a gazdasági életet. Így is csaknem minden házban van sertés. Egy-kettő eladásra is kerül igen sok házból, úgy, hogy a sertéskereskedők még más vidékről is szívesen jönnek ide, de ez a hizlalás teljesen szervezetlen úgy a fajta kiválasztásában, a tenyésztés, hizlalás módjában, mint az értékesítésben. Arra meg, hogy esetleg feldolgozni is lehetne, még csak nem is gondolnak, pedig a szomszédos Medgyesházán a Csolnoky-féle húsfeldolgozó üzem gazdagodása biztosíték volt arra, hogy milyen jövedelmeket biztosíthatna.

De tovább is mehetünk ezzel a problémával. A szomszéd községek hasonló adottsága olyan központi (esetleg Magyarbánhegyesen) szövetkezet életrehívásának is kedvezne, amely egész Kelet-Csanádot érintené.

E tanulmány kerete nem engedi meg, hogy részletes kalkulációban tekintsük át mit jelentene ez, mennyivel emelheti a kunágotai parasztság gazdasági erejét. Nem is lehet más célo, mint a probléma, a lehetőség fölvetése.

A cirok jelentősége semmivel sem kisebb. Egy kishold földön ugyancsak átlagtermést számítva, terem 6 q cirokkalász és még egy szerannyi cirokmag. A cirokkalász ára általában duplája a búza árának. (Akkor is jó ára volt, amikor a búza válságba került.) A cirokmag ára kb. a szemes kukoricáét megközelíti. (Néha túlhaladja.)

Ezek az adatok már úgy is sokat mondanak, de azt kell mondaniok, hogy a múltban mégis elsősorban a kereskedőknek jövedelmezett. Minden cirokkereskedő meggazdagodott néhány év alatt. Igen ügyesen vették kezükbe a kereskedők a cirok értékesítését. Volt olyan év, amikor csaknem a búza értéke alá szorították a cirokkalász árát. Az így olcsón vásárolt cirkot néhány hónap után 3-4-szeres áron szállították ki.

De ezen túlmenően a cirok feldolgozása további jövedelmet és jövedelmező téli munkaalkalmat biztosítana a szövetkezetnek.

A múltban Mezőkovácsháza székhellyel létesült egy cirokértékesítő szövetkezet, amelynek Kunágotán volt a legnagyobb telepe, de ezt a szövetkezetet a nagybirtokosok csinálták és irányították s így természetesen az ő érdekeiket tartották szem előtt. Főlszabadulás után egyes keletcsanádi községben szakszervezeti kézbe kerültek a meglévő telepek, de természetesen ettől még nem lett belőlük igazi szövetkezet.

És most, amikor remény van rá, hogy az állam hónuk alá nyúl, segíti a kisemberek komoly megmozdulásait, mégis azt látjuk, hogy alig jutottunk közelebb a megvalósuláshoz. A bizalmatlanság, széthúzás, erők szétforgácsolódása meggátolja az építő munkát. Világosan látható most már, hogy bizonyos társadalmi tisztulási folyamatnak kell lefolynia s csak azután fogják tudni kihasználni a gazdasági és kulturális lehetőségeket.

Társadalmi szemlélet alakulása a földreform után

Arról kell tehát szólnunk ezek után, hogy a földreform ténye a fölszabadulás kedvező és kedvezőtlen kísérő jelenségeivel együtt mit eredményezett a falu társadalmában. Hogyan formálta az utóbbi két év az embereket s egyáltalán hogyan tükröződik ez az egész demokrácia, a község társadalmának lelkében.

Egy falu társadalmi funkcióit fölmérni, fölbontani épp oly nehéz, mint akár egy ország társadalmát, de megkísérlem mégis, mégpedig szorosan a helyi vonatkozásoknál hűen megmaradva.

a) Ellentétek a régi és új gazdák között

Hogy ellentét ne legyen, arra politikai okokból és taktikából elsősorban a régi gazdák törekedtek, de hamarosan ezt akarta az új gazdák egy része is. Sajnos, azonban ez egyelőre még ma is csak jámbor óhaj maradt mindkét részről, hiszen lényegesen más szemléletben találta őket a földreform ténye és formája, nem volt alkalmas az ellentétek kiegyenlítődéására.

A parasztság a múltban komoly iskolát kapott abból, hogy előrehaladni, boldogulni, földet szerezni, zsellérsorsból kiemelkedni csak egyféleképpen lehet: ha keményen legázolja osztályosait és szigorúan rideg paraszti életet él. Ez alól csak akkor mentesül, ha elég vagyont gyűjtött már a kényelmesebb élethez, és fiait tanítva kilépett a paraszti életformából.

Parasztnak maradni ugyan mindenképpen alárendelt állapotot jelentett, de kétszeresen nyomorúságos volt földtelen parasztnak, napszámosnak, vagy uradalmi cselédnek lenni. Kunágotán az 1920-as földreformkísérlettel befejeződött a földtelen parasztság földszerzési lehetősége. Még ha kocsija, lova volt is, és bérbe vett valamennyi földet, a haszonbér olyan magas volt a fönnálló gazdálkodási módokhoz viszonyítva, hogy sokszor egy élet megfeszített munkájának eredménye sem volt elegendő néhány hold föld vásárlásához. Az uradalmi cselédség pedig úgy látszott teljesen lemondott arról, hogy valaha földje legyen.

Szemléletük ugyan közös volt abban, hogy a földet voltaképpen úgy tekintette mindegyik, mint a tekintély és jólét forrását. Közelebbről meghatározva: *a földet nem olyan területnek tekintették, amelyiken termelni dolgozni lehet, ez csak mellékes szempont volt, hanem inkább olyan valaminek, aminek birtoklása sok mindenhez előjogot biztosított.* A régi nemesi földesúri szemlélet leszármazása ez a parasztokhoz. Olyan hagyomány, melyet a minden-

napi élet mindennap igazolni látszott. Különösen olyan földbirtokokkal körülvett faluban, mint Kunágota volt. Az embernek összeszorult az ökle a méregtől és keserűség fojtogatta a torkát, mikor látta, hogy milyen alázatos tekintélytisztelővé birkásodott egy-egy vitatkozó, önérzetesnek látszó falusi csoport a piactéren, ha megjelent valamilyik földesúr és nádpálcájával csapkodva elsétált mellettük...

Nos hát Kunágotán a földreform azt eredményezte, hogy elsősorban az uradalmak cselédsége, de a falusi zsellérség is szinte vérszemet kapva érezte magát fölszabadultnak, míg a volt gazdák nehezen tudtak szabadulni előbbi életszemléletüktől.

b) Ez mindjárt megnyilatkozott a politikai pártok megalakulásánál. A cselédek, földtelenek lázasan osztották a földet, csinálták a szakszervezetet és a Magyar Kommunista Pártban éltek zajos pártéletet. Ezzel szemben a volt gazdák megalakították a Kisgazdapártot, de korántsem azért, hogy a változott viszonyoknak megfelelően kialakítsák a maguk helyesebb szemléletét, hanem hogy minél többet meg tudjanak menteni a múlt szemléletéből.

A Nemzeti Parasztpárt elkésve alakult és sok nehézséggel kellett megküzdenie. Ezek a nehézségek részben azonosak voltak azokkal, amelyek az ország bármely pontjain mutatkoztak, másrészt sajátosak voltak, mert csaknem egyenlő erős és egyformán ellenséges magatartású két párttal, a Kisgazdapárttal és Kommunista Párttal szemben kellett magát fenntartania. Sikerült. Ma már mindkét csoport felé egyenlő rangú, sőt rohamosan fejlődő, öntudatosuló csoporttá kovácsolódik.

A Szociáldemokrata Párt csaknem teljesen magába szívta a falu iparos, kereskedő és tisztviselő rétegét. A parasztok felé népszerűtlen.

Érdekes, hogy a jobboldali kísérletezéseknek erőszakkal is ellene állt a falu. A Kisgazdapárt ugyan nem járult hozzá, hogy a Sulyok-féle Szabadságpárt alakulását erőszakkal meggátolják, de nem is tiltakozott nagyon ellene.

c) *Vélemények. – A demokrácia hiányai.*

Általános szemlélődés helyett jellemzőbb képet kapunk, ha a falu egyes jellemző személyeinek véleményét vizsgáljuk meg. Az ő véleményük abban a társadalomban formálódott olyanná amilyen.

Az első, akit megkérdeztem, Cs. M., aki a Kommunista Párt helyi szervezetének a kezdet nehézségeinél legaktívabb tagja volt. Ő szervezte meg az ideiglenes rendőrséget is és általában a legtöbb szava volt a fölszabadulás utáni időben a községben. Most le-tört, kedvetlen. Az okot is megmondja: Mást remélt a közösségtől. Azt hitte, hogy ha egyszer fölszabadul az elnyomás alól, ha megadják hozzá a lehetőséget, *ön maga erejéből le tudja alakítani a megfelelő, baladásra képes életformáját.* Csalódott. Különösen csalódott Kunágotán azokban, akikkel együtt szeretett volna dolgozni.

De vígkedélyű ember lévén, egy kis iróniával fejezi be a mai állapotokról való véleményét: Olyanok még itt az emberek, mint a gyermek, amely nem akarja elfogadni az orvosságot. Képtelen meglátni, hogy beteg, hogy gyógyulnia kellene. Talán jobb is lenne nem kérdezni meg tőle ezután...

Sz. F. bácsinak, aki már öreg ember, de még most is türelemmel politizál, már nincs ilyen lemondó véleménye. Ő inkább a helyi dolgokról beszél. Elmondja, milyen régen várta már ezt a fordulatot s hogy ő kezdte meg a szakszervezetben a földigénylők összeírását. Csak azt nem érti, miért kellett meghagyni a 100 holdakat. A népet ő is hálátlanak mondja, de hát ő nem is várt tőlük hálát. Nem azért dolgozott eddig és dolgozik ezután is amíg bír, de az azért elkeseríti, hogy még ma is csak lopnak, csálnak s egyik ember a másikat igyekszik kihasználni. Tudja ő nagyon jól, mennyi önzés, irigység volt a földek kiosztásánál s hogy a lebontott kastélyokkal „Csáki szalmája” módján bántak. Széthúzták, vonták, csak romboltak a helyett, hogy építettek volna. Persze, hogy most mindenki őket, a Földosztó Bizottságot szidja, de miért nem jöttek mások, akik jobban tudtak volna. De mindenki félt előbb, csak akkor akart jönni, amikor már látták, hogy úgys meg fog történni. Így aztán jobbnak látta, ha most már nem engedi át senkinek. Erősen hisz a 3 éves terv sikerében és úgy látja, hogy Kunágota igen jól bele fog illeszkedni a demokráciába.

A nagyobb gazdák véleménye az általános „kisgazda-hangulatot” mutatja. Ők a kommunistákra haragszanak nagyon, mert félnék a kolhoztól. No meg a zsidókra, mert szerintük azok a kommunisták. A szegény parasztokat a földhözjuttatottakat ingyenélőknek, rossz gazdáknak stb. tekintik, akik úgysem fognak soha boldogulni csak ha elveszik mástól.

A kisebb gazdák tétováznak.

Van azonban egy elég tekintélyes réteg a faluban, amely egyik csoporthoz sem tartozik. A múltban is igen szorgalmas, igen jó munkásemberek voltak ezek. Földjük ugyan nem volt, de munkájuk mindig akadt s nem is panaszkodtak. Voltak béresek, napszámósok, részes munkások és soha eszükbe se jutott a rendszert szidni, mert eszükbe se jutott hogy másképp is lehetne. Most azután, hogy a politizálás mennyire elemi szükségletté vált, értetlenül állnak vele szemben. Még akkor is, ha földet kaptak.

Ilyen ember B. L. is, akinek a demokráciáról, hiányairól való véleményét írom le alábbiakban.

Elsősorban azt kérdeztem meg tőle, hogy mi a véleménye a földreformról.

– Hát azt még nem is tudom – felelte kissé húzódozva. – *Jó volt, hogy kaptam öt holdat, de még sok bajom van vele.* Valamicsodás termés sem volt azóta.

Azután a parasztemberek szokása szerint az általános panaszokra tért át:

– Meg hát amúgy is sok baj van itt. Ha hiszed, ha nem – (régi gyerekkori ismerősöm B. L., aki a legteljesebb bizalommal fejti ki előttem véleményét.) – egy rongy ruhát, vagy cipőt nem tudtam magamnak venni a „fölszabadulás” óta. („A fölszabadulás szót idézőjelenben mondja.) Ha olyan jót akar a demokrácia, mért nem csinálja meg, hogy a szegény ember ruhát is vehessen. Azt jól csinálták, hogy a földet felosztották, mi a fenének kellett tízezer a földesuraknak, de mégis azt mondom én most is, hogy ha azelőtt dolgoztam a gépnél, tudtam magamnak ruhát venni.

– No várj csak L., most nekem bizalmasan megmondhatod: a régi rendszer volt-e jobb? Azt akarod-e, hogy visszajöjjenek a földesurak s visszavegyék tőled is a földet?...

Hát ezt nem akarta s mint ahogy más földhözjuttatottal, sőt föld nélkül maradottal

való beszélgetésem meggyőzött, senki sem akarja. De avval sincsenek megelégedve, amit most tapasztalnak s valóban figyelemre-méltó B. L. megokolása:

– Nem szeretnek s nem is akarnak ma dolgozni az emberek – mondja meggyőződéssel. – Hat órákor kezd csépelni a gép és nyolc órákor megáll.

Úgy érzik azok, akik a munkában látták mindig a boldogulás lehetőségét, hogy *a munkamorál megromlása a legfőbb baj*. Az emberek ma csak henyélni, politizálni, meg jól élni szeretnének. Mindenütt azok ágálnak, azok helyezkednek el és irányítják a pártokat, akik a múltban senkik, dologkerülők voltak. Most is azok – úgy vélik – azért politizálnak ahelyett, hogy dolgoznának. De példát is mondott B. L. Ki kell menni a szántóföldekre. Soha nem volt ennyi kapálatlan kukorica. Sajátjukat sem munkálják meg rendesen, ha meg napszámba kényszerülnek, ments Isten! Az helyes dolog, hogy meg kell fizetni jobban a munkát, de akkor aztán becsületes munkát végezzenek. Vagy hát a paraszti munka úgy is jól van? Tönkremennek lassan a földek. Csakhogy most nem mer érte senki szólni a munkásnak. Biztosan így van ez mindenhol. Azért nem lesz belőlük semmi.

Azután – de erről már igazán bizalmasan szólnak, (de így bizalmasan aztán mindenkinek), hogy minden megjárna még így is, csak ne engednék magukat orrunknál fogva vezetetni a zsidóktól. Minek kellene a zsidók? Gyűjjenek ők is kapálni, meg csépelni, akkor majd elhiszik nekik, hogy építik az országot, hogy ők is dolgoznak.

Könnyű volna ezt azzal elintézni, hogy ezek reakciósook, akiket megfertőzött a múlt rendszer s átmenni a másik csoporthoz, akik másképp beszélnek, de mindjárt látni fogjuk, hogy mégsem ilyen egyszerű kérdés. Előbb azonban nézzünk el valóban a másik csoporthoz is.

A Földmunkások Szakszervezeti helyiségében vagyunk, ahol 1946 tavaszán egy csomó ember a napszámbéerekről vitatkozik. A vitatkozókat nagybetűkkel jelzem:

Sz.: Fölolvassa az újságból a legújabb kormányrendeletet meg a munkabéerekre vonatkozólag intézkedik. Utána kikel az ellen, hogy a kormány, még a kommunisták is, a nagygazdáknak kedvez. Mert minek kell még most is napszámba menni? Ott egye meg a fene a földjüket! Dolgozzanak ők is!

De nem tudja maga mindet megmunkálni – veti ellene T., aki maga is nagyon elgondolkozott ezen. – Az ország érdeke meg az, hogy egy talpalattnyi föld se maradjon vetetlen.

Nagy fölzúdulás lett erre, de a szervezet végül is azt ajánlotta tagjainak (persze nem hivatalosan), hogy ne menjen el senki a gazdákhöz dolgozni. És valóban alig akadt munkás, aki elment volna közülük. Nem csoda, ha a gazdák viszont azt kezdték híresztelni, hamarosan, hogy a Kommunisták Párt arra biztatja a szegény parasztságot, hogy ne dolgozzanak, majd a télen, ha nem lenne valakinek búzája, szétosztják azét, akinek lesz.

Szétfolyó, semmi megfoghatót nem tartalmazó dolgok ezek így elmondva, de ilyen szétfolyó maga a falu is. A tisztviselőréteg, meg általában a falu értelmisége még nem alkalmas, hogy tájékoztatójuk legyen. Csaknem mind a Szociáldemokrata Pártban vannak, de hallani sem akarnak a marxizmusról. Mint másutt, itt is azért mentek csak oda, olyan okoskodással, hogy ez régi párt, a háború előtt is megvolt. Nem lesz tehát bajuk akkor sem, *„ha netalán változna a belyzet”*.

Az *ifjúság* helyzete még tisztázatlanabb. Ha a múltat nézzük, azt találjuk, hogy élénk volt, különösen az utóbbi évtizedben a Kalot működése. A jobboldali szervezkedésből is sok ifjú kivette részét Kunágotán. Aki pedig ezen csodálkozik, annak azt kell mondanunk, hogy ez természetes és nem is nagyon lehet fölróni az ifjúságnak. Úgy látszott akkor, hogy ez a forradalmiság.

Mindez így volt Kunágotán is. Ez folyt a Kalot-ban s ez folyt mindenfelé. Talán még kivételnek említhetem, hogy volt itt mégis egy szűkebb kis csoportja az ifjúságnak, amelyik a népi írók csoportjához keresett kapcsolatot. A Választ, Szabad Szót, Veres Pétert olvasták, Somogyi Imre Kertmagyarországot és a dán szövetkezeteket tárgyalták összejöveteleiken és Darvas József: Szakadék című drámáját adták elő, de ezek nagy része szétszóródott. Népi kollégiumokban stb. helyezkedtek el. A Kalot megkezdte működését a fölszabadulás után is, de csak rövid ideig működhetett. Jelenleg csak párt-ifjúsági szervezetek vannak, de megfelelő vezetők nélkül.

A volt Kalot ifjak egyik értelmesebbjével beszéltem az ifjúság kérdéseiről s az elmondottak ellenére úgy látszik, jó vezetők rá tudták vinni őket is az építő helyes útra. A régi világ kétségtelenül hitelét veszítette előttük, de azt mondják, hogy nincs aki jobbat adjon. Arra a kérdésemre, hogy milyen irányban képzelik el a jobbat, G. L., akit említettem, azt felelte, hogy valahogy úgy képzelik el, ahogy régen volt, csak nyilasság nélkül és a földreformot érvényben hagyva.

Úgy hiszem, sok magyarázat nem kell ehhez. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi ismeretek legelemibb dolgaival sincsenek tisztában. És hogyan lehetne segíteni rajta? Kik segítenének rajta? Sem erőszak, sem a pártok propagandái nem hathatnak. Azt hinné az ember, hogy ha valakinek az igazságot mondja, úgy ahogy azt valóban érzi, hát az már elég meggyőző erejű lesz. Azt gondolná az ember, hogy ha észokokkal meggyőzünk valakit az igazságunkról, hát az majd követni is fog. Óriási tévedés. Nem segít sem erőszak, sem ékesszólás: meggyőzni csak az élmény ereje tud igazán s ennek az ifjúságnak sincsenek demokratikus élményei. Ehhez még hosszú évek kellenek és olyan demokratikus nevelők, akik meg tudják nyerni a bizalmukat.

d) Presztízskérdés az új társadalomban

A tekintélyt, a presztízst a múltban a föld vagy a középosztályhoz tartozás jelentette. Ma a tekintélykérdésnek ez a rendje fölborult s éppen azok, akiknek a múltban megvolt az ilyen értelemben vett tekintélyük, úton útfélen azt emlegetik, hogy „a dologkerülők, senkik, a söpredék került fölül”. És ezért egyenesen a Kommunista Pártot, (néhol a Parasztpártot is) teszik felelőssé. Könnyű ebből meglátni honnan fúj a szél, de tény, hogy a presztízskérdésért komoly harcok dúlnak. Jellemző eset volt a bíróválasztás. Mint ahogy az ismertetett pártviszonyok alapján várható is, Kommunista Pártból választottak s a párt szegény kisembert küldött be. A községi bíróságot azonban eddig úgyszólván tiszteletbeli állásnak tekintették s olyan nagygazdák kerültek oda, akik tekintélykérdésnek vették csupán s kevés kivétellel úgy viselkedtek. Komoly problémát okozott hát most, hogy miből fog megélni a bíró, ha szegény és nem tudja maga munkálni a földjét. Meg is szavaztak több fizetést, de még így is nagy veszteséget jelent anyagilag a bíróság.

És mégis vállalják. Természetes tehát, hogy községi bírónak lenni s általában közösségi tisztséget viselni ma is csábító, de eljutottak mégis oda, hogy ezeknek a tisztségeknek viselőitől komoly munkát is követelnek. Gyakran tévesen ítélik meg a feladatát, gyakran nem odavaló személyt jelölnek, de efelé igyekeznek.

Igen örvendetes jelenség, hogy ezek mellett csupán a nagyobb tudás biztosíthat presztízst. Azt hallgatják szívesen, akiről érzik, hogy csakugyan többet, sokat tud és tudását a nép fölemelése érdekében igyekszik érvényesíteni. Tisztulási folyamat indul meg ezen a téren, amely remélhetőleg a közéleti tisztasághoz vezet.

A jövő vezetői már azokból kerülnek ki bizonyára nagyobb százalékban, akik szolgáltak s szolgálni tudnak a népnek s különösen az egyes falvak életének vizsgálatánál tűnik ki, hogy ma még szegények vagyunk ilyen emberekben. A földreform, az iskola-reform olyan lehetőségeket teremtett, amikhez most már csak ezekre az emberekre van szükség s meg fog szűnni a tanácstalanság.

És honnan várhatjuk ezeket az embereket? Importálni nem lehet őket. Mindenütt a társadalomnak magának kell kitermelnie. Ma már a falu parasztjai is érzik ezt. Tudják, hogy nem várhatnak csodát. Rájuk bízott saját sorsuk vezetése és ma már vállalják is ezt öntudatosan sokfelé. A falu népe, a paraszt sohasem volt szabad, nem csoda, ha nem tudja még elég okosan használni a szabadságát. Nem volt rábízva életének irányítása, nem csoda, ha nehezen jön bele, de ahogy a földet felosztotta, ahogy sajátmagára hagyva is rendet teremtett a háború zűrzavara után, bizonyos, hogy hamar leveti a gyakorlatlanságot s megtalálja a fejlődés útját.

EGY VIHARSARKI FALU SORSA
ÉS ÚTJA A FELSZABADULÁS UTÁN

1983

BEVEZETŐ

1944. december 11-én, több mint háromszáz kilométernyi gyaloglás után értem haza Kunágotára. Erről a tizenegy napi gyaloglásról a dunántúli Nagyberkiből akkor, amikor nemcsak az előrenyomuló szovjet frontvonalon kellett túljutnom csanádapácai vasutas barátommal, aki egyedül merete vállalni velem ezt az utat a több, mint negyven ott összetömörült katonaszökevény közül, – erről a tizenegy napról külön kellene írni. Itt csak megemlíthetem, hogy bizony elég sok zavaros képzet keletkezett bennem: Mi lehet ott-hon? Mit találok az átvonuló hadak, esetleg ott dúló csaták után? Ebből ugyan a kanyargósan hazafelé vivő utam mentén csak néhány kilótt tank, legázolt kukoricatábla, s a harckocsik által mélyen bevágott keserves utak tanúskodtak, de elég sok, még temetetlen, vagy éppen harckocsik által széttiport holttestet is láttunk, különösen Pécsvárad környékén.

Fekete varjak károgtak, felhőztek falum határában is, mikor végre befordultam a Kunágota–Dombegyháza, –, Battonya–Árad felé vezető országútra, nem csoda, hogy megtorpantam, tán meg is szédültem egy kicsit, majd félve álltam meg az első faluszéli háznál is, de nem mozdult semmi.

Bekopogjak? A fehérre meszelt ház falán szénrajz: sarló, kalapács. Ezzel a sokat jelentő rajzzal gyakran találkoztunk útközben a házak falán, vagy a deszkakerítéseken, de most még ez a forradalmi jelkép sem tudta igazán kitépni belőlem a félelmet. Csak mikor az emberek barátságos köszöntését fogadtam, s a feleségem is szaladt felém az utcánkhoz érve, akkor tudtam felfogni, hogy *otthon* vagyok.

Otthon... A feleségem hosszan és lelkendezve mesélte az eseményeket, de bennem akkor csak néhány kép ragadt meg kitörölhetetlenül: az, hogy a szovjet csapatok olyan gyorsan jöttek Battonya felől, hogy a németek nem tudtak ide csapatokat küldeni, tehát azok nem pusztíthattak, s a magyar katonaság egységei (ezek is kevesen voltak), gyorsan elhagyták a falut, s csak a távoli uradalmi kastélyokból lövöldöztek egy-két napig. Azután csend lett.

– S a csendőrség? – kérdeztem egy kis meglepetéssel.

– Ó, a csendőrség! Azok menekültek innen először. Igaz, kihirdették, hogy ki kell üríteni a falut, mindenki menjen nyugatra a Dunántúlra, ott biztonságban lesznek. A Duna vonalát egy bolsi sem lépi át. Volt is, aki menekült. Vitték a község irattárát, Menekültek a papok, jegyzők a nagyobb gazdák kocsiján. Még a tanítók közül is sokan elvesztették a fejüket: mentek az igazgatóval az élen.

Természetesen hívták a feleségemet is. Határozottan tiltakozott.

– Hova menjek? Mi itt maradunk, itt van mindenünk, mi itt vagyunk otthon, s a férjem is itt fog keresni – amire aztán irigykedő kézlegyintés volt a válasz.

– Persze, persze... hiszen most a ti világotok jön, a kommunista világ. De azért az még nem biztos. Mi lesz, ha visszajönnek a németek?

Ez a félelem ott élt a falu lakosságának többségében még akkor is, amikor én hazahoztam. Sőt 1945 január elején is, amikor a parasztifjakkal megalakítottuk a MADISZ-szervezetet, s az ünnepélyes alakuló gyűlésen az elég szép számú fiatalság előtt a háború-

ról, s a fasizmus végső bukásáról és arról a nagy feladatról beszéltem, ami a haladó magyar ifjúságra is vár.

Mindez, amit eddig leírtam bizonyára önvallomásként hat, de jól átgondolva úgy látom, hogy bár a falu felszabadulás utáni életéről, fejlődéséről, gondjairól, elért eredményeiről, mai helyzetéről akarok beszámolni szociográfiai megközelítéssel, a közvetlen élményeket, a múltat sem mellőzhetem, különben sem a változások, sem a feladatok, sem a lehetőségek nem mutathatók meg a maguk valóságában, pedig ez az, amire leginkább szükségünk van. Nem véletlen, hogy az utóbbi két évtizedben, különösen pedig a hetvenes évek elejétől, annyira megnőtt az érdeklődés a történelmi, s a helytörténeti írások iránt, nem véletlen, hogy annyira népszerűkké váltak a *Tények és tanúk* sorozat egyes darabjai és természetesen a *Magyarország felfedezése* – sorozat is.

1945 telére emlékezve úgy tűnik, hogy különös, szinte abszurd helyzet keletkezett a felszabadított területeken, s így Kunágótán is, hiszen – mint a mesékben – egycsapásra változott meg minden. Természetesen nem maguk az emberek változtak meg máról-holnapra. A későbbiekben nem kis keserűséggel tapinthatuk milyen nehéz, milyen keserves dolog átformálni az emberek tudatát, érzelmi és egyéb kötődéseiket. Azt azonban egycsapásra mindenki érezte, hogy a kerék nagyot fordult. Politikai szemszögből nézve: aki eddig megbújt, üldözött „baloldali”-nak számított, azt most egyszerre előtérbe került. Mindenki várta: vajon most mi lesz? Kik veszik kezükbe az irányítást és hogyan? Nem lesz-e nagy felfordulás, megtorlás, fejetlenség? Ez annál inkább félelmet kelthetett, mert a harmincas években elég nagyra nőtt itt a szegény-gazdag ellentét, hiszen a falu települése is úgy alakult, hogy az első világháború után létrejött az úgynevezett „újtelep”, amely hat új utcát jelentett a falu délnyugati részén, a szegények, az agrárproletárok telepe volt. Senki sem csodálkozott volna hát, ha most hirtelen minden felborul. De nem ez történt, illetve az ellentétek, harcok csak a későbbi években bontakoztak ki. S ennek a magyarázatát, majd a kibontakozás menetét a múltban, illetve a jelen, múlt és jövő folyamataiban kell keresnünk Kunágota esetében csakúgy, mint általában más községek, vidékek mai életének kutatásánál.

Érthető ezek alapján, hogy a harmincas évek nagy falukutató mozgalma és rendkívül nagy hatása *Magyarország felfedezése* sorozatnál mintegy iránymutatóként éled újra napjainkban. Természetesen mások a körülmények. Szabó Zoltán: *A tardi helyzet, a Cifra nyomorúság*, Kovács Imre: *Néma forradalom*, Illyés Gyula: *A puszták népe*, Erdei Ferenc: *Futóhomok* és nem utolsósorban Féja Géza: *Viharsarok* című könyve és sok-sok szociográfiai tanulmány célja volt, hogy a meztelen igazság feltárásával felfedje az uralkodó rendszer bűneit, hirdesse annak tarthatatlanságát, míg ma a valóság feltárása a szocializmus továbbépítéséhez nyújthat segítséget. A rokonság ennek ellenére nyilvánvaló, és módszer tekintetében is sokat tanulhatunk abból. A legfőbb változás, hogy ellentétben a harmincas évek mozgalmaival, ma hivatalos szervek nem üldözik, hanem segítik ezt a munkát. Alaposan megváltozott a fejlődés iránya, s mint ahogy Erdei Ferenc megállapítja az 1971-ben megjelent *Város és vidék*e című, úttörőnek tekinthető kötete előszavában, „korunk mindent összesűrítő jelensége a városok növekedése és a városiasodás kiterjedése, egyszóval az urbanizáció.”

Hogy nálunk a felszabadulás utáni társadalmi és politikai változások hatására hogyan indult meg és hol tart napjainkban ez a folyamat, annak vizsgálata nem, vagy csak kis részben tartozik mostani feladataim közé. Egy falu szociográfiai felmérése keretén belül aligha volna megvilágítható, de a mozgalom, a mobilitás sok olyan vonatkozására ki kell térnem, amelyek már nemcsak helyi problémák. Egyébként meggyőződésem, hogy egy olyan sajátos körülmények között keletkezett és fejlődő (avagy éppen visszafejlődő) község példája, mint Kunágótáé – éppen mert túlmutat, avagy mást is mutat, mint ami a falvak fejlődésére, helyzetére általában érvényes – szociográfiai képe nagyon tanulságos lehet országos viszonylatban is.

Szinte önként következik az eddig elmondottakból, hogy elsősorban nem történeti szempontok vezérelnek, nem is statisztikai táblázatokba foglalható dokumentációs kimutatásokra törekszem, hanem a falu jelene és jövője szempontjából legfontosabb összefüggések felkutatása, elemzése a legfőbb célom. Ezt segíti elő az is, hogy Kunágota a szülőfalum, amelynek múltjáról a falukutató mozgalom idején egyszer már írtam, s amelyet nem a kívülről érdeklődésével vizsgálok, hanem azzal a belső, belülről fakadó együttérzéssel, amely lényegében ma is odaköt.

TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI VÁLTOZÁSOK A FELSZABADULÁS UTÁN

A felszabadulás napja, 1944. október 1-én történt, de tulajdonképpen korántsem köthető egyetlen naphoz. Részben azért, mert előbb napokon keresztül álltak egymással szemben a szovjet és a magyar csapatok. A magyarok a nyugati szélen (a házaktól szerencsére távolabb) a szovjet csapatok pedig kelet felől álltak meg a település határán. Szemmel láthatólag azt várták, hogy a magyar hadsereg harc nélkül visszavonul, hiszen az erőviszonyok nagyon is egyenlőtlenek voltak. S ez valóban így is történt. Lövöldözések, kisebb csatározások voltak csupán, így nagyobb pusztulás nem történt. Nem köthető azonban a felszabadulás egyetlen időponthoz azért sem, mert Kunágota lakossága nem érezte meg igazán a fasiszta uralom barbárságát. Németek itt nem voltak, a helybeli nyilasok viszonylag csak fenyegetőztek. A zsidók elhurcolása ugyan nagy megdöbbenést keltett, sok kunágotai fiatal volt a frontokon, de az igazság az, hogy a szovjetektől is félték.

Én katona voltam még ekkor, illetve sebesültként figyeltem az eseményeket Budapesten, s vártam valami lehetőséget, hogy átjuthassak a fronton. Ez, mint ahogy a bekezdésben már említettem, csak december elején sikerült, s amikor hazaértem még igen élénken éltek az emberekben az itt folyó, bár kisebb harcok élményei. A csendőrök ugyan kiadták a parancsot, hogy ki kell üríteni a falut, de talán még utolsót sem perdült a dob, amelynek szavára menekülni kellett volna, amikor a csendőrök kocsira rakodva elszáguultak. A kiürítésből természetesen semmi sem lett, de a szovjetek rémtetteit hirdető plakátoknak, s az újságok és nyilasok eszeveszett propagandájának mégis csak volt hatása. A tisztviselők, papok, tanítók egy része, s jónéhány megrémített gazdaember ko-

csira pakolt, s elindultak családjukkal Orosháza felé, de elég hamar megérezték milyen céltalan, kilátástalan a menekülés, így kevés kivétellel vissza is jöttek. Sok nehézséggel járt ez, mert szembetalálkoztak az előrenyomuló szovjet csapatok autóival, tankjaival, a menetelő katonákkal, s le kellett térni az útról, s előfordult, hogy néhány szép lovat kifogtak a katonák a kocsi elől s lesoványodott gebéket kaptak helyettük.

Nagy riadalmat okozott az is, hogy – felvonulási út lévén – esténként néha több ezer szovjet katonát szállásoltak el a házaknál. A tiszték ugyan igyekeztek meggátolni minden erőszakoskodást, de kisebb atrocitások azért történtek. A feleségem meg is említette ezt az egyik szovjet tisztnek, aki tudott németül, és – amint kiderült – Moszkva melletti iskolában volt pedagógus, dehát mit tehetett. Sajnálkozva mutatta, hogy ez elkerülhetetlen. – Vojna, vojna! – próbálta magyarázni – s ha arra gondolunk, hogy ezek a frontkatonák évek óta szenvedték a háború borzalmait, s családjuk otthon talán hiába várja őket, valóban nem várhatták hogy csupa megnyugtató jámborsággal vonuljanak végig a falun, üldözni a menekülő fasisztákat. De a kezdeti szorongás, félelem nem sokáig tartott, mert a szovjet parancsnok, aki kezébe vette a falu rendjének megteremtését a községi bírót, az egyik segédjegyzőt és a gyorsan megszervezett ideiglenes rendőrség segítségével csakugyan megnyugtatta a kedélyeket. Már a második héten hívatta a feleségemet, hogy mint ottmaradt tanítónő intézkedjen.

– Az iskolákat meg kell nyitni – adta ki a rendelkezést. – A tanítás nem szünetelhet tovább.

Katonákat küldött a tantermek rendbehozatalára, mert – mi tagadás, a szovjet hadsereg megérkezése előtti zavaros napokban a kunágotai nép között is akadtak fosztogatók, rombolók, akik minden elhagyatottnak tűnő helyről elhordtak, amit csak tudtak. De a rend pár nap alatt mégis helyreállt ezen a téren is. Az elmenekült földbirtokosok kastélyaiban bőségesen volt fa és szén. Ebből nemcsak az iskoláknak, hanem a pedagógusoknak és az otthonmaradt tisztviselőknek is juttatott a szovjet parancsnok. A harmadik héten a bírót (sztarosztát) vette elő:

– Mért vannak zárva a templomok? – kérdezte szigorúan. – Minden pap elmenekült?

S másnap már megkondultak a harangok.

Ettől függetlenül azonban, mégis nagy megpróbáltatás volt ez az átmeneti időszak. A kukorica, cukorrépa és cirok nagy része kint maradt a földeken. A kereskedelem természetesen megbénult és kevés volt a kocsi és ló, hiszen ott voltak a nyolc nagybirtokos földjei is betakarítatlanul, a jószágállományt (ló, szarvasmarha, sőt sertés) mintha a föld nyelte volna el. Érthető a cselédség felszabadult dühe is, amellyel nekiesetek a kastélyoknak. (Erről azonban külön kell még szólnunk) – Az orosz parancsnok, s a megmaradt csonka elöljáróság egyre sürgette a termények betakarítását és az őszi búza vetését, még valamennyi lovat is adtak a rászorulóknak, de már látszott, hogy a betakarítás egy része és a föld megmunkálása, az új élet megindulása tavaszra marad, hiszen a Dunántúlon még dörögtek a fegyverek, s az emberek többsége nem tudta igazán átérezni mi is történt. Mindenesetre a Kommunista Párt helyi szervezete napokon belül megalakult, létrejött egy ideiglenes rendőrség is, az élet újraindulásának megvolt

minden lehetősége. Sokan sejtették ugyan eddig is, hogy vannak itt kommunisták, teljes illegálisban (Ezt a csendőrség is csak sejtette a harmincas években), s ez meggyorsította a szervezkedést. Már 1944 decemberben megalakult a Párt a Vajda pusztán üresen maradt kastélyában. Kiss Géza, majd Baka Károly voltak az első titkárok. Elnöknek Tóth Gergelyt, egy néhány holdas kisparasztot választottak, de hosszú évekig nagy befolyása volt a Párt működésére Szántó Ferencnek, aki még az orosz fogságban lett kommunistává. A Párt tagsága elsősorban a volt uradalmi cselédségből szerveződött, de jelentőségét már ekkor mindenki érezte.

AZ ÚJ REND KIALAKULÁSA

Mai szemmel nézve könnyebbnek tűnik már a mérlegelés, a helyzet megítélése, ha azonban jobban belegondolunk, ha szem előtt tartjuk, hogy a városi munkásmozgalmaktól teljesen elzárt alföldi faluról van szó (még akkor is, ha az a falu a Viharsarok területén volt), s hogy úgyszólván 180 fokos fordulatot kellett végrehajtani, könnyen beláthatjuk, hogy ez a fordulat csak külső irányítással – de természetesen a belső erők segítségével – történhetett meg. Az emberek szemléletét, az évtizedek, évszázadok beidegződését nem lehetett máról holnapra megváltoztatni. Nemcsak a kisbirtokosok, hanem a proletárparasztok előtt is csak egy lebegett: a föld. Annak a hírnek, amit egyébként a Kommunista Párt és a szintén hamar létrehozott Nemzeti Parasztpárt tagjai szerte hirdettek, hogy most már mindenki földet kap, természetesen a szegényparasztok örültek, de kételkedve fogadták, a gazdák egy része pedig azt suttogetta, hogy „Vigyázzatok mert visszajöhetnek még az urak!”. S még valamit figyelembe kell venni a kunágotai nép általános hangulatának vizsgálatakor. Azt nevezetesen, hogy itt a háború legdühödtebb hónapjaiban sem volt nyoma a nélkülözésnek. A hentesek ugyan gyakran becsuktak, tehát – ahogy ott mondták – „széki” húst nem igen lehetett kapni, de teli voltak az udvarok baromfival. Csirkét, tyúkot vágtak, kacsát, libát tömtek, disznót hízaltak (ha kellett feketén vágtak), s az 1940-es vizes év után bőtermő esztendők következtek. Nem ismerték a városi nyomorúságot, éhséget, amit elszenvedtek Budapesten és más vidékeken. Érthető, hogy nem érezték azt a felszabadulást, amit Darvas József: *Város az ingoványon*, című könyve, vagy Nagy Lajos *Pincenapló*-ja, és sok más könyv tükröz. Így a földreform megindulásáig inkább a bizonytalanság, szorongás lett úrrá rajtuk.

Mindez sok mindenre fényt vethet, mégis a változás lényegének bemutatásához, a kunágotai és más hasonló vidék parasztjai új életének, a változások helyes megítéléséhez mélyebb párhuzamot kell vonnunk a múlttal.

AZ ÚJ GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI ÉLET FEJLŐDÉSE KUNÁGOTÁN

A felszabadulás és a földosztás merőben új helyzetet teremtett Kunágotán is. A harmincas évek lázas, forrongó gazdasági életére, a kiútkeresésre gondolva azt hihetnénk,

hogy itt pezsgő, újat kereső élet indul. A kedvező jelek mellett azonban – az országos gondokat nem tekintve is – sok volt itt is a hátrahúzó erő. Sőt az eleinte kedvezőnek tűnő körülmények, például a kedvező földrajzi fekvés, a vezetés hibái, tévedései, egyes esetekben a rossz személyi kiválasztás, később váratlan és már kivédhetetlen hátrányos helyzeteket teremtett. – Ezek kiderítése és megfelelő következtetések levonása azonban ismét aprólékosabb, lépésről-lépésre menő vizsgálódást kíván gazdasági, társadalmi és kulturális téren egyaránt.

TERMELÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS A SZÖVETKEZETI KÉRDÉS

A földbirtokmegoszlás Kunágótán a földreform után a következő volt:

Terjedelem kat. holdban	A birtok száma	Összesen kat. hold
0-5	887	5250
5-20	745	4395
20-50	42	1170
50-100	11	1265
Összesen: 1685		12080

Bátran mondható ez a megoszlás – az akkori szempontokat tekintve – egészségesnek. Helyi okokból persze rengeteg keserűséget, izgalmat, irigységet, ellenségeskedést szült, de általánosságban véve a célját maradéktalanul elérte: földhöz jutott a nincstelen parasztság, meg volt az alapja a további fejlődésnek. Közhely viszont s előbb már említettem, mennyire félt akkor a parasztság a kolhoztól. Így volt ez Kunágótán is, és ez szinte megbénította kezdeményező, kísérletező kedvüket, készségüket, aminek pedig már a harmincas években tanúi lehettünk. Nekirugaszkodás helyett ragaszkodtak hát a régi kitaposott utakhoz. Másrészt éppen az újítás, a kísérletezés gondolatától való állandó visszarettenés mutatja, hogy mennyire érezték, hogy szükség lenne rá. A szövetkezeti kérdést egyelőre föl sem lehetett vetni. Pedig nemcsak érezték, bennsejűkben tudták is, hogy ez be fog következni. Ezt a belső érzést a szövetkezetek elleni külső tiltakozással igyekeztek ellensúlyozni. Emlékszem egy parasztpárti nagygyűlésre, milyen felhördülés támadt amikor valaki a tömeg közül bekiáltotta a szónok beszédébe, hogy szövetkezetet kell létesíteni... Kénytelenek voltak még az MKP ottani vezetői is bizonygatni, hogy ilyesmiről egyelőre szó sincs. A földjét mindenki úgy műveli, ahogy tudja. Azért kapta.

Megnyugodtak? Bizonyos, hogy nem, s hogy ez is hozzájárult a falu gazdasági fejlődésének megtorpanásához. Elég egy pillantást vetnünk a lakosság százalékos megoszlására, hogy lássuk, mennyire döntő volt a parasztság (az újonnan földhözjuttatottak) hangulata. Íme a megoszlás: földműveléssel foglalkozók 97%, iparosok, kereskedők 1%, tisztviselő és egyéb 2%.

Ez a megoszlás önmagában is indokolja, hogy megkíséreljem bővebben vizsgálni az akkori parasztság (benne a kunágotai parasztság) gondolkodását, érzelmi világát.

A parasztember általában megadással tűrte a munkával járó csalódásokat, szenvedéseket, nélkülözéseket. Nem lázadozott a rossz termés miatt. A jégverést, a szárazságot isten büntetésének tekintette. Legfőljebb imádkozott, könyörgött hozzá, hogy elkerülje a nagyobb csapást. Kunágotával kapcsolatban azért is el kell mondani, mert ott például a pünkösdi ünnepe hármás ünnep volt: valamikor ugyanis a pünkösdvásárnap utáni hétfőn az egész határt teljesen elverte a jég, s az egész falu megfogadta, hogy az isten haragját kiengesztelendő, Kunágotán külön engesztelő üneppé avatják a pünkösdi utáni napot a keddet is. És ezt az ünnepet még a felszabadulás után is sokáig megtartották.

Csodálatos, mennyire nem akart szembeszállni a parasztember az éggel, a természet mostohaságával. „Alázatosak vagyunk a természettel?” teszi fel a kérdést a parasztok nevében Erdei Ferenc is – majd így folytatja: „A magunk ügyefogyott módján termelünk a társadalom számára? Végeszakadatlan munkában töltjük életünket? Mind ez együtt és egyetlen feladatként ismeretes előttünk: betöltjük a törvényt, amelyet érvényesnek ismerünk. Természetiek vagyunk? Sohasem döntöttünk efelől, hiszen módunkban sem volt soha, hogy másfajta életről szerezzünk tudomást.” (Erdei Ferenc: *Parasztok*, Akadémiai Kiadó, 1973, 23. 1.)

Ez az évszázadoktól örökölt beidegzettség természetesen nem is változhatott meg a felszabadulással sem egycsapásra. „Legfőbb gazda az isten” – mondogatták gyakran. Ezért ezen a ponton a termelés kérdésénél nehéz volt feléje közeledni, nehéz volt őket bármilyen megmozdulásra bírni. A szabadság gondolata náluk abban nyilvánult meg elsősorban, hogy a földön, amelyik az övé, azt termel, amit akar, és úgy termel, ahogy jónak látja. Kora reggeltől késő estig robotol a szükség kényszerítő hatása alatt (ő azt hiszi, hogy saját akaratából) s nem tudja elviselni a gondolatot, hogy valami más, valaki más írja elő mit mikor és hogyan csináljon azon a földön. A cselédsorsot érezné benne.

Ilyen volt a parasztmentalitás Kunágotán még a felszabadulás utáni első években is. Pedig kétségtelen, hogy az eszmélés már a harmincas években megindult, mégpedig az említett menekülés formájában. Soha olyan tanulási láz nem volt tapasztalható Kunágotán, mint a két világháború közt. A tehetősebb gazdák középiskolába, sőt az egyetemre küldték gyerekeiket. Idéztem már, hogy Féja Gézának is feltűnt ez, amikor a *Vibarsarok* című könyvéhez adatokat gyűjtött Kunágotán, s ez a tanulási láz egészen a háború végéig, a felszabadulásig fokozódott. Jómagam például, mint állástalan tanító (kommunista gyanús lévén, állást még egyháznál sem kaphattam) 1938-tól állandóan 25–35 tanulót készítettem föl polgári iskolai, vagy gimnáziumi magántanulói vizsgákra, s tudom, hogy rajtam kívül, ha nem is ennyit, de mások is vállaltak magántanítványokat. Szívesen mentek volna az emberek (többen mentek is) házmesternek, vagy munkásnak, ha mód lett volna rá, ha nem lett volna olyan nagy mindenütt a munkanélküliség.

Hadd idézzek ehhez a Móricz Zsigmond által szerkesztett *Kelet Népe*-be *A parasztsors felszámolása* című cikkem egy kis bekezdését: – „Ma két féle parasztembert láthatunk. Az egyik tudatára ébredve, hogy a parasztsors nem valami Istentől rendelt állapot, ami ellen nem lehetne szólni, amit alázatos szívvel haláláig viselni kell annak, akire ráme-

tett, magában föllázad ellene. De mivel kiutat mégsem talál, s a bizonytalan kimenetelű városba-költözés helyett jobbnak látja egyelőre: maradni. Reménytelen jövőjéért azzal vesz magának elégtételt, hogy dacosan, büszkén hangoztatja, hogy ő igenis paraszt és az is marad, mert parasztnak lenni nem szégyen. – A másik csoport már mindenáron menekülni igyekszik paraszt sorsától. Mindent jobbnak, méltóbbnak lát annál, még a városi proletársorsot is. E két csoport látszólag ellentétben van egymással, pedig valójában egyik sem igazán paraszt már.” (Kelet Népe, 1940. febr. 1.)

Nem volt más a kunágotai parasztság zömének közérzete, életszemlélete 1946–47-ben sem, bár ez nem jelenti azt, hogy ne ragaszkodtak volna körömszakadtáig a kapott földekhez. De éppen ez az, ami leginkább megnehezítette a termelőségvetkezetek szervezését. Igaz, átmenetileg pozitív szerepet játszott később, az 56-os ellenforradalom idején. A „földet vissza nem adunk” akkor igazi hatóerővé vált. Egyelőre azonban maradjunk még a negyvenes évek utolsó esztendeinél.

A gazdasági fejlődés, ha nem is a kívánt mértékben, megindult. A földeket mindinkább megművelték, elvetették a búzát, kukoricát, tovább folyt a cirok, cukorrépa és a kender termelése. Történt azonban egy-két alapvető változás a falu életében. Így elsősorban a villanyvilágítás bevezetése. Ennek azért is különleges jelentősége volt, mert a felszabadulás előtt tíz-tizenöt évig egyik fő törekvése volt ez a falu lakosságának, különösen a tehetősebb gazdáknak. Úgyes vállalkozók meg is szimatolták ezt, s kétszer is akciót indítottak, mert jó üzleti vállalkozásnak vélték. Első alkalommal – még a harmincas évek elején – nem sikerült elég aláírást szereznik, de nem nyugodtak bele. A harmincas évek végén jelentkezett egy ügyesnek tűnő üzletember, aki – a hatóság tudtán kívül persze – nemcsak aláírást, hanem egyúttal előleget is szedett össze, amivel aztán nyomtalanul eltűnt. (Ez egyébként hasonló eset ahhoz, ami a húszas években is történt Kunágotán. Egy alkalommal - még diákkoromban - Mezőkovácsházára mentünk édesapámmal. Szerettem az ilyen kocsikázásokat, szívesen vállaltam, hogy megyek és őrzöm a lovakat míg az édesapám hivatalos ügyeit intézi. Ekkor elárulta, hogy egy bizonyos – magát Mareczkinek nevező szélhámos több mázsa búzát vitt el tőle és még jónéhány gazdától azzal, hogy magasabb árat fizet érte. A szerződés egy bizonyos cég nevében szabályosnak látszott. Mareczki a búzát összeszedte, aztán nem adott többé életjelt magáról. Mareczki persze más községben is járt, mint ahogy ez a járásnál kiderült, de olyan cég nem létezett, s rendőrség is hiába nyomozott utána.)

Nem csoda, hogy a villany bevezetésének hírére eleinte bizalmatlanul fogadták, csak amikor látták a szaporodó villanypóznákat, s a villanykörték fényét a vállalkozóbb szellemű, s a népi demokráciában jobban hívő emberek házában, akkor sietett mindenki befizetni a bevezetés költségeit.

Valójában tehát 1949-ig, a fordulat évéig a kunágotai falusi élet, a termelés a megszokott mederbe terelődött. (A kulturális és politikai változásokról később lesz szó) Kezdték megszokni az új rendet. Megszokták azt is, hogy a kommunisták tüntetően elvtársnak szólították egymást és „szabadság!”-gal köszöntek mindenkinek. 1941-től 1949-ig a lakosság lélekszáma alig változott. 1941-ben 6426 személyt, 1949-ben 6390-et mutattak ki. Ebből még alig-alig lehet csökkenési tendenciára következtetni, hiszen bi-

zonyos mértékben érthető volt az elvándorlás. Főleg a fiataloknak kerekedett kedvük a városba költözéshez, és főleg Szeged egyik városrészében kezdtek gyülekezni a kunágotaiak. De ismétlem, ez még senkinek sem tűnt fel.

A RÁKOSI-KORSZAK ÉS AZ ELSŐ TÉESZESÍTÉS HATÁSA KUNÁGOTÁN

A földhözjuttatottak körében már a felszabadulás első éveiben megindult az agitáció, a termelészövetkezet megalakítására. Ennek oka elsősorban az volt, hogy ezek a parasztproletárok alig-alig tudták megművelni a kapott földet. Kénytelenek voltak gyakran a régi gazdákhöz fordulni, hogy fölszántsák-vessék a földjüket, s cserébe napszámos munkát vállaltak náluk, s ez ellen, mint már láttuk, sokan élesen tiltakoztak. Ezek a magukban nem boldogulók örömmel fogadták, hogy a volt Vajda-pusztán, az ott épen maradt uradalmi épületek birtokba-vételével létrejött gépállomás fölajánlotta, hogy ha termelészövetkezetet hoznak létre, nem lesz többé gondjuk a szántásra-vetésre.

Így alakult meg 1948-ban Kunágótán a Petőfi termelészövetkezet, amely így, utólag nézve inkább károsnak bizonyult. Nem segítette, inkább elijesztette azokat is, akik magukban már el-eltöprengtek a szövetkezés gondolatán.

A központi helyük a Biró-majorban bizonyára kényelmes és biztosított volt, ám – mint ahogy hamarosan kiderült – ide jórészt dolgozni nem igen akaró lumpen-parasztok (jobb nevet nemigen találhatunk számukra) tömörültek, s a faluból sokan csak azért mentek néha arra, hogy elhíreszteljék, megesz ott mindent a gaz. – S valóban, felénnyit is alig teremtek ott a jó földek mint másutt.

A téesz azonban megmaradt, mert a fordulat éve után már nemcsak a gépállomás, hanem a járás is támogatta. A falu viszont szinte kivette magát, különösen amikor egyre erőszakosabb eszközökkel próbálták belépésre bírni a földhöz juttatottakat.

Mint szerte az országban, természetesen Kunágótán is kellett készíteni kuláklisát és megkezdődtek a túlkapások is. Nemcsak a kuláklisán szereplők sorsa vált egyre nehezebbé. A terménybeszolgáltatás olyan mértéket öltött, hogy sokan a megengedett fejadagot sem tudták félretenni az újig. Reggel korán sorbaálltak kenyérért azok, akik azelőtt soha nem vásároltak pékkenyeret, hogy aki városba ment, vagy városból hazalátogatott, kenyeret vitt magával ajándékba. Ha hazalátogattam én is azt csináltam és szégyelltem az emberek szemébe nézni. Mintha hallottam volna a számonkérést, mert hiszen én is szónokoltam ott egy-két alkalommal. Hogy magyarázzam most azt, amit magam körül látok?

Az egyre nehezebb helyzet miatt most már növekedett az elköltözők száma, de a városba költözés nagyon nehéz lett volna, főképp a lakás miatt, így megnőtt azok száma, akik csak szombaton jártak haza, tehát ingyáztak. Hallottam, hogy az otthon maradt földek adóját és a beszolgáltatást sokan a városban szerzett pénzből rendezték, hogy elkerüljék a súlyosabb megtorlást. S nemcsak a parasztok, hanem az iparosok közül is többen menekültek a faluból. 1945-ben például még négy szabó és két női szabó

dolgozott a faluban. Ezek közül egy (P. M.) beadta az iparendélyt, mert nem bírt az adóval. Kertészkedett inkább, pedig fél lábú volt. V. L. Pestre járt napszámos, illetve segédmunkára. Vele többször beszélgettem otthonjártamkor, mert a szombat estét és a vasárnapot otthon töltötte. Megkérdeztem tőle, hogy miért vállalja ezt a rendkívül fáradságos nehéz munkát és utazásokat?

– Nem tehetek mást – felelte maliciózan – Valamiből élnünk kell.

– És a szabóság? – tettem fel a kérdést, – Úgy tudom neked jól ment az ipar (Gyermekkori barátom és távoli rokonom is volt az illető).

– Menne az most is. Sokan elfognak az utcán, hogy nem győzi a munkát az az egy szabó, aki itt maradt, de hát nem lehet. – Előszedte a zsebéből az adókiivetéseket és fel-szólításokat.

– Ennyit összesen nem tudnék keresni itthon a szabósággal.

– Persze, mondhatnánk, hogy G. V. mégis bírja?

– Nem tudom, ezt kérdezd meg tőle.

Ezek ellenére 1951-ig különösebb baj még nem volt. Sokat zúgolódtak, szidták az adókat, meg a Kommunista Pártot, de azért termeltek. A búzán, kukoricán kívül szorgalmasan vetették a cirkot, cukorrépat, sőt kendert is. A ciroktelep még tovább is fejlődött. Főként ezért vált szükségessé a személyszállításra is alkalmas gazdasági kisvasút építése, amelynek költségeihez természetesen hozzájárultak Kunágotán kívül azok a községek (Dombiratos, Kevermes és Lőkősháza is), amelyeket közvetlen összekötött. Ez a kisvasút éppen a falut kettészelő széles főutcán, a Rákóczi úton pőfögött végig füttyögve kora reggeltől késő estig többször is. Büszkék voltak rá? Azt hiszem igen. És főként igen olcsónak és hasznosnak találták. Igaz, hogy a személyszállító kupékat szénkályhával fűtötték, s az bizony gyakran füstölt, de ezt is szívesen elviselték a hasznáért, hiszen addig szekéren, vagy egy különös járművön, a „lóbusz”-on dőcöghettek csak reggel és este a magyarbányhegyesi vasútállomásra, ha utazni akartak. De a legfőbb feladata mégis az volt, hogy megkönnyítette a cirok, cukorrépa és a kender elszállítását. A cukorrépat és a kendert a falu északkeleti szélén hordták össze a vasút mellé, a ciroktelep mellett pedig, amely a falu délnyugati szélén volt, külön rakodó megállót építettek s itt csatolták az előre megrakott tehervagonokat.

E kis kitérő után azonban vissza kell térnünk az 1951-es évhez (a kisvasút építésére csak 52-ben került sor), mert ez az év úgyszólván fordulópontot jelentett a község életében: megalakult a *Bercsényi termelőszövetkezet*. Alapítója és első elnöke Tóth Balázs, egy mezőgazdasági főiskolát végzett fiatalember, akiben a képzettség mellett megvolt a kellő aktivitás és ambíció. Ez még nem lett volna elegendő, a helyzet azonban úgy alakult, hogy éppen a régi kispapok szánták rá magukat a szövetkezésre. Nem meggyőződésből persze, de úgy gondolták, s Tóth Balázs egyik agitációs érve is az volt, hogy ha szövetkezetet csinálnak, senki se zaklatja őket tovább.

A tanácselnök, Katona Antal, aki a régi nincstelenség, a most földhözjuttatottak körében volt rendkívül népszerű, megértő ember volt. Nem rajta múlt, hogy a túlkapásoknak itt sem lehetett elejét venni. Jól látta, hogy a volt középparasztok helyzete tartóhatatlanná vált, hiszen a faluban vagyongukat, földjüket tekintve mindössze négy való-

ban kuláknak, kizsákmányolónak tekinthető gazdag paraszt volt. Az egyik például autót vett egyetlen fiának, de a napszámosnak csak gyenge krumpli levest főzetett ebédre salátával. – Ez az egészséges étel – igyekezett megnyugtani a zúgolódókat.

Mivel azonban az akkori kormányzat szerint a kulákokat kiáltották ki a bajok, nehézségek okozójának, kulákoknak lenni kellett mindenütt, mert hiszen bajok, nehézségek bőven akadtak. Gyanús szemmel kezdték tehát számbavenni a középparasztokat is. Érthető ezek után, hogy – mivel a *Pestfi téeszbe* nem voltak hajlandók belépni – mintegy 90 kat. holdon megalakították a *Bercsényi szövetséget* 66 belépővel. A kis terület is mutatja, hogy akkor még a *Bercsényi* tagságának többsége is vagy nincstelen, vagy csak egy-két holdas kisparaszt, illetve olyanok voltak, akiknek a szüleik éltek még, a föld az ő nevükön volt, tehát nem adhatták be a közösbe. Még egy érdekességet meg kell említenem, s ez a téesz neve. Ehhez tudni kell, hogy Kunágótán a húszas évek közepétől Raffay Lajos református kántortanító vezetésével működött egy jóhírű dalárda, amelynek tagjai nagyrészt a kisgazdák jóhangú, gyakran mulató kedvű fiai voltak. Ennek a dalárdának egyik állandó műsordarabja volt a Rákóczy-kesergő Révfy Géza dalárda-feldolgozása („Hajh, Rákóczi? Bercsényi, Bezerédy...”) A dalárda ugyan a harmincas évek végétől nem működött, de a téeszbe belépők között több régi dalárda-tag volt (köztük az én bátyám is), és számukra természetes volt a Bercsényi név. Sőt bizonyos lelkesítést is jelentett a kuruc generális neve: majd mi megmutatjuk! Ha már muszáj, hát majd mi nem hagyjuk magunkat!

A TÉESZ-LOVAK PUSZTULÁSA

Ilyen előzmények után a *Bercsényi* valóban sokkal életképesebbnek bizonyult a *Pestfinél*, hiszen ott hozzáértőbb volt az elnök és a tagság is. Egyre gyorsabban gyarapodott. Bizonyítja ezt az is, hogy 1953-ban a megmaradt kimutatások szerint 88 fő 695 kat. hold földön gazdálkodott. Pedig közben olyan megrázkódtatás érte, amely az egész falut felbolygatta.

Az új belépők között már soknak több lova is volt, s azokat a rendelkezések értelmében a tehenekkel együtt magukkal kellett vinni a közösbe. A téesz területén volt ugyan még tanya is, de annyi istállót nem tudtak kialakítani, hogy a tehenek mellett, amelyeket természetesen elsősorban tartottak fontosaknak, a lovakat is el tudták volna helyezni. Arról, hogy maradjon a sajátjukként a régi helyén, szó sem lehetett. A felsőbb utasítások még azt sem engedték meg, hogy a téesz tulajdonaként gondozzák otthon. A problémát végül a legelképzhetetlenebb módon oldotta meg egy – valahonnan a felsőbb gazdasági szervektől kiadott jelszó – amelyet Kunágótán a már említett gépállomás vezetői hangoztattak erősen. T.i. azt, hogy a lovakra nincs többé szükség, a gépekkel minden munkát elvégeznek!

Tudjuk, a parasztember mindig körömszakadtáig ragaszkodott a lóhoz. A lovas gazda megjelölés már bizonyos presztizst, tekintélyt jelentett Kunágótán is. Most azonban hiába volt minden tiltakozás. A lovakat, mintegy 40–50-et ki kellett vinni télnek

idején a falu keleti szélén fekvő nagy-legelőre, s ott magukra hagyni. A visszaemlékezők szerint néhányat elvittek a hentesek levágni, kimérni, de a többség szétszéledt, sorsuk valószínűleg a pusztulás lett.

A következmény több irányban nyomon követhető. A gépállomás gépei valóban megművelték a téesz földjét, de mivel ez akkor még csak a szántást, vetést és betakarítást jelentette, és bizonyos mértékben a kukorica-kapálást, egyszerre egyoldalúvá kezdett válni a termelés. A cirokhoz, kenderhez, cukorrépához kézierő kellett volna, ezért a tagok már inkább csak a háztáji földjükön termeltek. (Később, amikor a hatvanas években csaknem mindenki téesz tag lett, ez az irányzat általánossá vált) Azonkívül Kunágotán, de úgy tudom szerte az egész Alföldön, köztes növényként termelték a babot és a takarmány-tököt. A gépi művelés ezt természetesen megszüntette. A tagok ezt is csak otthon a kertjükben, vagy a háztáji földjükön termelhették. Nagyobb kihatása például a bab termelésére ennek ekkor még nem volt, hiszen a 12080 kat. hold földből alig ezer holdnyi volt a téesz területe, s a magánkézben maradt földeken hagyományos módon termeltek. Egyelőre a ciroktermelés sem csökkent észrevehetően, sőt az egyik kunágotai gépésztechnikus fia új, a munkát nagy mértékben javító és megkönnyítő gépet talált fel a cirokmag lehúzásához (csépléséhez), de a téesz iránti bizalmatlanság ismét megnőtt.

A *Petőfi* és az 1952-ben alakult *Új Alkotmány* téesszel külön nem foglalkozom, mert nem volt jelentőségük a falu életében. Nem véletlen, hogy a szövetkezetek általánossá válásakor mind a kettő beolvadt a *Bercsényibe*. Egyelőre azonban további küzdelmek korszaka következett. Az adóztatás súlya kezdett elviselhetetlenné válni az újonnan földhöz juttatottak számára is. A tanácsháza előtti hirdetőtáblán úgyszólván hetenként írták ki, tették közszemlére azoknak a nevét, akik még nem fizették be az adót, vagy például nem vetették el a búzát, kukoricát az általuk meghirdetett időpontra. Nem vettek figyelembe semmit. Nem érdekelte őket az sem, hogy megfelelő volt-e az időjárás, vagy sem. Hiába érveltek azzal, hogy meg kell várni az esőt, mert különben rosszul kel a búza, vagy kieszik a varjak. Mivel irányított gazdálkodás folyt, rendszerint nem a tulajdonos döntötte el mennyi búzát, kukoricát, cirkot, stb akar vetni, hanem az 1950-ben megalakult tanács – illetve ők is főtebbről, a járástól kapták az utasítást. Eleinte megszegényítőnek érezték ezt a kipellengérezést, később megszokták, sőt előfordult, hogy tréfásan kérdezték a szomszédok egymást: „-Na, komám, mikor kerülünk a dicsőség-táblára?”

Kétségtelen, olyan bürokratikus, dogmatikus jelenségek voltak ezek, amelyen valóban csak tréfálkozni lehetett volna, ha nem következtek volna utána újabb adóemelések, vagy a saját maguk és családjuk megélhetésére, sőt akár a vetőmagként félretett gabona elkobzása, adóbehajtása.

A téesz – még a *Bercsényi* se – vált ezek után se vonzóvá. Érdeemes egy kis számvetést készíteni a *Bercsényi* 1953. évi helyzetéről. Ekkor – mint előbb említettem – már 88 tagja volt, s ezek 695 kat. holdon gazdálkodtak. Az álló eszközök értékét 21,483 forintra becsülték. Íme részletezve: igáskocsi 7 drb, eke 3 drb, borona 5 drb, vetőgép 4 drb.

Ez bizony nagyon szegényesnek tűnik, de vessünk egy pillantást az állatállományra

is: üsző tehén 3, ló 8, csikó 2, tinó 8, koca 8, választott malac 17, tyúk 50, liba 4, és pulyka 4 drb.

Sokkal több biztatót ez a kimutatás sem mond, pedig ekkorra már kezdték belátni, hogy a lovakat kár volt szélnek eresztetni, pusztulni hagyni, s most anyagi erejüknek megfelelően lovat vásárolni, hiszen nagyobb felfejlesztésre még a baromfityenyésztés területén sem mertek vállalkozni.

A zárszámadás szerint egy főre 350 munkanap jutott, de ezt nem pénzben, hanem nagyrészt terményben kapták meg a tagok az alábbi részletezés szerint: Munkaegységként

árpából	1 kg
kukoricából	1 kg
cukorból	0,27 kg
babból	0,13 kg
takarmányrépából	10 kg
készpénzből	3,20 Ft

Könnyen ki lehet számolni, hogy az átlagot tekintve egy főre jutott pénzben 11 200 Ft egy évre, s mivel a különböző termények nagy része nem haladta túl egy-egy család házi szükségletét, a készpénzt pótolni csak a háztáji gazdálkodás útján tudták. Ehhez természetesen hozzájárult az 1952-es nagy szárazság. Ekkor viszont már három szövetkezet is volt, mert 1952-ben, zömében szintén középparasztokból megalakult az *Új Alkotmány* szövetkezet.

Sajnos nincs pontos felmérés arról, hogy milyen hatással volt a kunágotai téeszekre a Nagy Imrének tulajdonított nevezetes program. A mostani vezetőség visszaemlékezései szerint a középparasztok a *Bercsényiből* is csaknem mind kiléptek. A 70 tagból kb 30-an. Mégis azt állapíthatjuk meg, az eltelt évek alatt a *Bercsényi* tagságának jó része megérezte a közös gazdálkodás előnyeit, mert az 1953-ban keletkezett zavar csak átmenetinek bizonyult. 1956 tavaszáig lassan 200-ra növekedett a tagok száma. Tapasztalataik alapján látták, hogy bármilyen jó is az, hogy van gépállomás, bármennyire megkönnyítette a szántást vetést és betakarítást, a lovat nem nélkülözhetik. Istállókat építettek bankhitel segítségével és a meglévő 8-hoz további lovakat vásároltak részben a nem téesz tagoktól, részben más vidékekről. A villanyt is bevezették, pedig a gazdasági központ távolsága miatt ez elég költséges volt. Kezdett föllendülni a tehenészet és a sertés-tenyésztés. 60 tehene és 200 kocája volt már a közösségnek.

Ez volt a helyzet 1956 tavaszán, s úgy tűnt, hogy mind többen kezdenek megbarátkozni a közös gazdálkodás gondolatával. – Kevésbé mondható ez el a másik két termelőszövetkezetről. A *Petőfi* téeszt továbbra is csak mesterségesen injekciózással, olcsó segélyekkel, kölcsönökkel lehetett életben tartani, az *Új Alkotmány* pedig az indulás nehézségeivel küszködött. Az 56-os ellenforradalom ugyan itt nem volt különösebben jelentős, mégis olyan fordulópontnak tekinthető, amely sok tekintetben tisztázta az erőviszonyokat, a fejlődés útját.

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT HELYI SZERVEZETÉNEK SZEREPE

A kunágotai MKP alapszervezetének a falu életének menetében betöltött szerepét röviden saját tapasztalataimra, főképpen pedig Szatmári Sándor feljegyzéseire támaszkodva vázolom, aki megszakításokkal 1963-tól 1978-ig, tehát hosszú ideig volt az alapszervezet titkára.

A párt 1944 novemberében már hivatalosan is megalakult a Vajda uradalom épen maradt kastélyában, de csakhamar a faluba tette át székhelyét, s első titkára rövid ideig Kiss Géza, majd Baka Károly lett, s elnöknek Tóth Gergelyt választották, akinek baloldalisága köztudomású volt a faluban.

December második felében meglakult a MADISZ helyi szervezete is az egyik legaktívabb parasztfű, Szabó Pál vezetésével.

A párttitkárok 1953-ig elég gyakran változtak különböző okok miatt. Szaniszló Jánost például, akit 1949-ben választottak meg és mérsékelt, higgadt magatartása, hozzáértése miatt még a népi demokrácia ellenzői is tiszteltek, az egyik dunántúli megye függetlenített párttitkárának szemelték ki és vitték el.

Az ellenforradalom Kunágotán viszonylag gyorsan véget ért, október végéig nem is igen volt hatása, de akkor a szomszédos Kevermesről elindult egy ellenforradalmi jelszavakat üvöltöző felvonulás. Először a falu szélén levő temetőbe mentek, ott ledöntötték a hősök szobrát, s szétdúlták a faluban elesett szovjet katonák sírjait. Majd a kunágotai csatlakozókkal együtt (viszonylag kevés ilyen akadt), a tanácsháza elé vonultak, s kihírdették a hangos bemondón, hogy a kommunista világnak vége, a községnek új vezetői lesznek. Az új előljáróság vezetőjéül Bodor Györgyöt jelölték, aki eddig a ciroktelepet irányította, őrá érdemes egy pár szót vesztegetni azon túl is, amit már jóval előbb a kunágotai állás nélküli értelmiséggel kapcsolatban szóltunk. Bodor György nagyon szegény napszámos szülők gyermeke volt. Az édesapja még félig vakon is eljárt fát fűrészelni és aprítani. A fiát, mint tehetséges gyermeket a róm. kat. egyház vette pártfogásába és taníttatta. Papnak szánták, de az utolsó évben otthagya a papi szemináriumot. Hazatérve így lett a ciroktelep vezetője. Egyébként nem volt erőszakos természetű ember. A 47-es választások alkalmával ugyan Barankovics-párti képviselőjelöltként lépett föl, de a sikertelenség után maradt a ciroktelepen. Most, amikor az ellenforradalmi tanács vezetője lett, kihirdette, hogy senkinek semmi bántódása nem lesz, a kommunistáknak sem, ha meghúzzák magukat. A föld ügyében majd később intézkedik, ha megkapja ehhez a felsőbb utasításokat.

Szerencsére erre sohasem kerülhetett sor. A földhözjuttatottak ugyan szorongva várták a fejleményeket, de maguk közt elhatározták, hogy a föld visszaadásáról szó sem lehet, így örömmel üdvözölték az ellenforradalom gyors bukását. Persze azt, amit országos viszonylatban olyan sokáig vitattak értelmiségi körökben, hogy ellenforradalom volt-e '56-ban, vagy forradalom, itt föl sem vetődött. Bodor György a bukás hírére gyorsan elmenekült. Egy ideig keresték, de miután sehol sem akadtak nyomára napirendre tértek fölötte. A rend megteremtése és a szellemi zűrzavar megszüntetése érdekében

előbb Gaál Dezső, majd Tarnava Rudolf függetlenített párttitkári megbízást kapott. Különösen Tarnava okos, jó intézkedései voltak jó hatással a falu lakosságára. Ő 1960-tól volt ott két évig, majd a rend helyreállítása és a teljes konszolidálódás után visszament Pestre és Szatmári Sándor lett a helyi párttitkár, most már nem függetlenített minőségben.

II. KUNÁGOTA MAI HELYZETE ÁLTALÁNOS KÉP

Egy falu életének, jelenének és jövőbe mutató tendenciáinak rendkívül sok összetevője van. Kunágotai vonatkozásban emellett tele van ellentmondásokkal. Első és fontos ellentmondás mindjárt az életszínvonal nagymértékű emelkedése, és ugyanakkor a lélekszám nagymértékű csökkenése. Íme ehhez két statisztikai adat:

A lakosság száma 1941-ben 6426 fő,

A lakosság száma 1980-ban 3766 fő

Ez azonban önmagában még talán nem is mondana olyan sokat. Ismerve a felszabadulás utáni, de különösen az ötvenes években megindult városbaözlést és azt, hogy Kunágota teljesen félreesik a vasúti közlekedéstől, ezt talán természetesnek is tarthatnánk. Csakhogy ez a csaknem 50%-os lélekszámcsökkenés mégsem sorolható az általános, mindenütt érvényesülő tendencia számlájára.

A falu lélekszámának csökkenését, s a városbaözlést általában az iparosodás gyors ütemének, a nagyvárosokban különösen megnőtt munkaerőhiánynak, a kulturális igények növekedésének szokták tulajdonítani, és természetesen a mezőgazdaság nagyarányú gépesítésének. Hogy mindezek jelentős tényezők, az bizonyos, de koránt sem elegendő. Sok olyan ellentmondásra bukkanhatunk, amelyek gondolkodásra készítetnek. Nézzünk ezek közül néhányat.

Az iparosodás, a paraszti munkától életmódtól való menekülés – láttuk – megindult már a húszas, harmincas években. Hogy ez akkor nem okozott városba özlést, annak oka az a városban is ugyanúgy meglévő nagy munkanélküliség volt. A felszabadulás utáni években ez megszűnt, ám a gyakran emlegetett „három millió koldus” földhöz jutott, életszínvonala a múlthoz viszonyítva rendkívül gyorsan emelkedett. Akik ezekben az években elhagyták a falut, inkább a helyi tényezők (személyes viszonyok, a szövetkezetektől, helyi erőszakoskodásoktól való félelem, a kereseti lehetőségek hiánya stb.) miatt tették. Kunágota lakosságának alakulása ezt igen jól mutatja, amely 1941-től 1981-ig így alakult:

1941-ben 6420 fő

1949-ben 6380 fő

1960-ban 5541 fő

1965-ben 4696 fő

1970-ben 4366 fő

1980-ban 3766 fő

1981-ben 3642 fő

Az új szövetkezeti mozgalom megindulásakor Kunágota a maga 5541 lakosával az alföldi nagyközségek közé volt sorolható. Tehát az elköltözést más tényezők okozhatták. Erre mutat a kulturális igények, életmód, lakás stb. vizsgálata is. A gépesítés ugyan valóban új helyzetet teremtett, amelynek azonban lehetett volna sokkal kedvezőbb hatása is. Igaz, hogy például Márkus István: *Nagykovács* című, rendkívül széleskörű szociográfiai kutatását feldolgozó könyvében végső következtetésként szögezi le, hogy a gépesítés mindig kevesebb munkást (parasztot) köt le, s így a mezőgazdaságban dolgozók száma tovább is csökkenni fog, s a városok szerepét ez tovább növeli a jövőben is. Nekem viszont – éppen a kunágotai tapasztalataim alapján – csaknem ellentétes a véleményem. Ezt azonban a mai általános kép kissé részletesebb vizsgálatával kifejtésével kell valóságosabbá, valószínűvé tennem.

a) *Életmód*

Az, hogy egy községben adott körülmények között hogyan élnek az emberek, milyenek az életlehetőségek, milyenek a távolabbi kilátásaik; pozitív, vagy negatív fejlődési tendenciát mutat-e, rendkívül fontos felmérési alap. Ez azonban bonyolult kérdés, így érthető, hogy például Losonczy Ágnes rendkívül bő terjedelemben (796 l.) foglalkozik ezzel *Az életmód az időben, a tárgyakban és az emberekben* című igen érdekes könyvében (Gondolat, 1977). A fogalom meghatározásához idézi Marx–Engels: *A német ideológia* című könyvének alábbi sorait: „Az a mód, ahogy az emberek létfenntartási eszközeiket termelik, mindennek fölött maguknak a készen talált és újratermelődő létfenntartási eszközöknek a tulajdonságaitól függ. A termelésnek azt a módját nem szabad pusztán úgy tekintenünk, mint az egyének létének újratermelését. Ellenkezőleg, ez már az egyének tevékenységének meghatározott módja, az ő meghatározott életmódjuk.” (Marx–Engels: *A német ideológia*, Bp. 1972, 8. l.) – S mivel Losonczy Ágnes elsősorban éppen Békés megyei tapasztalatait dolgozza fel, összehasonlítási alapnak is tekinthetjük a kunágotai helyzet vizsgálatánál. Bizonyos viszonyítási lehetőséget nyújt Békés megye más községeinek életmódjához, lehetőségeihez. Kiemeli könyvében, hogy Békés megye a mezőgazdasági termelés egyik legjelentősebb területe. „Hagyományos mezőgazdasági kultúra jellemzi. – Kedvező természetföldrajzi viszonyai, jó terméseredményei viszont elfedik azt, hogy ezek jórészt konzervatív termelési struktúrában jönnek létre”... „A termelés dinamikus mutatói szerint Békés az ország egyik legelmaradottabb megyéje.” (l: u. o)

Hogyan viszonylik ezekhez a meglehetősen elmarasztaló megállapításokhoz Kunágota termelési módja? Már említettem, hogy az ottani lakosság az ország legkülönbözőbb tájairól települt ide. Igaz, legyökerezett hagyományai nincsenek sem a népi kultúra, sem a népszokások, sem a termelési mód területén. S mivel a termelés szintje, a kereseti lehetőség az életmód legfőbb meghatározója, nekünk is ebből kell kiindulnunk a kunágotai viszonyok elemzésénél. Döntő e tekintetben a térszek működésének alakulása.

Az ellenforradalom természetesen nagy zavart okozott. Az *Új Alkotmány* átmenetileg megszűnt, állatállományát leltár szerint szétosztották a tagok közt. A *Petöfi* téesz is nyomban szétugrott, csak a *Bercsényi* tartotta magát. Igaz, 56 karácsonya előtt ez is erősen megrendült, mindössze 30-an maradtak, de az elnököknek sikerült ott olyan légkört teremteni, hogy erősödése gyorsan megindult, s így 1960-ban kezdődő szövetkezeti mozgalom itt sokkal könnyebben volt végrehajtható. Annak ellenére, hogy idegenből jött elnököt erőszakoltak rá, nem történt észrevehető megtorpanás. És K. L. szerencsére csak két évig maradhatott, mert akkor a közgyűlés leváltotta és helyette a helybeli születésű Gyalog Mihályt választotta meg. Az ő elnöksége idején egyre jobb eredményt tudtak felmutatni. A zárszámadások igen jól sikerültek, s egy munkaecységre előbb 25–30, majd 40–52 forintot is fizettek. Ez, ha csak negyven forintos átlagot és 300 munkaecységet számolunk is, évi 12 000 forint átlagot jelentett a háztáji jövedelmen kívül. A háztáji viszont, mint mindenütt az országban, megduplázta a közösben szerzett jövedelmet, mert hiszen a szövetkezet minden segítséget megadott hozzá.

Ehhez még csak annyit kell hozzátennem, hogy bár a *Petöfi* és az *Új Alkotmány* is újból alakult, az *Új Alkotmány* már 1958-ban, a *Petöfi* pedig 1968-ban beolvadt a *Bercsényi* téeszbe, s az egységes téesz területe így 5600 hektár (kerekén 10 000 katasztrális hold) lett. Ez már lehetőséget adott a minél fejlettebb gépesítéshez és az életszínvonal növeléséhez is. Részletezés előtt hadd említsek meg ezzel kapcsolatban egy-két kísérletet, epizódot, amelyek arra mutatnak, hogy megvolt a téesz vezetőségében bizonyos törekvés az intenzívebb, belterjesebb gazdálkodás kialakításához. Az egyik epizód magánjellegű, a másik az egész szövetkezeti termelési módra kiható dolog.

Kunágota szülőfalum, s ebben az időben elég sűrűn ellátogattam ide. A hatvanas évek elején az első, akivel találkoztam megérkezésemkor, a földosztással kapcsolatban már említett B. L. Nyár volt, reggel hat óra körül. Kölcsönös üdvözlések után megkérdeztem hova siet.

– Hát a határba, a téeszbe dolgozni egy kicsit – mondta nevetve, majd csodálkozósomat látva hozzátette: – Látod, itt már csak ilyen világ van. Ráér a szegény paraszt pitymallat után is kiballagni.

– És ez olyan nagy baj, hogy csak most kell kiballagnod?

– Bajnak nem baj, de hát többet is dolgozhatnánk ilyenkor, nyáridőben. Valamikor az első napsugár már régen a földeken talált mindenkit.

Azután kiderült, hogy B. L. állatgondozó, s csak hét órakor kell felváltania éjszakás társát. A felesége a baromfi telepen dolgozik, s most éppen a piacon van, s a ház körül tartott kacsákat, tyúkokat, csirkéket veszi át a téeszben keresztül való értékesítés céljából. Egy darabon elkísértem B. L. barátomat, s ő kért, hogy látogassam meg őket otthonukban.

B. L.-nek tehát azóta saját háza, otthona van. Kíváncsian kopogtattam be feleségemmel együtt. A ház, igaz, még vert-falú volt, de elég tágas két szobával, s az ottani építkezési szokások szerint a két szoba közt elég nagy konyhával.

– Kemencét nem csináltattunk, mutatott a sarokban lévő vaskályhára. Kenyeret már úgysem sütünk. Arra való a pék.

Bólintottam, de beljebb lépve az asztalnál ismét meglepetés ért bennünket.

– Hát ez? – mutattam az asztal lábánál levő vastag zsákra – Ezt itt tartod a szobában?

– Hát itt, az anyja jóistenit! – csapott rá széles vigyorral – Tudod miért? – Legyűrte a zsák tetejét – Mert cukor volt benne. Szép fehér kristálycukor.

– És? – kérdeztem még mindig értetlenül.

– Elég jól fizetett az idén a cukorrépa. Bőven jutott cukor nekünk is. Aki erre jár közülünk és megkívánja, meríthet egy-egy kanállal. – S mindjárt meg is mutatta hogyan, és nekem is a kezembe nyomott egy kanalat.

Különös epizód ez, persze, de rendkívül jellemző. B. L.-ék ugyanis a felszabadulás előtt nem igen dúskálódtek cukorban. Egész évben egy-két kilót ha fogyasztottak amikor mákoskalács, vagy más édesség sütésére szánta rá magát az asszony a kunágotai búcsú (november 5) és nagyritkán más nagy ünnep alkalmával. Most aztán úgy érezték, szabad a vásár, ki kell pótolni az elmulasztottakat.

Ugyanez alkalommal meghívtak bennünket B. L.-ék a fiuk esküvőjére, lakodalmára. A kunágotai parasztságnak nem voltak ugyan ezen a téren sem egységes és kötelező szokásaik, hagyományaik, de a lakodalom mégiscsak lakodalom. Akkor illett „kitteni magukért” a legszegényebbeknek is. B. L.-ék is eldicsekedtek előre, hogy egy borjút, egy disznót és tyúkokat fognak vágni, mert legalább 80-an lesznek a meghívottak. És természetesen ennek megfelelő bor is lesz az asztalon.

Hát bizony ez elgondolkodtató volt. Nem a lakodalom, a lakodalmas tékozlás, mert ezt mindenki megteszi itt, ha egy évig megkoplalná is utána, hanem az, hogy B. L.-nek, a volt béreslegénynek most már módjában van és még csak meg sem kell koplalnia. Ehhez föltétlen hozzákívánkozik egy párhuzam a harmincas évekkkel. Nem B. L.-el kapcsolatban – az ő helyzetüket főntebb már láttuk, hanem egy szélesebb körű fölmérés a kunágotai szegényparasztok étkezéséről.

B. L. a cukorfogyasztáson és a készülő lakodalmon kívül azt is elmondta, hogy 45 előtt disznója sohasem volt, most négyet tartanak. Kettőt eladnak, kettőt levágnak, mert szeretik a füstölt szalonnát, húst kolbászt. Kunágotán a disznóvágás, disznótorral ma is dívik. Régen a bőséget jelképezte, különösen a szegényparasztoknál, most ez a lehetősége mindenkinek megvan. A mai étkezésüket így érzékeltetjük röviden: – *Reggeli*: szalonna, vagy kolbász, nagyritkán tojásrántotta hagymával, vagy paprikával és tej. A tej azonban nem általános, vaját pedig inkább csak az utóbbi években esznek. Annál inkább adták és adják a gyermekeknek uzsonnára a vajás kenyeret. Sajt nagyon ritkán kerül az asztalra. – *Ebéd*: leves (leginkább tészta- vagy krumplileves, bableves. Vasárnap természetesen húsleves. Utána valamilyen húsféle körettel, vagy főtt tészta. A sütemény (kalácsféle vasárnapi eledel, de mióta cukrázda van, gyakran visznek onnan „nyomtatókot”. A gyümölcsöt régen gyerekeknek valónak tekintették, de most már hacsak lehet hozzátartozik az étkezéshez. A *vacsora* hasonló a reggelihez, legfőljebb krumplipaprikással, vagy sült krumplival teszik változatossá. – Teját nemigen isznak, de a feketekávé kezd elterjedni. A felszabadulás után épült kisvendéglőnek külön presszóterme is van. Elég gyakori, hogy megállnak itt a munkából hazajövet az asszonyok is, csak úgy állva

megisznak egy duplát. – Az iskolásgyerekek kenyeret, szalonnát (kolbászt), zsíros vagy vajas kenyeret visznek uzsonnára, de árulnak a „hosszú-tízperc”-ben tejet, vagy kakaót is. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy ma már elég változatos az étkezésük, és sokban közeledik a városiakéhoz.

Ezek után vessünk egy pillantást összehasonlításként a harmincas évek szegényparasztjainak étkezésére. Szerencsére egészen pontos adataim maradtak meg egy iskolai felmérésből. Akkor a feleségem a kunágotai újtelepi állami elemi népiskolában tanított, s egyik kolléganője bevonásával vállalta, hogy pontos kimutatást készít száz napszámos, (illetve idénymunkás) család egy heti étkezéséről. Ezt a felmérést 1938-ban egy tanulmányomban fel is dolgoztam, de végül valami ok miatt nem küldtem el sehova, így most a megmaradt kéziratra támaszkodom, abból idézek is részleteket. Mindjárt egy hosszabb részt, mert úgy vélem, csakis így tudok hiteles képet adni a helyzetről:

„Száz napszámos gyerek *reggelije* egy héten keresztül 700 reggelit jelent. Ebből

csak kenyeret reggeliztek	275 alkalommal
csak zsíros kenyeret reggeliztek	97 alkalommal
semmit sem reggeliztek	15 alkalommal
répalevest reggeliztek	9 alkalommal
tejet kenyérral reggeliztek	125 alkalommal
szalonnát kenyérral reggeliztek	48 alkalommal
tejeskávét reggeliztek	10 alkalommal
összesen	<hr/> 582 alkalommal

Kimaradt az összesítésből a 100 vasárnapi reggeli és 18 alkalommal hiányzó gyerekek adata. Tudjuk, hogy az ünnep az étkezésben is meg szokott mutatkozni, ez azonban legfőljebb azt jelentette például, hogy akik hétköznap csak kenyeret kaptak, azok vasárnap reggel szalonnát, vagy tejet is ehettek hozzá.

Már itt megjegyzem, hogy ha ilyen volt az iskolásgyerekek reggelije, a család felnőtt tagjainak sem lehetett jobb, hiszen a szegény ember is éppen annyira a gyermekeinek igyekszik adni a legjobb falatokat, mint a gazdagabbak. S talán azt is érdemes megemlíteni, hogy tízórait csak elvétve hozott egy-két gyerek.

A továbbiakban azokat az étkeket tüntetem fel számszerűen, amelyek leggyakrabban fordultak elő a beadott lapokon.

<i>Ebéd:</i> csak kenyér	102 alkalommal
csak leves	186 alkalommal
krumplipaprikás	53 alkalommal
zsíroskenyér	39 alkalommal
semmi	32 alkalommal
összesen	<hr/> 304 alkalommal

Vacsora: (hasonló a reggelihez)

csak kenyér	224 alkalommal
leves	49 alkalommal
krumplipaprikás	19 alkalommal
zsíros kenyér	34 alkalommal
kenyér és tej	78 alkalommal
kenyér és szalonna	64 alkalommal
déli maradék	9 alkalommal
görhe	9 alkalommal
savanyúság, kenyér	5 alkalommal
összesen	371 alkalom

A 700 -ból föl nem tüntetett alkalmakkor a kevés számú jobb ebéden és vacsorán kívül rendkívül vegyesen cukorrépaes, kása, sült tök, főtt takarmányrépa, puliszka, málé, kenyér vöröshagymával, főtt burgonya és sült burgonya szerepelt. Ezek az adatok önmagukban minden kommentár nélkül is eleget mondanak, de tekintsük meg a három étkezést összesítő százalékos adatokat is, mert ez még élesebben mutatja azt az egyhangúsívrárságot, szegénységet, amely különben első pillanatban is szembeötlő.

Reggeli, ebéd, vacsora összesen 2100 étkezési alkalmat jelent, de ebből pontos adatokat csak 1468-at sikerül megszerezni. Az adatok (reggeli, ebéd vacsora) között észlelhető egyhangúság olyan mértékű, hogy bátran csoportosíthatók egy táblázatba is:

Csak kenyér	606 alk.	41,20%
csak valamilyen leves	235 alk.	16,- %
zsíroskenyér	170 alk.	11,60%
paprikásburgonya	70 alk.	4,90%
tej, kenyér	213 alk.	14,50%
kenyér szalonnával	112 alk.	7,60%
semmi	60 alk.	4,20%
összesen	1468 alk.	100,- %

b) *A lakásbelyzet alakulása*

A fejlődést, a felszabadulás utáni életszínvonalemelkedést már a mindennapi táplálkozás is hűen tükrözi, de természetesen sok más körülményt is figyelembe kell vennünk. Bizonyos előzmények vázolósa a lakáskérdésnél nem mellőzhető.

Bár Kunágota lakossága a múlt század közepétől az ország legkülönbözőbb részéről települt ide, – sőt – mint ahogy a történeti visszatekintésben utaltam rá – a nyolc nagybirtokos cselédségéből adódó állandó beszivárgással mind vegyesebbé vált, a lakásépítés tipikusan Békés, illetve a Békés körüli falvak építkezési sajátosságait, puritánosságát követi. A család anyagi erejétől függően egy, vagy két szoba, a két szoba közt a széles, nagy konyha, mert hiszen ez volt a család életének fő színhelye. Eleinte szabad kémény volt a konyha fölött, amelyet azután füstölő fülkévé formáltak. A konyha nemcsak a főzés és étkezés helye volt. Onnan fűtötték mind a két szoba kemencéjét szalmával, „izik”-kel (amelyről a tehén vagy ló már lerágtá az ehető részeket). A kemence nyá-

ron kenyérsütéskor kibírhatalanul átmelegítette a szobát, ezért aki csak tehetett, az udvar másik részén úgynevezett „kiskonyhát” (nyári konyha) épített, s késő őszig ott étkeztek és csak aludni tértek a lakásba. Az udvar már belépéskor elárulta, hogy szegény, avagy gazdag család tulajdona-e. A szegények udvara kicsi, és alig volt melléképület rajta. A gazdáké kerítéssel két részre osztott. A hátsó, a baromfiudvar. Annak egyik fontos része volt a trágyatelep, körülötte a sertésól és baromfiól. Akinek kocsija, lova volt (márpedig ez még a részesmunkásnak is legfőbb álma) a ló- és tehénistállót közvetlenül a ház végéhez ragasztották. Elengedhetetlen tartozék volt ilyen esetben a kocsiszín és az istálló végéhez ragasztva az úgynevezett polyvás.

A házat agyagos sárgaföldből (döngölt fal, vert fal) készítették. (Vályogvető cigányok éltek ugyan a falu szélén, de a vályogot már csak kiegészítő anyagként kezelték). Tekintettel arra, hogy Kunágota földje agyagos, humuszos és másfél méter mélységben már sárga, agyagos föld, az könnyen hozzáférhető és olcsó építőanyag volt és tagadhatatlanul tartós is. A szegényebbek összefogva kalákában emelték, de voltak a faluban „falverő mesterek” is. A külterületen elég sok volt még a század elején is a vizes, nádas terület. A nádat tartották a legjobb tetőfedőnek. (Nyáron hűvös, télen meleg), de természetesen ehhez nem juthatott hozzá mindenki. Meg kellett elégednie a rozsszalmával (Zsuptető), Cserépfedőt inkább csak a húszas évektől csináltak. – A mennyezetet jó erős gerendák tartották, így a padlás kitűnő tárolóhely is volt. Itt tartották a babot, árpát, zabot, napraforgómagot, füstölt szalonnát, kolbászt, sonkát, sőt akinek kevesebb földje volt, s nem tudott külön magtárt és kukoricagórét építeni, itt tárolta a búzát és kukoricát is. Az egerek persze elszaporodtak, ezért két-három macskát mindenki tartott a házörző kutya mellett.

Külön kell szólni az ivóvízről. Az udvar hátsó részében gémes kutakat ástak. Elég kemény munka volt ez, hiszen egyes helyeken három négy méter mélyen bukkantak csak vízre, s a kút oldalát nagyon gondosan előbb téglával, később cementgyűrűkkel kellett biztosítani beomlás ellen. Ezekben a kutakban erősen salétromos víz gyűlt össze, s mivel nemigen fedték be (megtisztítja az magát – mondogatták), sok por és piszok is behullott. Ettől függetlenül ezt itták, s ezt még az sem zavarta, hogy a szemétdomb, amelyre a legkülönbözőbb trágyát hordták, rendszerint csak alig két, három méterre volt a kúttól.

Ez volt tehát az alaphelyzet, amely századunk első két évtizedében még csak annyit változott, hogy a nádtetőt, mivel a vizes, nádas területeket feltöltötték és felszántották, előbb rozsszalma, majd zsindeletető váltotta fel, s mint ahogy említettem, csak (tűzveszély miatt terjedt el) a húszas évektől a cseréptető. A gémeskút ivóvizének veszélyét aránylag hamar felismerték, s a község előljárósága nagy erőfeszítéssel fúratott a piac-tér egyik sarkán egy ártézi kút. A kút kitűnő vizet adott, s ettől kezdve innen hordták az ivóvizet „kanták”-ban. (Itt kantának nevezték, mert a kanna alatt a tejeskannát értették amelynek a formája is valóban más) Ám a jó ivóvíz ellenére voltak, akik tovább is a gémeskútjuk fertőzött vizét választották, míg végre a század elején több, kevésbé mély, úgynevezett „morton-kút”-at is fúrtak a falu utcáiban.

Lakása tehát mindenkinek volt. A falu déli részén az új települők, a betelepülő ura-

dalmi cselédek is kaptak házhelyet, s ha szegényesen is, felépítették a lakásukat. Az Árpád utca (a helybeliekkel szólva „Nagyutca”) végéhez közel volt a cigánytelep. A faluban mindig voltak cigányzenészek, cigánybandák (néha kitűnő cigányzenekar, amelyet a környező falvakba is hívtak), de hogy a többségük miből élt, azt senki sem tudta. Néhányan foglalkoztak vályogvetéssel, de paraszti munkát nemigen vállaltak, nem is szívesen fogadták volna be. Valamiféle veszekedős, verekedős, piszkos, hazug és tolvaj népségnek tekintették őket. Asszonyaik rendszeresen jártak kéregetni, s ezt a lakosság annyira megszokta, hogy szinte várták a megszokott időben hogy bekopogtassanak. Még most is emlékszem, a kisgyerekeket, akik nagyon megbámulták a cifra rongyokba bújt asszonyokat, azzal ijesztgették, illetve így intették: Ne sírj, mert mindjárt jön a Babi (vagy a Csera) és elvisz a zsákjában.

Ma már nincs cigánytelep Kunágótán. Mivel a lakosság úgyszólván a felére csökkent, a Tanácsnak módjában volt mindegyiknek elfogadható lakást biztosítani. Persze, azért ez sem ment egész simán. A cigányok ott a telepen érezték jól magukat, pedig már megszűnt az általános ellenszenv. Sokan beléptek közülük a téeszbe is, de a tanácstítkárt tájékoztatása szerint olyan is volt, aki visszament a putrijába és ott felakasztotta magát.

c) *Kultúra és civilizáció*

A kultúra és a civilizáció kérdésénél természetesen a foglalkozási megoszlás nem nélkülözhető. A statisztikai adatok ugyan csak a száraz tényeket mutatják – azt például, hogy hány pedagógus, tisztviselő, iparos, kereskedő stb. él a faluban a parasztság mellett, de ez a tapasztalatok szerint segíti a valós kép kialakítását is.

Az 1980-as népszámlálási adatok szerint akkor a község lakossága 3766 fő volt. A foglalkozás szerinti megoszlás a következő: – Mezőgazdaságból élt a lakosság 58%-a (2181 fő), iparból 252 fő, építőiparból 207 fő, kereskedelemből 501 fő, mezőgazdasági szolgáltatásból 28 fő, és a nem anyagi (tehát szellemi) tevékenységből 392 fő. – Ebben természetesen benne vannak az egyes ágak szellemi foglalkozású dolgozói és családtagjai is, tehát a 20 pedagógus, a papok, orvosok stb.

Ha ezeket az adatokat a civilizált és kulturális életmódra vetítjük nyilvánvaló, hogy igényesebb szinten élnek, mint régen. Felszabadulás előtt a lakosság többségének nem volt padlózott a lakása (döngölt, mázolt föld volt), hiányzott a villany. Most minden házban van villany és egyre több a padlózott szoba. Az elmúlt években megkezdték a vízvezeték építését is. Megszűntek a kicsi ablakok, s mind kényelmesebbek a lakások. A régen szokásos „tisza szoba” is eltűnőben van. Mutatja mindezeket az is, hogy bár a lakosság száma csaknem 50%-kal csökkent, 80–100-ra tehető az üres porták (és természetesen lakások) száma, nyolc év alatt mintegy 120-an vásároltak telket, s tatarozták, vagy teljesen újjáépítették a több vizes esztendő miatt megrongálódott házat. – Rádiója csaknem mindenkinek van, a televízió is általános igény. Fölszabadulás előtt összesen két magántanuló volt a faluban, ma az a gond, hogy az utcák közül a Rákóczi úton kívül csak egy a kövezett, de a cementes, téglás járda az utcák mindkét oldalán elkészült.

A harmincas években két állami népiskola működött 12 tanteremmel, azonkívül a róm. kath. egyháznak épült egy összenytható két tantermes iskolája, amelynek szín-

padja is volt. (Ebben működött a KALOT vagy ahogy ott nevezték, a Legényegylet). A református egyházi iskola egytantermes, osztatlan 1-4 összevont osztályos iskola volt. – Télen szombat esténként mindkét állami iskolában népművelési előadásokra gyűltek az érdeklődők. Az előadásokat főképp a tanítók tartották a tanfelügyelő által jóváhagyott tematika szerint. Az iskolában volt egy eléggé elavult könyvtár, egy szintén elavult gyermekkönyvtár és tanári könyvtár. A községi előjáróság kezében levő, úgynevezett népkönyvtár már említést sem igen érdemel. Oda csak véletlenül tévedt be valaki. – Újságot 100-120 ember járatott, vagy vásárolt. A tanítók és tisztviselők közül többen járaták Herczeg Ferenc hetilapját, az *Új Idők*-et, de akadtak előfizetői az *Úr Asszonyok Lapja*-nak is. Az iskola részére természetesen jártak a jelentősebb pedagógiai szaklapok.

Ez a hivatalos, statisztikailag ellenőrizhető kép. Ha e mellé állítjuk a jelenlegi, ugyancsak hivatalos kimutatást, ezen a téren is feltűnő a változás, fejlődés.

Jelenleg négy iskolaépületben működik az általános iskola 18 tanteremmel, s mivel a 6-14 éves gyermekek számára mintegy 340, a tantestület pedig 26 tagú, az iskolázási helyzet ideálisnak mondható. A felszabadulás utáni években állattenyésztő szakközépiskolát szerveztek a környező falvak tanulni vágyó fiatalságára is számítva, ebből azonban mindössze négy osztály futott ki. A körülmények úgy alakultak, hogy meg kellett szüntetni.

Az 1980-as statisztikai adatok szerint Kunágota lakosságának iskolai végzettsége a 7. évtől fölfelé így összegezhető:

1-5 osztályt végeztek	1102-en,
6-7 osztályt végeztek	1094-en,
8 osztályt végeztek	705-en,
középiskolát végeztek	225-en,
valamilyen középiskolába járnak	282-en,
valamilyen felsőfokú iskolát végeztek	20-an,
Jelenleg felsőfokú iskolába járnak	2-en.

Ezek természetesen nem összeadható számok, mert hiszen a jelenleg 1-7. osztályos tanulók közül nem tudják hányan végzik el a nyolcadik osztályt, s kik tanulnak majd tovább. Kedvező adat az is, hogy az analfabéták száma mindössze 61.

A kulturális és civilizációs képhez hozzátartoznak még a következők (a már említett rádió és televízió kivül):

A régi „nagyvendéglő”-t átalakították kultúrházzá függetlenített kultúrigazgatóval és könyvtárral. Am éppen az utóbbi évben a könyvtárat az iskola vette át. Hogy milyen okból, azt nem tudtam kideríteni, hiszen külön könyvtárosa van, így nyilvánvalóan a kultúrházhoz kellene hogy tartozzon. A könyvtár állománya, mint más falusi könyvtárakban is tapasztaltam, 2-3 ezer kötet, tehát kedvezőnek mondható. A Művelődési házban különböző szakkörök működnek. Van a falunak mozija, kisvendéglője, preszszója, s a különböző népboltjai is elég jól működnek.

Elég sokat elárulhat a falu életéről a KISZ-szervezet működése. Jelenleg kb. 50 tagja van. Főképp politikai tanfolyamokat, illetve előadásorozatokat szerveznek és

diszkó-t minden második héten. Természetesen városi mintára. Van színes televíziójuk, s ez jelenleg elég népszerű.

A *napilapok, folyóiratok* statisztikája is kedvező, bár elgondolkodtató, hogy a *Kortárs*, a *Látóhatár*, a *Pedagógiai Szemle*, a *Társadalmi Szemle*, a *Valóság* és az *Új Auróra* mind-össze egy-egy példányban érkezik a faluba. Megállapítható, hogy a *Kritikára* 6-an fizetnek elő, s a *Pártélet*-nek csak egy előfizetője van, de 22-en vásárolják számonként. Ez nyilván a pártszervezet aktivitását dicséri.

Úgy látszik Kunágótán szívesebben olvasnak újságot és a szintén rövid cikkeket, irodalmi vagy egyéb írásokat közlő hetilapokat. Alábbiakban azonban csak a legnagyobb példányszámban vásároltakat emelem ki a statisztikából. Íme:

		Hétköznap	Szombaton
Napilapok:	Népszabadság	169	184
	Népszava	14	14
	Népsport	44	45
Hetilapok	Összesen		Ebből előfizető
	Családi Lap	100	36
	Fáklya	69	67
	Füles	125	45
	Képes Újság	235	187
	Lányok, Asszonyok	39	35
	Ludas Matyi	100	15
	Magyar Mezőgazdaság	31	31
	Nők Lapja	263	229
	Ország Világ	78	52
	Rakéta regényújság	32	14
	Rádió, tévé újság	348	332
	Szabad Föld	572	503
	Szovjetunió	47	47
	Szövetkezet	64	64
	Szputnyik	36	36
	Dörmögő Dömötör	185	
	Fürge Ujjak	75	
	Kisdobos	180	
	Pajtás	185	
	Éva	22	
	Magyar Konyha	24	
	Törd a fejed	24	
	Zebra	50	
	Humorfesztivál	30	
	Százoldalas Szabad Föld	100	

Íme, a kimutatás szerinti, mintegy százhusz tételből kiemelt 28 is szemléltetően mutatja, hogy a falu újságokkal, hetilapokkal, képes lapokkal valóban el van árasztva. Hogy

ezekből ki mit és mennyit olvas el, azt nehéz lenne kipuhatolni, de az irántuk való érdeklődés meglepő, hiszen még az *Autó-Motor*-ból is elkel 35 drb, amely nyilvánvalóan bizonyítja, hogy igyekeznek lépést tartani a technikai fejlődéssel is.

Ez a művelődési és gazdasági élet iránti érdeklődés és fogékonyság még bőven elemezhető lenne, s azt hiszem végül is ez mutatkozott meg a sok zavar és kedvezőtlen időszak ellenére abban is, hogy az első életképes termelőszövetkezet, a *Bercsényi*, már 1951-ben megalakult Kunágótán, s még az 56-os ellenforradalom sem volt képes szétugrasztani. Fejlődésének további nyomon követése nem tartozhat e tanulmány feladatához. Helyette inkább a téesz mai helyzetével, eredményeivel, s ezzel kapcsolatban a falu jövőjével, további fejlődésének lehetőségeivel foglalkozom.

A BERCSÉNYI TERMELŐSZÖVETKEZET EREDMÉNYEI ÉS A FALU TOVÁBBI FEJLŐDÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A Bercsényi szövetkezet eredményei igen szépek, biztatóak. Kezemben van az 1982. évi gazdálkodás adatainak összehasonlítása az előző, 1981-es évvel. Százalékos kimutatás szerint 7%-al emelkedett a vagyoni mérleg, de ennél többet mond, ha egyes tételeket emelünk ki. Így például: a bruttó jövedelem 1981-ben 49,047 m/Ft, 1982-ben 63,077 m/Ft, a nyereség pedig 1981-ben 20,189, 1982-ben 32,973 m/Ft, s ha ehhez hozzávesszük, hogy az egy hektár területre eső termelési érték 113%, egy állományi főre, 114%, egy munkanapra pedig 125%, nyilvánvaló az egyenletes fejlődés ténye. A természeti tényezők pedig olyanok, hogy még az idej (1983) aszályos évben is a nyár végén jó termés ígérkezett még kukoricából is. Erről személyesen is meggyőződtem: augusztusban autóval utazva Békés megyében szembetűnő volt, milyen eleven zöldelnek a környéknek a kukoricatáblái.

Érdekes azonban közelebbről betekinteni a szövetkezet 1983-as viszonyainak alakulásába. A júliusi *Üzemi tájékoztató* lapozgatásán kívül elbeszélgettem erről a jelenlegi sertéságazat vezetőjével, Tóth Balázssal és a szövetkezet nyugdíjas elnökével Gyalog Mihálllyal, aki több mint tizenöt évig irányította a *Bercsényi* életét. De beszéltem a tanács jelenlegi titkárával is, akinek az egész község élete fölött igen jó áttekintése van.

Nézzük előbb a fő adatokat. 1983 június 30-án

taglétszám	1 448 fő
ebből dolgozó	771 fő
alkalmazott	19 fő

Idézem, mert a későbbiek folyamán többször is utalni kell rá, az alábbi összesítéseket is.

A dolgozók főágazatonkénti megoszlása:

I. Gabonatermesztési főágazat	109 fő
II. Ipari és takarmánynövény termelési főágazat	149 fő

III. Növényvédelmi és agrokémiai

főágazat 29 fő

IV. Műszaki főágazat 30 fő

V. Állattenyésztési főágazat 154 fő

VI. Központi irányítás 160 fő

Az effektív munkát végző dolgozók iskolai és szakmai képzettsége a következő:

egyetemi végzettségű 4 fő

főiskolai végzettségű 16 fő

középiskolai végzettségű 64 fő

szakmunkás 163 fő

betanított munkás 231 fő

szakvégtelen 271 fő

Bőven idézhetnénk még a szövetkezet különböző havi Üzemi tájékoztatóiból, vagy akár a beszélgetésekből, de ennyi is elegendő annak bizonyítására, hogy folyamatosan fejlődő, a tagjainak, s a község egész lakosságának biztató jövőt ígérő itt a helyzet. Éppen ezért meglepődve olvashatjuk Losonci Ágnes már idézett könyvében a sommás megállapítást: „Technikai szint, szakemberellátottság, munkaválasztás és a termelés dinamikájának mutatói szerint *Békés az ország egyik legelmaradottabb megyéje.*” – Ez azonban Kunágotára, de valószínűleg más Békés megyei községre sem teljesen érvényes megállapítás, mert eredményes és a jó a gabonatermelés, az állattenyésztés, főleg pedig a sertés-tenyésztés. A műszaki felkészültség ellen sem igen lehet kifogás. Ám mégis, Kunágota az a község, amelyen igen jól lemérhetők, mennyivel előbb lehetnének már. Az a község, amelynek hátráltatták, sőt hátráltatják ma is a fejlődését, a mezőgazdaság egészségesebb, gyorsabb előrelépését, s amelyek előidéztek a fölösleges városba-özönlést, s a munkaalkalmak (munkaválaszték) leszűkítését. A következőkben erre kell elsősorban magyarázatot találnunk.

A NÉPESSÉG ERŐS CSÖKKENÉSÉNEK VALÓDI OKAI KUNÁGOTÁN

Az, hogy – mint Losonci Ágnes megállapítja a fenti idézetben – Békés megye az ország legelmaradottabb megyéi közé tartozik, nem eredendő állapot, nem évtizedes, vagy évszázados hagyomány, hanem főképp helytelen szemléletből fakadó intézkedések következménye. Megkérdezhetnénk ugyan, hogy vajon nem országos, hanem csak Békés megyére, a helyi erők által vezetett intézkedésekről van-e szó, de természetesen nem. Békés megye, különösen pedig annak a volt Csanád megyei részének viszont egészen sajátos a történelmi múltja. Mint ahogy már kifejtettem, telepes községek. Kunágota lakossága az ország legkülönbözőbb tájairól települőkől áll, mert a kincstár viszonylag kedvező feltételek mellett telepítette be a puszta részeket. A falu lakosságának

tehát valójában nincsenek megtartó mélyebb gyökerei. S ehhez még hozzá kell tenni, hogy nyolc nagybirtok szorító gyűrűjében élt és a volt uradalmak cselédsége a falubamenekülésben remélt szabadabb életet. Igaza van Losonci Ágnesnek, mikor ezt írja: „Minden más hasonló struktúrájú megyénél élesebben ütköztek itt ki a múltban a társadalmi ellentétek. Lázongó, forrongó agrárproletár réteg, vándorló kubikusok, feltörekvő kisgazdák küzdöttek itt a nagybirtokokkal, vagy a nagygazdákkal, földért, lóért, munkáért, keresetért. (Ebből a rétegből került ki többek között a megye mai vezető, irányító rétege.)” – De a vázolt telepes-község-jelleg magyarázatot ad a mozgékonyabb, a helyét könnyebben változtató magatartásra.

Úgy tűnik, hogy az utóbbi években egyre többen figyelnek föl a Békés megyei sajátosságokra, s az ott kialakult helyzetre. Legutóbb Araczkai János, a Békés Megyei Tanács elnökhelyettese *A Békés megyei települések alapellátásának alakulása* címen nagyobb tanulmányt írt az *Allam és Igazgatás* című folyóirat 1983 szeptember havi számába s kategórikusan megállapítja, hogy „az országban egyedül Békés megyében fogyott a lakosság száma” – Nyilvánvalóan azt jelenti ez, hogy más megyékből kisebb volt a megyén kívüli nagyobb városokba való vándorlás, avagy a községek egy részén ek lakossága nem is csökkent. Ilyen községet persze Békés megyében is találunk, például Kunágota közelében Mezőkovácsháza lélekszámának változása így alakult: 1941-ben 7405 fő, 1949-ben 7948 fő, és 1980-ban 7319 fő. Csakhogy Mezőkovácsháza a Szeged–Békéscsaba vasútvonal mentén fekszik és járási székhely volt már a felszabadulás előtt is. Hogy ez mért annyira döntő, a továbbiakban látni fogjuk. Most vessünk egy pillantást a Kunágotával szomszédos községek lélekszámának változására. Az ismétlések elkerülése végett a betű jelölésben az a)–1941, b)–1949, és c)–1980-évvvel azonos.

Magyarbánhegyes a) 3865, b) 4059, és c) 3014 fő

Medgyesegyháza a) 6017, b) 6160, és c) 4944 fő

Almáskamarás a) 2465, b) 2333, és c) 1418 fő

Kevermes a) 5263, b) 4782, és c) 3206 fő

Dombiratos a) 1673, b) 1628, és c) 1106 fő

Dombegyháza a) 4206, b) 4419, és c) 2858 fő

Kunágota a) 6420, b) 6380, és c) 3766 fő

Kunágota népességének alakulását előbb már részletesen is láttuk, de az összképhez itt is hozzátartozik. Általános tendencia, hogy 1949-ig nem igen csökkent, sőt egyes helyeken emelkedett, de 1949-től 1980-ig a csökkenés igen nagy arányú. Ebből a kimutatóból arra következtethetnénk, hogy ennek fő oka a Rákosi-korszak rossz agrárpolitikája (az adóztatás, a kulákliszták, a „padlásseprés” stb.) volt, ha azonban a kunágotai közbeeső helyzetet is tekintjük, akkor kiderül, hogy bár valóban megindult a létszámcsökkenés már akkor, de nagyobb arányúvá csak 1960-tól, vagyis a szövetkezetek teljes fölfejlődésétől vált. Kunágota lakossága 1960-ban 5547, 1965-ben 4696, 1970-ben 4644 és 1980-ban 3766 fő.

Kunágotán az 1960-as évek közepéig megerősödött a téesz, mert megvolt a kellő előzménye, de ugyanakkorra nyilvánvalóvá vált a gazdasági élet egyhangúsága: gabona-termelés és az állattenyésztés két ága, a sertés- és baromfitenyésztés, mivel a ciroktermelés

minimumra csökkent, iparosításra még csak kísérlet sem történt, s a város sokkal változatosabb munkalehetőségeket és életkörülményeket kínált, megindult a nagyobb arányú elköltözés. Most már nem a nehéz megélhetés, hanem a perspektívátlan jövő taszító ereje vitte városba az embereket. Ezt ma már mindenki, a hivatalos szervek is elismerik. A Népszabadság 1983. okt. 28-i számában az országgyűlés mezőgazdasági és jogi bizottságának együttes üléséről írt közleményében ezt olvashatjuk: „A falvakból való elköltözést nemcsak a városokban föllelhető nagyobb munkahelyválaszték, a jobb városi életkörülmények ösztönözték, hanem a falvakban kialakult távlattalanság érzése is.”

Próbáljuk meg ezt a távlattalanságot, bizonytalanságérzést Kunágotára konkretizálni. Láttuk, a térszben hat termelési főágazatban 651 fő dolgozik és ez a jelenlegi termelési ágazatokhoz elegendő is. Ha tehát a községi tanács mindenáron meg akarta volna tartani – akár csak az 1949-es lélekszámot, nyilvánvalóan új, több embert foglalkoztató mezőgazdasági, vagy ipari munkaágazatot kellett volna teremtenie. Ez persze korántsem lett volna lehetetlen. A cirok, a kender, a cukorrépatermelés újbóli nagyobb felkarolása mellett ott kellett volna tartani a ciroktelepet és feldolgozó üzemmel bővíteni. Ezt azonban elmulasztották, illetve átvette Kunágotától Mezőkovácsháza, s kiépítették ott a cirokfeldolgozó üzemet is. És hogy ez mit jelentett Mezőkovácsháza számára? Éppen most került a kezembe az *Ország Világ* 1983. november 8-i száma. Abban Bencze Szabó Péter *Jó süprű jól seper* című riportcikkében nagy elismeréssel méltatja a mezőkovácsházi cirokfeldolgozó üzem sikerét. „Hinné-e valaki, hogy hazánk *ctroknagybatalom*? – teszi fel a kérdést szinte lelkendezve – Pedig az. Magyarországon ugyanis sokszorta több terem ebből az Afrikából ideszármazott fura növényből, mint a világon másutt – együttvéve. Pontosabban nálunk csak egyetlen helyen él meg jól ez a pázsitfűféle: Mezőkovácsháza tizenöt, húsz kilométer körzetében.” S ha ez nem is pontosan így van – a ciroktermelés hasznát jól aláhúzza ez a pár sor. Ám cikkírónk külön is kiemeli a haszon mértékét: „A Mezőkovácsháza és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet üzemének és szakcsoportjainak munkája az 1982-es esztendőben százezer híján tizenegymillió dollárt hozott. Mégpedig importanyag igénybevétele nélkül.” ... „Nem kell közgazdásznak lenni ahhoz, hogy tudjuk: a mostani helyzetben ez az üzleti siker valóságos csoda.”

Nos, hát ez a csoda bizony Kunágotán eshetett volna meg. Sőt ott kellett volna meggesnie, ha... Ha idejében felismerik a lehetőségeket... Illetve, ha a felsőbb gazdasági irányítás segíti a falut a már ott levő lehetőségek kihasználásában. Az egyetlen akadály a közlekedés, a vasút hiánya volt, lehetett volna, ám láttuk, hogy 1952-ben nagyrészt ebből a célból megépült a kisvasút, amely kitűnő szállítási lehetőséget teremtett. Ezt azonban nem vették tekintetbe. A gazdaságpolitikai irányzat oda tendált, hogy csak bizonyos kijelölt helyeket fölfejleszteni, így a cirokközpontot nem Kunágotán hozták létre, ahol pedig elsősorban volt meg az előzmény és a legtöbbet is termelt belőle a felszabadulás előtt, hanem a járási székhelyen, azaz Mezőkovácsházán. Kunágotán pedig lebontották a már meglevő kisvasutat 1974-ben. (De persze, már az előző években is tudták a sorsát)

– Tulajdonképpen miért is bontották le ezt a kisvasutat – tettem fel a kérdést a vbitkárnak – és miért nem igyekeztek belterjesebb gazdálkodással, új létesítmények, üzemek teremtésével itthon tartani az embereket?

– Mert nem lehetett – volt az egyszerű válasz. – S valóban így volt, pedig nemcsak azoknak a községeknek lett volna rá szükségük, amelyeket közvetlen érintett. Almáskamrás, Dombegyháza is közel estek hozzá. Kézenfekvő lett volna, hogy az öt-hat község összefog s véglegesen megalapozza, újjáépíti ezt a vonalat. Csakhogy ehhez pénz kellett. Mondhatnánk, hogy a hatvanas évek közepétől jól működő, anyagilag megerősödött térszék voltak már ezekben a községekben, s ez is igaz, csakhogy éppen ezekben az években születtek meg azok a törvények és rendelkezések, amelyek a helyi viszonyokat, személyi feltételeket, adottságokat és egyéb lehetőségeket messze nem vették figyelembe. A fejlesztési alapot ugyanis nem használhatták fel. A megyeközpontnak kellett befizetni. Ez kunágotai viszonylatban igen jelentős összeg volt évente, hiszen az 1982-es elszámolás szerint például a térszék bevétele 302 332 m/Ft volt, de a befizetett adó után a község fejlesztésre – hogy ismét példát mondjak – 1976-ban csak egy orvosi lakás építésére kapott mintegy 340 000 forintot. Igaz a vízhálózat kiépítésére állami támogatást kaptak, négy millió forintot, de az alkalmi, a sürgető szükségekre juttatott fejlesztési összegek más elszámolás alá esnek és nem adnak perspektívát, nem ösztönöznek önálló tevékenységre, megfelelő vállalkozásokra.

Ma már nem szükséges mindezt részletes adatokkal bizonyítani, hiszen már az országgyűlésnek is egyik fő problémája országos viszonylatban. Én itt már nem is adatfeltárássra törekszem, hanem a következményekre igyekszem rámutatni, mégis – úgy hiszem – nem árt, ha az országos problémaként jelentkező összefüggéseket Huszár Tibor *Falu és társadalom – társadalom a faluban* című cikkéből, annak néhány részletét idézve próbáljuk Kunágotára, tehát egy kiválasztott falu társadalmára vetíteni.

„A falvak térhálózatával összefüggő kérdések körét nem lehet elkülöníteni az ország településfejlesztésének programjától. Törvényszerűnek tekinthető azért, hogy a hatvanas évek második felében folyamatosan kialakított és 1971-ben elfogadott Országos Településfejlesztési koncepció a falusi települések fejlesztési programját is tartalmazza.” (Valóság, 1983 4. sz.)

Ez eddig világos és elvileg el is fogadható, de nézzük tovább:

„Az OTK a településeket szerepkör szerint csoportosította. Négy kategóriát és azon belül alcsoportok képezték a preferenciarendszer alapjait: a) *felsőfokú központok* (azon belül megkülönböztetve a kiemelt és részleges felsőfokú központokat): b) *középfokú központok* és részleges középfokú központok, – c) *alsófokú központok* (ezen belül megkülönböztetve a kiemelt alsófokú központokat) és – d) *alacsonyabb népességszámú településközpontok*” (lásd u.o.)

Elvileg tekintve ez a csoportosítás eleve bürokratikusnak tekinthető a bürokrácia pejoratív értelmezésében, mert nem veszi, nem veheti figyelembe a helyi tényezőket. Sem a személyi, sem a földrajzi, gazdasági tényezőket, így stagnálásra, vagy éppen visszafejlődésre ítél (ítélhet) olyan községeket is, ahol egyébként minden feltétele meglenne

annak, hogy gyorsabban fejlődjenek, s azt hiszem ez nemcsak helyi érdek, hanem az egész társadalom érdeke.

Kunágota a létszámcsökkenés, vagyis az elvándorlás folytán nagyközségből *alsófokú központ* lett, s hogy ez a hetvenes években milyen hátrányt jelentett, arra igen jól rávilágít ugyancsak Huszár Tibor idézett tanulmányának alábbi része:

„A továbbfejlesztés pénzügyi alapját ma a megyékben az állami költségvetés által újraelosztott, részben a »helyben képződött források képezik«. Az idézettekén túl, még egy forrással rendelkeznek: a felsőbb hozzájárulással. Olyan alap ez, a melyet a megyei Tanács vissza nem térítendő támogatásként adhat ki.”

Láttuk, hogy a fejlesztésnek ez a rendszere Kunágotát és a környező falvakat (különösen a vasúttól távolesőket) igen súlyos hátrányba hozta. Pedig Kunágota lakossága mindig, a múltban is, mozgékony, újakra törekvő volt. A kezdeményező szellem sem hiányzott, hiszen ha összehasonlítjuk más, hagyományokkal rendelkező falvakkal, azt találjuk, hogy azok lakossága nem, vagy csak kis mértékben vándorolt el. Simó Tibor például 1983-ban megjelent, *A tardi társadalom* című szociográfiai könyvéből, bár az elvándorlással külön nem foglalkozik, kiderül, hogy a sokkal kisebb lakosságú és nehezebb kereseti lehetőségekkel bíró falu lakossága nem igen változott. Nem költöztek el azok sem, akik más helyeken dolgoznak, s kifejti azt is, hogy ennek oka a falu hagyományai-ban, népi kultúrájának megtartó (lekötő) erejében keresendő elsősorban. – Kunágotának és a környező telepés községeknek ilyen megkötöttségei nincsenek, az elvándorlási tendencia sokkal jobban érvényesült. Itt mozgékony, változtatásokra, hajlékonyabb, modernebb életformákat befogadó, többségükben magasabb életszínvonalra vágyó emberek élnek. Ezek biztosítása nélkül nincs megtartó erő, márpedig a hatvanas, hetvenes évek vajmi kevés lehetőséget nyújtottak ehhez. Hogy ez mennyire így van azt a tények bizonyítják. Föltehető azonban a kérdés, hogy ezt a „hagyománynélküliséget, a népi kultúra megtartó erejének hiányát pozitív, vagy negatív jelenségnek tekinthetjük-e? Én azt hiszem, hogy egyszerűen ténynek kell tekintenünk, amely – s ez a múltban, mint többször rámutattam, igen sok pozitív eredményt biztosított, mutatott föl gazdasági és kulturális vonatkozásokban egyaránt. A mostani helyzetet vizsgálva viszont Kunágotán a község életét tekintve olyan helyzet alakult ki, amelyen föltétlen segíteni kellene. Nem csoda, hogy Araczkai János a Békés Megyei Tanács elnökhelyettese a megyére vonatkozólag olyan súlyos megállapításokat tesz a már előbb idézett cikkében. (*A Békés Megyei települések alapellátásának alakulása, Állam és Igazgatás, 1983. szept.*) De Békés megyében végzett az életmódra vonatkozó vizsgálatot Losonczy Ágnes említett könyvében és Békés megye a példa Huszár Tibornál is, amikor a fejlesztési alap újraelosztását vizsgálja. Érdemes idézni ezt a részt is:

„Az egyes megyék elosztási politikájában mutatkozó részleges különbségek ellenére – legalább a két utóbbi ötéves terv gyakorlatában – az a tendencia dominált, hogy a falvakban (községekben) képződött fejlesztési alapokat elvonták, majd újra elosztották. Vági Gábor vizsgálata szerint például Békés megye tanácsa 1971–1975 között – a IV. ötéves tervben – az elosztható források 75%-át, 1975–80 között – az V.-ik ötéves tervben –

pedig gyakorlatilag a teljes összeget elvonta, majd újra elosztotta. S az újraelosztásnak *nem* a községek voltak a kedvezettjei.”

Íme, ez az, ami Kunágótán is annyira érezte hatását, hiszen így úgyszólván semmi tere nem maradt a helyi kezdeményezéseknek. Nem oda juttatták a fejlesztési összegeket, ahol a helyi tényezők (föld, környezet, viszonyok személyi adottságok) indokolta volna: nem oda juttatták, ahol megtermelték, létrehozták (igaz, akkor miért is kellett volna elvonni onnan?), nem oda juttatták, ahol további lehetőségek nyíltak volna az új kezdeményezésekre, hanem olyan városoknak, községeknek, amelyeket (gyakran a helyi tényezők teljes figyelmen kívül hagyása mellett) fejlesztendőnek ítélték.

Itt ütközik ki élesen, milyen nagy jelentőségű lett volna Kunágótán és környékén a kisvasút megtartásának, gondos újjáépítésének, hogy benne maradjon a közlekedési hálózat teljes vérkeringésében, s milyen nagy jelentőségű lett volna a cirok és egyéb termelési ágak fejlesztése, amelyekhez természetesen nélkülözhetetlen a jó kereskedelmi, közlekedési hálózat biztosítása. Akik a megszüntetését elhatározták azzal érveltek, hogy megrongálódott és különben is rendszeres busz-járatuk van az itteni községeknek, a teherszállításra ott vannak a teherautók. – Azt hiszem azonban, hogy ma már senkinek sem kell bizonygatni, hogy a teherautó mennyire nem pótolhatja a vonaton való szállítást. Nem pótolhatja Kunágótán még most sem, a lakosság csaknem 50%-os csökkenése, s a termelés egyoldalúvá válása után sem. Bizonyos mértékig oda sorolható ez a téves megítélés, mint ahogy a szénbányászatot is le akarták építeni, mondván, hogy az olaj korszakában fölösleges.

A FALU JÖVŐJE

Természetes, hogy amikor Kunágota fejlődését kutattam, s érdeklődtem a tények, azok okai iránt, felmerült a kérdés, hogy ezek után hát mi legyen? Hogyan tovább? Lesz-e megállás az elvándorlásban? – Lehet-e pótolni az elmulasztottakat? Milyen lehetőségeket látnak a tanács és a téesz vezetői? A tanács titkár, aki valóban jól ismeri a falu dolgait, hiszen tizenöt éve titkár, elgondolkodott egy kicsit, majd elég határozottan kijelentette, hogy az elvándorlás, a lakosság létszámának további csökkenése megszűnik, sőt már meg is szűnt. A jelenlegi lélekszámot már tartani tudják. Hogy ezt mire alapozza? Arra, hogy a *Bercsényi* téesz, ha nincsenek is különösebben – az egy varroműhelyen kívül – melléküzemágak, a múlthoz, de az utóbbi évtizedekhez viszonyítva is magasabb élet-színvonalat tud biztosítani tagjainak. A háztáji gazdálkodás jól jövedelmez és az állattartás (sertés, baromfi, tehén) télen is ad bizonyos munkát a családoknak. Mutatja ezt a házépítési kedv is. Az utóbbi nyolc évben (1975-től) 126-an vásároltak lakást (többnyire telkes házat) és körülbelül 700-an tartanak igényt a most készülő vízvezeték bekapcsolására.

– Tudom, valamikor elég élénk volt itt a sportélet is – szögezi le a tanács titkár. –

Ez most, bár lassan, de kezd ismét fejlődni. Jelenleg mintegy 40–50 beiratkozott tagja van a sportkörnek.

Kevesebb jót lehet viszont mondani a kulturális élet fejlődéséről, annak ellenére, hogy valóban sokan olvasnak újságot, hetilapot, a megkérdezettek véleménye szerint „jól működik a könyvtár”, de mint láttuk ezen túl – hogy úgy mondjam – nincsenek a kultúrának helyi „apostolai” (Gondolok irodalmi, művészeti estekre, tanfolyamokra, klubéletre stb.) A pedagógusok elvégzik az iskolai munkát, s ami a közművelődés területén elkerülhetetlen, de többre – még családlátogatásokra is, ritkán szánják el magukat, pedig ez kötelességük. Különösen kiütözik ez, ha a harmincas évek mozgalmas kulturális életére gondolunk, amelyről előbb igyekeztem hű képet adni.

S ha már a kulturális élet vizsgálatáig jutottunk megkérdeztem, mi a helyzet jelenleg a vallási szektákkal? A harmincas években ugyanis meglehetősen megnőtt például a szombatisták száma. Kiderült, hogy most még inkább növekedett, mint csökkent. Kimutató ugyan nem készült róla, de tény, hogy működik a szombatisták, baptisták és a keresztény testvérek gyülekezete. Ez nyilvánvalóan a múlt öröksége, amelyet a mai gazdasági nehézségek, főleg pedig a nukleáris fegyverkezés növekedésének hírei táplálnak.

A kulturális élet területén mutatkozó pangás és ugyanakkor a diszkózás mértéketlen divatja azonban remélhetőleg nem lesz gátja a jövőben a kulturális élet kibontakozásának. Bizonyos mértékben jelzi ezt már a Hazafias Népfront Kunágotai Bizottsága által létrehozott Helytörténeti Szakkör, amelynek első lépése volt a gyűjtőmunka széleskörű meghirdetése. A *Bercsényi térsz. Üzemi Híradója* szerint „A gyűjtőmunka kiterjed:

- a lakosság életének és a munkás-hétköznapi emlékeire (háztartás, lakás, gazdasági munkaeszközök stb.)
- kézműipar eszközei
- régi fényképek, képek,
- írásos emlékek, okmányok, oklevelek, névsorok, tagkönyvek, a testületek élete és tevékenysége (kalendáriumok), régi újságok
- munkásmozgalmi dokumentumok, plakátok, röpiratok stb.

gyűjtésére. (A kunágotai Bercsényi mgtsz dolgozóinak üzemi Tájékoztatója, 1983 február)

De talán ennél is többet mond és biztatóbb, ha a *Helytörténeti Szakkör* működési területeit idézzük. Íme:

A község régmúltjának kutatása. – A helyi tanács története. – Móra Ferenc Kunágotán, – Móricz Zsigmond és Kunágot, – Kisos, – Kalot, – Helynevek, ragadványnevek –, Bereczki Máté, a világhírű pomológus, – Kenderfeldolgozás –, Az iskola története.

Ígéretes dolog, mert ez a keret olyan tág, hogy sok minden más is beleférne. Beleférnének irodalmi estek, közművelődési rendezvények, vagy például Szokolai Sándor, mint Kunágot szülőtte stb. – Hogy végül milyen eredménnyel működik, mennyire válik jelentős tényezővé, a kulturális élet élesztőjévé, azon múlik, hogy az elindító mennyire tartják szívügyüknek, és akadnak-e rátermett, munkát áldozatot nem sajnáló irányítói.

Örömmel állapíthatju meg, hogy a fent elmondottak valóban arra mutatnak, hogy a község további létszámfogyatkozása megszűnik, sőt talán pezsgőbb élet is indul Tóth Balázs, a técsz első elnöke, a jelenleg is jól működő sertéstenyésztési ágazat irányítója beszélt ezzel kapcsolatban az utóbbi évek szép nyereséges munkájáról, s bennem önkéntelenül fölmerült a kérdés:

– Az elmondottak alapján úgy látom még sok lehetőség van kihasználatlanul. Nem volna érdemes például ráállítani egyes brigádokat a tejtermelés fokozására, a ciroktermelés régi méretű felújítására? És a sertéstenyésztésben is vannak további lehetőségek. Mi akadály lenne, mondjuk egy húsfeldolgozó üzem létesítésének? De ott van még a belterjességnek sokféle módozata. Kezdve a gyümölcsstermeléssel, lucernavetőmag termelésének nagyobb méretű kiterjesztésével stb. Nem gondoltatok még ilyesmire? Ez vonzaná az embereket, több munkáskézre lenne szükség – ha már a seprűkötő üzem létesítését elmulasztotta a falu, sőt a kisvasút lebontását sem sikerült megakadályozni?

Tóth Balázs előbb hallgatott, aztán legyintve ennyit mondott: Volnának még lehetőségek, persze, hogy volnának. Még a sertéstelep tekintetében is, de nem érdemes – legalábbis egyelőre.

Ez meglepett. Szerettem volna, ha részletesen kifejti miért? Miért nem hajlandók a brigádtagok még keményebb, több hasznot hozó munkába kezdeni? Miért nem lenne érdemes fokozatosan belterjesebbé tenni a termelést? Ez talán még az elvándorolt lakosság egy részét is visszahódítaná?! – Dehát nem érdemes! Nem érdemes, mert a nemrég alkotott rendelet olyan, hogy a tagok jövedelme nagyon keveset emelkedne. Márpedig anyagi ösztönző erő nélkül...

Ebbe a hiányos tájékoztatásba természetesen nem nyugodtam bele. Főlkutattam az ide vonatkozó rendelkezéseket, s bevallom, meglehetősen értetlenül lapoztam a *Mezőgazdasági és Élelmiszeügyi Értesítő* 1983. ápr. 25-i számát. A földadóról és az adókötelezettségről szóló rendelkezései szíven ütöttek. Nem szeretnék ugyan a rendeletek szövevényeibe, vagy azok értelmezésébe, hatásuk mérlegelésébe merülni, de az egyik fejezetről (12. §) mégis kénytelen vagyok idézni kiragadott részeket. A paragrafus 1. bekezdése így szól: „A munkadíj számításánál a 3. számú mellékletben felsorolt munkadíjak (munkabérek) és egyéb pénzbenei és természetbeni juttatások együttes összegének (a továbbiakban munkadíjösszeg) és az átlagos állományi létszámnak a hányadosa” – Majd a 3. bekezdésben egy kimutatás következik.

Munkadíj-színvonal-növekedés mértéke, %	Adó a munkadíjnövekedés után, %
2,3-ig	0
2,3-3,5	200
3,5-4,5	400
4,5- felett	600

És most elmélkedjünk. Mit is mondanak a brigádtagok? Azt, hogy így, ezért nem hajlandók megfeszítettebb, (tehát eredményesebb) munkára hajszolni magukat. Ám nézzük meg ehhez a 4. bekezdés rendelkezését is, amely bizonyos tekintetben ellentmondásos is.

Egy főre jutó bruttó jövedelem az előző évben. (Ft)	Adómentes munkadíjszínvonalemelkedés (%)
50 000 alatt	0
50 000– 60 000	0,5
60 000– 70 000	1,0
70 000– 80 000	1,0
80 000– 90 000	2,5
90 000–100 000	3,0
100 000 felett	4,0

Mi olvasható ki ebből? Az, hogy aki alacsonyabb jövedelemmel indul, annak kisebb az adómentes jövedelemnövekedési lehetősége, mint aki magasabb szintről indul. Aki például 60 000-ról 70 000-re emeli a jövedelmét intenzívebb munkával, az csak 1%-os adókedvezményt kap aki viszont 120 000-ről, vagy magasabbról, az 4%-ot. Nem éppen fordítva kellett volna ezt megszabni? Igaz, ebben benne van az is, hogy a vezetőket, s az eddig is jól dolgozókat ösztönözzék elsősorban, mert hiszen rajtuk több múlik, de az egyszerű mezőgazdasági munkások ezért aligha lelkesednek. Joggal érzik úgy, hogy őket nem becsülik eléggé az ilyen rendelkezések. Avagy nézzük azt a mezőgazdasági munkást, aki eddig valamilyen okból (akár betegség, akár lustaság stb.) kevesebb jövedelmet ért el. Vajon serkentőleg hat-e rá, hogy emiatt most már mindenképpen hátrányba kerül? De még egyértelműleg demoralizálják a munkát az első táblázatból kiolvasható következtetések, mert nyilvánvaló, hogy ha a 4,6%-os szintemelkedést 600%-os adóztatással sújtjuk, ez nem hathat kedvezően az intenzívebb, egyéni akciókat is felmutató brigádoknak, egyéneknek.

Különös ugyan, hogy egy szociográfiai felmérést, gondolatsort éppen ezzel a problémával zárok, de mivel záró akkordként mégiscsak a perspektíva, a nagyobb kibontakozás kérdését kellett felvetnem, nem térhettem ki előle. Kunágota gazdasági és társadalmi életének további fejlődése – úgy tűnik – éppen ismét fordulóponton áll. Ha nem is lehet már visszatérni a hatvanas évek elejéig, hogy onnan a kisvasút jobb kiépítésével, intenzívebb gazdálkodással helyesebb irányban induljon újra, azt kell remélnünk, hogy a jelenlegi szintről kedvezőbb feltételek mellett mozdulhat el, mert ehhez – mint azt eddigi útja, fejlődésének erényei és buktatói mutatják – megvannak a helyi gazdasági és személyi feltételek. És figyelve az utóbbi hónapok folyamán történt országos terveket (a járáások megszüntetése, nagyobb önállóság biztosítása a községek számára stb.) úgy tűnik, hogy Kunágota sok mindent pótolni fog az elmulasztottakból, minél előbb föl tudja számolni a hátrányos helyzetből származó megtorpanást.

Meggyőződésem ugyanis, hogy sokakkal ellentétben, a jövő útja nem a városok további felduzzasztása. A gépesítés nem föltétlen vezet oda, hogy egyre több ember válik fölöslegessé a mezőgazdaságban, hiszen az automatizálás éppen a gyárakban, üzemekben, hivatalokban csökkentheti a foglalkoztatottak számát. (Ki nem ismeri a belső munkanélküliség problémáját!?) A mezőgazdaság viszont a belterjesség növelésével inkább egyre több embert kíván. S ez Kunágótán, mint ahogy erre a részleteknél már rámutattam, nemcsak a jelenlegi lélekszám megtartásához, hanem annak növekedéséhez vezethet, hiszen az újabb építkezésekkel, s a vízvezeték bevezetésével az életmód is egyre közelebb kerül a városihoz.